

KANSALAINEN VAI ÄITIKANSALAINEN?
Naisten kansalaisuuden ja äitiyden yhteenkietoutumisesta

Anna Elomäki
Naistutkimuksen pro gradu – tutkielma
Syyskuu 2005
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Tuija Pulkkinen

TUTKIMUSSELOSTE:

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos	
Anna Elomäki:	KANSALAINEN VAI ÄITIKANSALAINEN Naisten kansalaisuuden ja äitiyden yhteenkietoutumisesta
Naistutkimuksen pro gradu –tutkielma, 102 sivua + liite. Syyskuu 2005	
Ohjaaja: Tuija Pulkkinen	

Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, kuinka äitiys on kautta historian liitetty naisten kansalaisuuteen, niin poliittisen teorian kuin feministisen poliittisen teorian keskusteluissa, naisten järjestäytymisen ja kansalaistumisen historiassa sekä kansalaisuuden representaatioissa, joita lähestyn suomalaisten eduskuntavaalijulistusten analyysin kautta.

Politiikan teorian klassikkoajattelijat ovat nähneet naisen ennen kaikkea tulevan kansalaisen äitinä, ei niinkään itsenäisenä kansalaisena. Äitiys on toiminut myös sukupuolieron vastaansanomattomimpana argumenttina kun naiset eri kansalaisuusperinteissä on liitetty ruumiillisuuteen ja partikulaarisuuteen ja sitä kautta jätetty julkisen toiminnan ja politiikan ulkopuolelle. Eri aikakausina käytyjä feministisen poliittisen teorian keskusteluja erittelemällä osoitan, että äitiys ei ole ollut pelkästään este naisten kansalaisuudelle, vaan se on toiminut myös sen edellytyksenä. 1700–1800-luvuilla äitiys nähtiin usein naisten erityiseksi velvollisuudeksi kansalaisina. 1900-luvun lopulla käydyissä keskusteluissa, äidillisistä arvoista on pyritty tekemään rationaalisuuden ja puolueettomuuden sijaan koko poliittisen järjestyksen perusta. Paitsi että esitän naiskansalaisuuden keskustelun historiaa, analysoin käsittelemieni ajattelijoiden argumentteja kriittisestä näkökulmasta. Onko äitiydessä lopulta potentiaalia naisten kansalaisuuden perustaksi, vai tulisiko feministisen kansalaiskäsitteksen ammentaa aineksiaan muualta?

Yhdistän käydyt teoriakeskustelut konkreettiseen naishistoriaan. Käymällä läpi suomalaisten naisten järjestäytymisestä ja suomalaisen naiskansalaisuuden synnystä tehtyä naistutkimusta piirrän kuvan siitä, kuinka kansalaisuuden sukupuolittuminen ja naisten kansalaisuuden kytkeytyminen äitiyteen näkyy Suomen kontekstissa. Kirjallisuudessa usein esiintyvä ajatus yhteiskunnallisen äitiyden diskurssin muuttumisesta palkkatyökansalaisuudeksi ei kuitenkaan anna todellista kuvaa tilanteesta. Tämän hetken päivänpoliittisissa keskusteluissa äitiyteen vedotaan yhä naisten kansalaisvelvollisuutena.

Jos kansalaisuutta ajatellaan tasa-arvoisena osallistumisena poliittisen yhteisön päätöksentekoon, ei sukupuolen tulisi olla kansalaisuuden suhteen merkittävä ero. Silti naisten kansalaisuudesta puhutaan tavalla, joka erottaa miesten ja naisten kansalaisuuden käsitteellisesti toisistaan. Äitiyden ja naisten kansalaisuuden yhdistävä argumentointi ei selvästikään ole pelkkä jäännös menneisyydestä, vaan olennainen osa naisten kansalaisuutta yhä nykyäänkin. Yhtenä syynä tähän ovat historiallisesti ja kulttuurisesti kerrostuneet tavat esittää miesten ja naisten kansalaisuus eri tavoin, joita myös muun muassa vaalijulistukset pitävät yllä.

Jotta naisten potentiaalisen äitiroolin kautta tapahtuva vallankäyttö, joka ilmenee muun muassa nykykeskusteluissa, ei jäisi huomaamatta, väitän, että äitiys ja sukupuoliero kuuluvat olennaisesti kansalaisuudesta käytäviin feministisiin keskusteluihin yhä nykyäänkin.

Sisälllys

1 Johdanto	4
2 Kansalaisuuden käsitteen sukupuolittunut historia.....	8
2.1 Kansalaisuus-käsitteen historiasta	9
2.2 Kansalaisuus ja sukupuoli	14
2.3 Naisten kansalaisuuden paradoksit	19
3.1 Varhaiset feministit ja ihmisen luonnolliset oikeudet.....	25
3.2 Suffragetit ja naisellinen pätevyys kansalaisuuden perusteena	34
3.3 Äitiyden ja kansalaisuuden suhde 1980-luvun keskustelussa	37
3.4 Äitiys osana poliittista järjestystä	45
3.5 Sukupuolitettu vai sukupuoleton kansalainen?.....	49
4 Yhteiskunnallisesta äitiydestä palkkatyöäitiyteen? – esityksiä naisten kansalaisuuden muotoutumisesta Suomessa	52
4.1 Suomalaisen sukupuolijärjestelmän snellmanilaiset juuret.....	54
4.2 Suomalaisen naiskansalaisen synty ja yhteiskunnallinen äitiys	55
4.3 Äitiys kansalaisvelvollisuutena sota-aikana	60
4.4 Yhteiskunnallisen äitiyden taakka?.....	64
5 Kansalaisuuden sukupuolittuneet representaatiot suomalaisissa eduskuntavaalijulisteissa.....	68
5.1 Toimijat ja toiminnan kohteet.....	70
5.2 Perheenäitiydestä hoiva-ammattiin – naisen asema yhteiskunnassa	76
5.3 Kunnon kansalainen ei ole poliittinen kansalainen – kansalaisuuden idea vaalijulisteissa.....	82
6 Lopuksi.....	85
Kirjallisuus	93
Liite 1: Vaalijulisteet aikajärjestyksessä.....	102

1 Johdanto

Äitiys on kautta historian toiminut sekä naisten poliittisen toiminnan esteenä että sen edellytyksenä toisin kuin isyys, joka ei koskaan ole ollut keskeinen tekijä miesten kansalaisuudesta keskusteltaessa. Äitiyden ja naisten kansalaisuuden yhteenkietoutumisen syitä voi jäljittää klassisiin poliittisen teorian teksteihin. Esimerkiksi Jean-Jacques Rousseaulle mies oli kansalainen, nainen ainoastaan mieskansalaisen äiti ja huoltaja. Rousseauin ajatukset ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että naiset suljettiin pitkään kansalaisuuden ulkopuolelle vetoamalla nimenomaan heidän rooliinsa äiteinä. Naisten kansalaisuuden yhdistäminen heidän mahdollisuuteensa tulla äideiksi ei ole ollut pelkästään maskuliinisten diskurssien luomus, sillä monet feministiteoreetikot Mary Wollstonecraftista alkaen ovat esittäneet, että naisten velvollisuus kansalaisena on ennen kaikkea lasten kasvattaminen sivistyneiksi kansalaisiksi. Kysymys naisten kansalaisuuden ja äitiyden suhteesta on ollut keskeinen feministisessä poliittisessä teoriassa myös sittemmin.

Naisten kansalaisuuden ja äitiyden väliset kytkökset ovat olleet olennainen osa paitsi teoreettisia keskusteluja myös osa naisliikkeiden historiaa. Esimerkiksi Suomen kontekstissa kytkös on ollut vahva. Kun naisasianaiset alkoivat tavoitella poliittista kansalaisuutta 1800-luvun lopussa, he lähtivät tietoisesti erilliselle naiskansalaisuuden tielle. Tämä tapahtui korostamalla naisten roolia paitsi perheen, myös koko yhteiskunnan äiteinä. Sen sijaan, että äitiys olisi toiminut esteenä naisten kansalaisuudelle, se nostettiin naisten omissa emansipaatiopyrkimyksissä naisten kansalaisuuden perustaksi. Käyttämällä maternalistisiksi kutsuttuja poliittisia diskursseja ja strategioita, naiset muuttivat äitiyden yksityisestä velvollisuudesta julkiseksi politiikaksi.

Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, kuinka äitiys ja naisten kansalaisuus ovat kautta historian kietoutuneet toisiinsa niin poliittisen teorian kuin feministisen poliittisen teorian keskusteluissa, naisten järjestäytymisen ja kansalaistumisen historiassa sekä kansalaisuuden representaatioissa. Jäsentämällä teoriakeskusteluja sekä suomalaisen naishistorian kirjoitusta ja analysoimalla kansalaisuuden sukupuolittuneita representaatioita suomalaisissa eduskuntavaalijulisteissa pyrin osoittamaan, että naisten

kansalaisuuden yhdistäminen äitiyteen ei ole pelkkä jäännös menneisyydestä, vaan mitä olennaisin osa naisten kansalaisuuden määrittelyä yhä nykyäänkin.

Kappaleessa kaksi tarkastelen kansalaisuuden käsitteen sukupuolittunutta historiaa liberaalin ja republikanistisen teoriaperinteen kautta. Osoitan, kuinka sukupuoli on näennäisistä neutraaliuden ja universaaliuden vaatimuksista huolimatta olennainen osa teoriaperinteiden käsityksiin kansalaisuudesta, ja kuinka molempien teoriaperinteiden käsitys kansalaisuudesta perustuu olennaisesti naisten implisiittiselle ulossulkemiselle sen määritelmästä. Teoriaperinteiden lähempi tarkastelu on tärkeää, sillä niiden sisäänrakennettu sukupuolittuneisuus rajoittaa niille ominaisten kansalaisuussanastojen hyödyntämistä feministisissä projekteissa.

Kappaleessa kolme erittelen, kuinka kansalaisuuden käsite on eri aikoina liitetty äitiyteen feministisessä poliittisessä teoriassa. Jäsenän historiallisia keskusteluja naisten kansalaisuudesta aloittaen Olympe de Gougesista ja Mary Wollstonecraftista päätyen 1980-luvulla käytyihin keskusteluihin, joissa maternalistiset feministit ehdottivat äidillisten arvojen nostamista koko poliittisen järjestyksen perustaksi. Näissä keskusteluissa keskeisenä kysymyksenä on usein se, tulisiko feministinen kansalaisuuskäsitys perustaa äidillisille arvoille, vai tulisiko sukupuoli ja samalla myös naisten potentiaalisen äitiroolin mukanaan tuomat ominaisuudet pitää kansalaisuuden ulkopuolella. Onko nainen siten tuomittu olemaan miesmallin mukainen kansalainen vai onko heistä rakennettu niin miesteoreetikoiden kuin feministiteoreetikoiden omassa puheessakin erityisiä äitkansalaisia? Väitän kuitenkin, että tämä perspektiivi ei ole riittävä. Äidilliset arvot eivät sovi perustaksi poliittiselle kansalaisuudelle, mutta jos tuemme sukupuolineutraalia kansalaisuuskäsitystä, unohtamme helposti tavat, joilla naiset on historiallisesti ja yhä nykykeskusteluissa näkyvin tavoin tuotu osaksi poliittista järjestystä nimenomaan äitiroolin kautta.

Kansalaisuuden sukupuolittuneisuus näkyy myös suomalaisen kansalaisuuden historiassa ja tutkimuskirjallisuuden mukaan erityistä äitkansalaismallia on rakennettu nimenomaan naisten omassa toiminnassa. Luvussa neljä tuon esille suomalaisten naisten organisoitumisen tapoja ja niiden vaikutusta naisten kansalaisuuden muotoutumiseen käymällä laajasti läpi suomalaisesta naisliikkeestä ja naisten kansalaisuudesta tehtyä naistutkimusta. Yksi alan keskeisistä tutkijoista on Irma Sulkunen (1987), joka esittää keskiluokkaisten naisten luoneen raittiusliikkeen ja

Martta-Yhdistyksen kaltaisessa toiminnassa "kaksijakoisen kansalaisuuden" mallin, jonka myötä sukupuolten välinen työnjako vakiintui julkisen politiikan ja työnjaon rakenteeksi. Suomalainen naiskansalaisuuden kehittyminen on tapana esittää siirtymisenä niin kutsutusta yhteiskunnallisesta äitiydestä palkkatyöäitiyteen tai -kansalaisuuteen. Siirtymä ei ole ollut lineaarinen, vaan esimerkiksi toinen maailmansota merkitsi äitiysdiskurssien vahvistumista. Vaikka äitiys olikin suomalaisille naisliikkeille avain kansalaisuuteen ja julkiseen tilaan, kysyn, onko maternalististen diskurssien hyväksikäyttämistä ollut myös haittaa. Onko palkkatyökansalainen todellakin onnistunut korvaamaan äitkansalaisen?

Luvussa viisi tarkastelen kansalaisuuden representaatioita ja niiden tuottamaa käsitystä kansalaisena toimimisesta. Näen, että kansalaisuutta tuotetaan käytännöissä esimerkiksi äänestämällä, mutta myös tekstuaalisina ja kuvallisina esityksinä. Erittelen suomalaisia eduskuntavaalijulisteita, jotka toimivat eräänlaisena kutsuna kansalaisuuteen. Mielestäni ei ole yhdentekevää, minkälaiseen kansalaisuuteen julisteissa ihmisiä kutsutaan, tai kutsutaanko miehiä ja naisia samaistumaan erilaisiin kansalaispositioihin. Julisteiden ei tulisi luoda kuvaa yksityisessä toimivasta naisesta ja julkisesta miehestä, onhan kyseessä kutsu julkisessa tapahtuvaan toimintaan. Tulen tarkastelemaan kenet julisteissa asemoidaan toimijoiksi ja kenet toiminnan kohteiksi, sekä naisten asemoitumista suhteessa yksityiseen ja julkiseen. Julisteiden tarkastelussa suuntaviivoinani toimivat feministisestä poliittisesta teoriasta ja suomalaisesta naiskansalaisuudesta käymäni keskustelut.

Jos kansalaisuutta ajatellaan tasa-arvoisena osallistumisena poliittisen yhteisön päätöksentekoon, ei sukupuolen tulisi olla kansalaisuuden suhteen merkittävä ero. Silti naisten kansalaisuudesta puhutaan tavalla, joka erottaa miesten ja naisten kansalaisuuden käsitteellisesti toisistaan. Syynä tähän ovat kulttuuriset, historiallisesti kerrostuneet tavat esittää miesten ja naisten kansalaisuus eri tavoin. Näitä tapoja vaalijulisteetkin pitävät yllä. Tässä työssä tarkoitukseni on korostaa, ettei tällaisten erottelujen tekeminen ole järkevää, sillä se uusintaa historiallisia jakoja ja ulossulkemisia. Julisteiden avulla pyrin löytämään merkkejä äitkansalais-diskurssin murenemisestä. Minkälaisia muutoksia julisteiden tavassa esittää kansalaisuutta on vuosikymmenten saatossa tapahtunut? Ollaanko viimeinkin pääsemässä eroon tavasta kytkeä naisten kansalaisuus äitiyteen ja siirtymässä kohti ajatusta osallistuvista ja tasa-vertaisista kansalaisista? Vai onko sittenkin niin, että ajatus kansalaisuudesta julkisena

toimintana on antamassa tilaa tulkinnoille, joissa yksityinen moraalisuus ja perhekeskeisyys ovat korvanneet perinteiset kansalaishyveet.

2 Kansalaisuuden käsitteen sukupuolittunut historia

Termi kansalainen on perustavalta ja vanhimmalta merkitykseltään mitä selvimmin poliittinen, sillä klassinen käsitys kansalaisesta on yksilö, joka osallistuu aktiivisesti yhteisönsä poliittiseen elämään. Kansalaisuus-termin poliittisuutta, niin itsestään selvältä kuin se saattaa kuulostaakin, ei kuitenkaan voi korostaa liikaa, sillä nykyisin sitä käytetään hyvin erilaisissa merkityksissä. Arkikäytössä kansalaisuus yhdistetään useimmiten kansallisuuteen. Suomen kielessä sekaannus tapahtuu erityisen helposti jo pelkistä kielellisistä syistä, ovathan sanat kansalainen ja kansallisuus hyvin lähellä toisiaan toisin kuin esimerkiksi englannin ja ranskan kielessä (citizen/nationality; citoyen/nationalité) (Pulkinen 1999, 119).

Tietosanakirjoissa termi määritellään viittaamalla pääasiassa joko yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin tai poliittisessa yhteisössä toimimiseen. *The Blackwell Dictionary of Political Science* (1999) määrittelee kansalaisuuden oikeuksien ja velvollisuuksien kautta: kansalaisuuteen kuuluu velvollisuus totella lakia, maksaa veroja ja ehkä osallistua. Vastaavasti kansalaisuuteen liittyy oikeus tasa-arvoon lain edessä, poliittiset oikeudet sekä oikeus taloudelliseen hyvinvointiin ja koulutukseen. (*Blackwell Dictionary of Political Science* 1999, 53.) Osallistuminen ei tässä määritelmässä ole kansalaisuuden olennainen osa, sen sijaan korostuvat erilaiset kansalaisuuteen liittyvät oikeudet. Osa tietosanakirja-artikkeleista käsittelee kansalaisuutta poliittisen filosofian kontekstissa. Tällöin kansalaisuus ei viittaa pelkkään lailliseen statukseen, vaan normatiiviseen ideaan poliittisen yhteisön jäsenyydestä ja siihen osallistumisesta. Kansalaisena oleminen merkitsee yhtä kuin olla yhteisön täysi ja tasa-arvoinen jäsen, jolla on oikeus osallistua poliittisiin prosesseihin. (esim. *Routledge Encyclopedia of Philosophy vol. 2* 1998, 362.)

Kansalaisuuden käsitteellä ei siis ole yhtä merkitystä, vaan sen käyttötavoissa korostuvat eri teoriaperinteet riippuen siitä, käytetäänkö termiä poliittisessa filosofiassa, sosiaalipolitiikassa vai jossain muussa yhteydessä. Tässä työssä puhun nimenomaan poliittisesta kansalaisuudesta ja viittaan siksi kansalaisuus-käsitteellä ideaan poliittisen yhteisön jäsenyydestä ja yhteisöä koskevaan päätöksentekoon osallistumisesta.

Aluksi tulen selvittämään kansalaisuus-käsitteen historiaa, sillä se kuljettaa mukanaan paljon painolastia. Kansalaisuuden käsitteen historia, joka usein näyttäytyy naisten

ulosulkemisen historiana, auttaa myös ymmärtämään, miksi käsite on merkittävä feministiselle teorialle, ja miksi sen sisällöstä keskustellaan yhä, lähes sata vuotta sen jälkeen, kun naisille myönnettiin poliittiset kansalaisoikeudet. Kiinnitän lähemmin huomiota kahden kansalaisuusperinteen, liberalistisen ja republikaanistisen, tapaan käsittää kansalaisuus ja naisten suhde siihen.¹

2.1 Kansalaisuus-käsitteen historiasta

Kuten tietosanakirjamääritelmistä käy ilmi, kansalaisuudesta puhutaan yleisesti osallistumisen tai yksilön oikeuksien näkökulmasta. Ajatus kansalaisuudesta poliittisessa yhteisössä toimimisena juontaa juurensa antiikin Kreikkaan ja *politikseen*. Antiikin polis-kansalaisuuteen nojaavaan teoretisointiin viitataan nykyään republikanismina tai civic-republikanismina. Oikeuksiin perustuva lähestymistapa taas on lähtöisin liberaalista poliittisesta traditiosta. Siinä yleiset ja poliittiset oikeudet ovat keino, jonka avulla minimalistinen valtio takaa suvereenien yksilöiden vapauden ja formaalin tasa-arvon.

Republikaanisessa perinteessä osallistuminen nousee kansalaisuuden keskeiseksi elementiksi. Tällöin voidaan nojata esimerkiksi Aristoteleeseen, joka näki ihmisen ennen kaikkea poliittisena olentona, jonka luonto on luonut elämään poliittista elämää, ja jonka elämässä ja persoonassa piilevät mahdollisuudet täyttyvät vain, mikäli hän osallistuu *politiksen* asioiden hoitoon. Juuri tämän vuoksi kansalaisuuden käsite oli niin tärkeä: vasta toimiessaan kansalaisena ja toteuttaessaan siten luontoaan poliittisena olentona, ihminen oli vapaa. Hyvän kansalaisen tuli kyetä hallitsemaan vertaisiaan, mutta myös asettumaan toisten hallinnan alle: tämä merkitsi osallistumista yhteisön asioiden päättämiseen ja tehtyjen päätösten tottelemista. Tämä hallitseminen ja hallituksi tuleminen oli yhtä kuin politiikka. (esim. Pocock 1995, 32–34; Clarke 1994, 6–7.)

Kreikkalaisissa kaupunkivaltioissa kansalaisuus ja politiikkaan osallistuminen oli kuitenkin sallittua vain vapaille, paikallisille miehille, jotka muodostivat vain pienen

¹ Kansalaisuudesta kirjoittavat feministiset politiikan teoreetikot erittelevät kansalaisuusperinteitä eri tavoilla. Anne Phillips (1991) tekee erottelun liberalismin, osallistuvan demokratian ja civic-republikanismin välille. Jet Bussemaker ja Rian Voet (1998) taas jakavat kansalaisuuden kolmeen eri perinteeseen: civic-republikanistiseen, liberaaliin ja kommunitaristiseen.

osan kaupunkien väestöstä. Kansalaisella ei saanut olla sidoksia *oikokseen*, kodin piiriin, vaan toimiakseen *poliksessa* ja päättääkseen yleisistä asioista, heidän tuli jättää yksityiset minänsä taakseen. *Oikoksen* piirissä toimivien orjien ja naisten vastuulla oli pitää huolta kotitaloudesta ja elämän välttämättömään ylläpitoon liittyvistä tehtävistä, jotta miehet vapautuivat osallistumaan politiikkaan vertaistensa kanssa. (Pocock 1995, 32–34.)

Rooman keisarikunnassa kansalaisuus laajennettiin koskemaan alempia kansanluokkia sekä Rooman valloittamien alueiden asukkaita. Keisarikunnan laajentuminen ja kansalaisuuden ulottaminen entistä suuremman ihmisryhmän saataville niin maantieteellisesti kuin yhteiskunnallisesti tuotti yhä kasvavan ja heterogeenisemmän joukon kansalaisia. Lopulta ainoastaan orjat ja naiset suljettiin kansalaisuuden ulkopuolelle. Tämä merkitsi olennaista muutosta kansalaisuuden käsitteessä ja synnytti jo käytännön syistä erottelun aktiivisten ja passiivisten kansalaisten välillä. Suurimmalle osalle kansalaisuuden piirissä olevia ihmisiä kansalaisuus oli pelkkä status. Heitä koskivat ainoastaan kansalaisuuteen liittyvät yksityiset oikeudet, kuten oikeus kaupankäyntiin, mutta heidän ei sallittu hakea julkisiin virkoihin tai äänestää, kuten täysien kansalaisten. (Clarke 1994, 7–9; Heater 1990, 16.) Kansalainen alkoi yhä enemmän muistuttaa lakien ja niitä ylläpitävien hallitsijoiden alamaista. Ero kreikkalaisen kaupunkivaltion kansalaiseen on selvä: siinä missä edellinen osallistui lakien määrittelyyn, jälkimmäinen saattoi vedota lakiin, joka takasi hänen oikeutensa, muttei voinut vaikuttaa sen sisältöön. (Pocock 1995, 34–40.)

Rooman imperiumin romahdettua kansalaisuus menetti merkitystään poliittisena käsitteenä ja käytännössä termi alkoi viitata tietyn kaupungin asukkaan oikeuksiin ja velvollisuuksiin tuon kaupungin lakien alaisuudessa. Klassinen idea aktiivisesta kansalaisuudesta tuli kuitenkin uudelleen ajankohtaiseksi renessanssin ajan Italian kaupunkivaltioissa, kun Aristoteleen poliittinen teoria ja Rooman historia alkoivat kiinnostaa intellektuelleja. Tällöin muun muassa Machiavelli oli mukana luomassa niiden pohjalta politiikkakäsitystä, johon nykyisin viitataan civic-republicanismina. Machiavelli näki tasavaltalaisuuden parhaana hallintamuotona ja tasavaltaisen Rooman mahdin salaisuutena hän piti sen kansalaisten hyveitä (*virtù*), joihin ennen kaikkea kuului kansalaisuusasenne, valmius tarttua aseisiin sekä valmius asettaa yhteinen hyvä yksityisten intressien edelle. (Mouffe 1995, 218; Ryan 1987, 75.)

1700-luvulla republikaaninen ajatus poliittisessa yhteisössä toimimisesta ja kansalaishenkisyydestä alkoi yhdistyä individualismin periaatteisiin. Jean-Jacques Rousseau'n ajattelussa kansalaisuutta ei määrää niinkään yksilön kuuluminen tiettyyn yhteisöön, vaan hänen luonnolliset oikeutensa yksilönä. Rousseau'n mukaan kansalainen on vapaa ja itsenäinen yksilö, jolla on oikeus ottaa osaa häntä koskevista asioista päättämiseen, mutta jonka tulee republikaanisen ideaalin mukaisesti asettaa yhteinen hyvä omien intressiensä edelle. (Mouffe 1995, 218.) Tällainen kansalaisuuden idea kulminoitui Ranskan vallankumouksen ihmisoikeuksien julistuksessa (*Declaration de droits de l'homme et de citoyen*, 1789), jonka tärkeä teoreettinen taustavaikuttaja Rousseau oli. Kuitenkin jo 1800-luvun alussa Benjamin Constant (1812) kirjoitti, että klassinen ajatus kansalaisuudesta poliittisena osallistumisena oli lähinnä muisto menneisyydestä. Jotta modernia yksilönvapautta olisi voitu puolustaa, oli klassinen käsitys poliittisen toiminnan kautta saavutettavasta vapaudesta hylättävä. (Constant 1812, Ryanin 1987, 75 mukaan.) Vallankumous jättikin perinnökseen republikaanisten hyveiden sijaan universalistisen kansalauskäsityksen, jota voidaan pitää modernin liberalistisen kansalaisuusajattelun alkupisteenä: kaikki yksilöt syntyvät oikeuksiltaan tasa-arvoisina ja vapaina, siten myös tasa-arvoisina kansalaisina. (Ryan 1987, 74; Smith 2001, 1858, Heater 1990, 21–24.)

Uuden liberalistisen paradigman kehittymiseen vaikuttivat niin yksilökansalaisen nimiin vannovat sopimusteoreetikot kuin markkinavoimien kehittyminenkin. Sen vaikutuksesta ihmiset alettiin ymmärtää yksilöiksi, joilla on ristiriitaisia intressejä. Liberalismin keskeisen opinkappaleen mukaan yhteiskunnan tulee taata jäsenilleen mahdollisuus toteuttaa itseään vapaasti ja tarjota yksilölle edellytyksiä, ei rajoitteita. (Dietz 1998, 379–382.) Liberaali käsitys vapaudesta on siten hyvin erilainen kuin republikaaninen vapaus, joka on mahdollista vasta ihmisten toimiessa poliittisesti kollektiivisesti. Liberaali vapaus on pikemminkin yksityisen ihmisen vapautta kuin kansalaisen vapautta, yhtä lailla vapautta politiikasta kuin vapautta politiikan välityksellä.² (Ryan 1987, 75.) Vapauden ohella liberalismiin liittyy kiinteästi universaalinen yhdenvertaisuuden käsite. Tämän samanarvoisuuden takaavat formaalit oikeudet, joiden tehtävänä on suojata yksilöitä valtion ja toisten yksilöiden vallalta ja taata heille samat mahdollisuudet kuin muillekin. (Dietz 1998, 379–382.) Liberalismi

² Tämä vapauskäsitteiden ero korostuu entisestään jos verrataan keskenään liberaalia ja hegeliläistä teoriaa. Hegeliläisessä Kantin moraalifilosofiaan perustuvassa vapausajattelussa vapaus liittyy kykyyn asettaa moraaliset lait luonnollisten halujen yläpuolelle, kykyyn säätää itse itseään koskevia lakeja. (Pulkkinen 2003, 23–25.)

toi kansalaisuuden käsitteeseen hyviä asioita, kuten ajatuksen yksilöstä oikeuksineen, mutta sen myötä kansalaisuuden käsite menetti suuren osan poliittisesta ulottuvuudestaan. Oikeuksien käsite on liberalismissa keskeinen, mutta tärkeänä ei pidetä sitä, kuinka ihmiset oikeuksiaan käyttävät, tai käyttävätkö he niitä lainkaan.

Kun kansalaisuudesta puhutaan nykyisissä keskusteluissa oikeuksien näkökulmasta, viitataan usein brittiläiseen T.H. Marshalliin. Marshall tuo vuonna 1950 ilmestyneessä esseessään *Citizenship and Social Class* esille ristiriidan tasa-arvoisten poliittisten oikeuksien ja kasvavan sosiaalisen ja taloudellisen epätasa-arvon välillä ja esittää, että ristiriidan ratkaisemiseksi kansalaisuuden käsitettä tulisi laajentaa kattamaan yksilön sosiaaliset oikeudet. (Turner 1992, 35.) Marshall (1996) jakaakin kansalaisuuden kolmeen elementtiin: vapausoikeuksiin, poliittisiin oikeuksiin ja sosiaalisiin oikeuksiin. Vapausoikeudet takaavat yksilöille tasa-arvoisen aseman oikeuden edessä ja antavat yksilöille yleisiksi ihmisoikeuksiksi laskettavia oikeuksia. Poliittisilla oikeuksilla Marshall tarkoittaa oikeutta osallistua poliittisen vallan harjoittamiseen kansanedustuslaitoksen jäsenen äänestäjänä tai poliittisen auktoriteetin harjoittajana tuollaisessa edustuslaitoksessa. Sosiaalisilla oikeuksilla hän viittaa koko joukkoon oikeuksia, jotka liittyvät taloudelliseen hyvinvointiin, turvallisuuteen sekä koulutukseen. Sosiaalisten oikeuksien tarkoituksena on Marshallin mukaan puuttua sosiaaliseen epätasa-arvoon, joka estää yksilön poliittisen ja sosiaalisen osallistumisen yhteiskunnassa. (Marshall 1996, 8–10.)

Sosiaalisten oikeuksien ottamisesta kansalaisuuden ulottuvuudeksi on kiistelty paljon. Uusliberaalit määrittelevät vapauden negatiivisin termein pakon ja valtion poissaolona. Heidän mukaansa sosiaaliset oikeudet eivät voi kuulua kansalaisuuden ytimeen, sillä niihin sisältyy vaatimus resurssien jakamisesta. Kritiikkiin on kuitenkin vastattu huomauttamalla, että myös vapausoikeuksien ja poliittisten oikeuksien suojeleminen edellyttää resurssien jakamista. Ruth Listerin (1997) mukaan sosiaaliset oikeudet edistävät sellaisten ryhmien vapaus- ja poliittisten oikeuksien harjoittamista, jotka ovat vallan ja resurssien suhteen epäedullisessa asemassa. Ilman sosiaalisia oikeuksia yhteiskunnalliset epätasa-arvoisuudet romuttaisivat kansalaisuuteen sisältyvän tasa-arvon ajatuksen. (Lister 1997, 16–17.)

Vaikka Marshall ei ole politiikan teoreetikko vaan sosiologi, ja hänen esittelemänsä jaottelu vaikuttaa oleellisemmalta hyvinvointivaltioajattelun kuin poliittisen filosofian

kannalta, hänen kansalaisoikeuksien luokittelunsa on yksi tapa käsitteellistää kansalaisuutta myös politiikan teorian parissa³. Marshallin sosiaalisten oikeuksien käsite on myös tarjonnut lähtökohdan monille feministisille ajattelijoille, jotka käyttävät kansalaisuuden käsitettä naisten yhteiskunnallisen aseman teoretisoinnissa⁴.

Siinä missä Marshall ja häneltä vaikutteita poimineet kirjoittajat ovat korostaneet ensisijaisesti yksilön sosiaalisten oikeuksien merkitystä, civic-republikanistis-vaikutteinen ajattelu nostaa poliittisuuden takaisin kansalaisuuden keskiöön. Civic-republikanisteiksi luokitellaan kirjoittajasta riippuen sekalainen määrä ajattelijoita, eikä termille sen nykymuodossa ole olemassa yhtä yleisesti hyväksyttyä merkitystä. Will Kymlickan käytössä termi viittaa laajimmassa merkityksessään keneen tahansa, joka uskoo aktiiviseen ja vastuulliseen kansalaisuuteen, suppeammassa merkityksessä puolestaan uskoa poliittisen osallistumisen itseisarvoon (Kymlicka 1998, 364). Chantal Mouffe taas näkee civic-republikanismin keskeiseksi piirteeksi yhteisen hyvän korostamisen ja suhtautuu siihen varauksella, sillä paluun osallistuvaan kansalaisuuteen ei tulisi hänen mukaansa tapahtua yksilönvapauden uhraamisen kustannuksella (Mouffe 1992, 227). Kuten Marshallin ajattelu, myös republikanismin uusi aalto on houkuttellut useita liberaalia kansalaisuuskäsitystä kritisoineita feministiteoreetikkoja. Yksi selkeä civic-republikanistisen ajattelun puolestapuhuja on Mary Dietz (esim. 1998), joka ajattelussaan korostaa poliittiseen yhteisöön osallistumisen, mutta myös muiden demokraattisten arvojen merkitystä feministiselle teorialle ja käytännölle.

Seuraavaksi tulen tarkastelemaan lähemmin feminististä kritiikkiä, joka kohdistuu siihen, kuinka kansalaisuuden käsite toimii republikaanisessa ja liberaalissa perinteessä ja esittelen erilaisia käsityksiä siitä, kuinka kansalaisuuden kategoriaa voitaisiin herkistää sukupuolelle.

³ Hyvänä esimerkkinä Marshallin ajattelun hyväksymisestä ja sosiaalisten oikeuksien korostumisesta kansalaisuuden määritelmässä käy Tom Bottomoren kansalaisuutta koskeva teksti tietosanakirjassa *Blackwell Dictionary of 20th century Social Thought*. "...substantive citizenship, defined as the possession of a body of civil, political and especially social rights has become increasingly important" (korostus oma)

⁴ Katso esimerkiksi Voet (1998) ja Lister (1997) Näiden Marshallin maannaisien ajattelussa sosiaaliset oikeudet toimivat perustana, joka mahdollistaa yhteiskunnassa toimimisen. Listerin ja Voetin tapa käsittää kansalaisuus on kuitenkin mielestäni ongelmallinen, sillä he tuntuvat nostavan sen jonkinlaisen yleisen kattotermin asemaan, jonka alla puhutaan niin oikeuksista, toiminnasta kuin sosiaalipolitiikastakin. Kansalaisuuden käsite näyttää etenkin Listerin ajattelussa keinolta korvata puutteita, joita feministisessä ja sosiaalisessa teoriassa on ollut ja eri teoriaperinteiden käsitteistöä sekoitetaan keskenään pohtimalla tarkemmin näiden perinteiden yhteensopivuutta.

2.2 Kansalaisuus ja sukupuoli

Jos kansalaisuusteoriat eivät ole pitäneet naisten asemaa huomionarvoisena asiana, ei feministinenkään teoria ole aina ollut kiinnostunut kansalaisuuden käsitteestä. Vielä ensimmäisen aallon feminismiin aikaan kansalaisuus oli mitä keskeisin käsite. Jo 1700-luvulla monet naiskirjailijat kritisoivat kansalaisuuden teoreetikkoja, mutta hyödynsivät samalla heidän ajatuksiaan kansalaisuuden universaaliudesta omissa argumenteissaan. ”Jos kaikki miehet syntyvät vapaina, miksi naiset syntyvät orjina?”, kysyi ensimmäinen englantilainen eksplisiittisesti feministinen ajattelija Mary Astell vuonna 1700 ilmestyneessä teoksessaan *Some Reflections Upon Marriage*. Myös monet naistutkimuksen klassikoiksi yltäneet tekstit käsittelevät kansalaisuutta: ranskalainen Olympe de Gouges kirjoitti naisten oikeuksista ja velvollisuuksista kansalaisina vuonna 1791 ja englantilainen Mary Wollstonecraft vuotta myöhemmin. Nämä varhaiset feministiset ajattelijat, kuten myös myöhempien vuosikymmenien äänioikeusaktivistit, tyytyivät kuitenkin vain kritisoimaan kansalaisuuskäsityksen ulossulkevuutta, eivätkä niinkään pohtineet itse käsitteen sisällöllistä sukupuolittuneisuutta.

Maailmansotien jälkeen vallinneen sosiaaliliberalistisen kansalaisuuskäsityksen mukaan tasa-arvoinen ja täysi kansalaisuus kosketti jokaista valtion alueella syntynyttä aikuista samalla tavalla. Liberalistisen tarinan mukaan poliittinen epätasa-arvo loppui feodalismiin ja orjuuden kadottua sekä äänioikeuden ulotuttua kaikkiin aikuisiin. Siitä lähtien kaikkien länsimaisten yhteiskuntien asukkaiden olisi pitänyt ainakin periaatteessa olla julkisessa elämässä oikeuksiltaan tasa-arvoisia. Kansalaisuuden virallisen statuksen saavuttaminen ei kuitenkaan tuonut toivottua edistystä naisten asemaan, vaan kansalaisuuden piiriin kuuluva osallistuminen oli yhä sisällöltään sukupuolispesifiä. Tästä huolimatta toisen aallon feminismiin aikaan kansalaisuus jäi taka-alalle, vaikka naisten oikeuksista ja asemasta yhteiskunnassa keskusteltiin. Naisten alistuksesta ja vapauden puutteesta puhuessaan toisen aallon feminismi ei esittänyt näitä huolenaiheita kansalaisuuden termein tai yltänyt kritisoimaan vallitsevaa kansalaisuuskäsitystä. (Voet 1998, 1–5.)

Nähdäkseni kansalaisuuden käsite asetettiin feministisessä teoriassa kunnolla suurennuslasin alle vasta 1980-luvulla, jolloin Jean Bethke Elhstain (1981) arvosteli rajusti julkisen piirin arvomaailmaa ja esitti yksityiseen piiriin luettujen äitiyteen

perustuvien arvojen tuomista myös julkisen moraalin perustaksi. Elshain siis tavallaan käänsi nurin traditionaalisen mallin kansalaisuudesta ja politiikasta, arvottaen eniten juuri niitä piirteitä, joita liberalismi ja republikanismi yhteiskunnassa vähiten arvostivat. Elshainin radikaali ja paljon kritiikkiä (esim. Dietz 1985, 1998) kohdannut esitys toimi avauksena, jonka jälkeen keskustelu on kulkenut perinteisten kansalaisuusymmärryksien heikkouksien osoittamisesta niiden vahvojen puolten yhdistämiseen ja uudenlaisten naisystävällisempien kansalaisuusmallien rakentamiseen.

Monet feministit ovat kritisoineet kansalaisuuden sukupuolisokeaa ymmärtämistä. Republikaanisen ja liberaalin kansalaisuus-käsitteen näennäinen universaalius ja sukupuolineutraalius sekä sen ydinsisältönä oleva tasa-arvo naamioivat sukupuolijaot, joita kansalaisuuden nimissä on konstruoitu sekä historiassa, että nykypäivänä. Universaaliuden kaavun alta on paljastunut mieskansalainen. (mm. Lister 1997; Pateman 1998; Young 1990.)

Kansalaisuus-käsitteen sukupuolittuneisuus on historialliseen taustaansa nähden itsestään selvää. Kansalaisuus on ollut naisten ulottumattomissa suurimman osan historiaa. Antiikin Kreikassa naiset oli rajattu täysin julkisen piirin ulkopuolelle ja heidän tehtävänsä oli pitää huolta elämän välttämättömyyksistä, jotta miehet olisivat vapaita osallistumaan politiikkaan. Ranskan vallankumouksen aikana naiset lähtivät miesten rinnalla kaduille taistelemaan, mutta kirjoitetussa perustuslaissa heille ei suotu poliittista asemaa. Äänioikeus naisille myönnettiin useimmissa Euroopan maissa 1900-luvun alussa. Viimeisin Euroopan maa oli ironista kyllä universaalien ihmisoikeuksien maa Ranska, jossa naiset pääsivät vaaliurnille ja ehdokkaiksi vasta vuonna 1944. Oikeus äänestää ja asettua ehdolle ei kuitenkaan ole missään maassa merkinnyt tasa-arvon toteutumista politiikassa. Vaikka naiset käyttäisivätkin äänioikeuttaan yhtä aktiivisesti tai jopa aktiivisemmin kuin miehet, naiset ovat silti edustuselimissä vähemmistönä⁵. He myös hoitavat politiikassa tehtäviä, joilla on välitön yhteys heidän historiallisesti muodostuneeseen rooliinsa äiteinä ja huoltajina. Esimerkiksi terveydenhuolto- ja koulutuspolitiikkaa on perinteisesti pidetty naisille sopivana alana.

Naisten ottaminen mukaan kansalaisuuden piiriin ei siis ole onnistunut pelkästään historiallinen unohdus korjaamalla ja puuttuvat status ja oikeudet jälkikäteen

⁵ Naisten edustuksen historiallisesta kehityksestä Pohjoismaiden parlamenteissa ja hallituksissa katso esimerkiksi Raaum 2001, 44–51.

myöntämällä. Naisten ulossulkeminen on muodostunut niin olennaiseksi osaksi sekä liberaalin että republikaanisen kansalaisuusperinteen teoriaa ja käytäntöä, että sen analysoinnista on tullut feministinen teoretisoinnin keskeinen tehtävä. Perinteisten kansalaisuusperinteiden kritiikki on kuitenkin johtanut vähitellen siihen huomioon, että kyse ei ole pelkästään perinteiden keskeisten käsitteiden sukupuolisokeudesta, vaan niiden perustavanlaatuisesta sukupuolittuneisuudesta. Tällöin sukupuolen lisääminen sinne, mistä se on aikaisemmin puuttunut, ei riitä, vaan perinteiden ongelmat ovat niin syvällä niiden käsitteissä, että on ehdotettu, että käsitteet kuten yksilö ja kansalainen itsessään olisi hylättävä (mm. Phillips 1991, 38).

Republikaanistinen traditio perustuu oleellisesti siihen, että naiset suljetaan kansalaisuuden ulkopuolelle. Elshtainin (1981) mukaan Aristoteles yhdisti naiset täysin kodin piiriin ja kielsi heiltä kaikki mahdollisuudet julkiseen rooliin. Sen sijaan naisella oli oma luonnon hänelle antama tehtävänsä, lisääntyminen. Paitsi vaimoja ja tulevien kansalaisten äitejä, naiset olivat myös työvoimaa, joka takasi julkisen elämän olemassaolon irrallaan kodin vaatimuksista. Mieskansalaisten aktiivinen osallistuminen politiikkaan edellytti sitä, että naiset pitivät huolta yksityisen piiriin liittyvistä välttämättömyyksistä. (Elshtain 1981, 41–46.) Samankaltainen logiikka sisältyy myös Rousseauin ajatteluun: naiset eivät olleet kansalaisia, vaan kansalaisten äitejä ja kasvattajia (Elshtain 1986, 49). Ajatus ei koske ainoastaan aiempia teoreetikkoja, vaan on relevantti myös nykymaailmassa, vaikka olosuhteet ovatkin erilaiset. Yhä nykyäänkin naisten työ kotona toimii edellytyksenä sille, että perheen mies pystyy osallistumaan täysipainoisesti työelämään, sekä viettämään iltansa esimerkiksi kunnanvaltuustossa. Paljon matkustamista vaativa europarlamentaarikonkaan työ tuskin onnistuu perheelliseltä mieheltä, ellei hänen vaimonsa pidä huolta kodista ja lapsista.

Iris Marion Young näkee civic-republikanismin ja sen nykyaikaisten elvytys-yritysten suurimmaksi ongelmaksi sen, että republikaanistinen ideaali julkisesta politiikan piiristä ja yleistahdon universaalisuudesta edellyttää että julkisessa toimivat kansalaiset jättävät partikulaarisuutensa ja eronsa taakseen. Esimerkiksi Rousseaulle *civic public* ilmaisee järjen universaalialia ja puolueetonta näkökulmaa, jonka vastakohtana ovat halut, tunteet ja partikulaarit tarpeet. Saavuttaakseen tuon näkökulman ja osallistuakseen yleistahdon kansalaisten tulee ylittää partikulaarisuutensa ja halunsa. Olettamalla järjen halujen, tunteiden ja ruumiin vastakohtaksi *civic publicin* käsite sulkee ulkopuolelleen ihmisyyden affektiiviset ja ruumiilliset osuudet. Käytännössä tämä logiikka on johtanut

siihen, että ihmiset ja ihmisryhmät, kuten naiset, jotka on yhdistetty tunteisiin ja ruumiiseen on suljettu julkisen piirin ja politiikan ulkopuolelle (Young 1990a, 97; 108–109.)

Youngin mukaan ideaali valtion ja julkisen piirin rationaalisuudesta ja puolueettomuudesta on riippuvainen tästä erottelusta ja tarpeiden ja tunteiden sysäämisestä yksityiseen perheen piiriin. Kansalaisten julkinen piiri saavuttaa universaalisuutensa ja yhtenäisyytensä nimenomaan siten, että rationaalinen yksilö asetetaan vastakkain epäjärjestyksellisen naisellisen luonteen kanssa. (Young 1990a, 110.)

Naisten sulkeminen kansalaisuuden ulkopuolelle on keskeinen osa myös liberaalissa traditiossa. Liberaalin tradition tapa alistaa naiset aviomiesten holhoukseen toimi modernien vapausoikeuksien leviämisen perustana sikäli, että aiemmin feodaalierroista riippuvaiset miehet tulivat itsenäisiksi, tasa-arvoisiksi kansalaisiksi juuri perheidensä johtohahmoina. Asema perheen päänä toimikin pitkään yhtenä kansalaisuuden ehtona. Aiemmin mies oli ollut alisteinen hallitsijalleen, nyt hän oli yksi tasa-arvoisista (mies)yksilöistä, joista kukin hallitsi perhettään. (Fraser & Gordon 1994, 97.) Liberaaleja sopimusteorioita kuten Lockeä ja Hobbesia analysoinut Carole Pateman (1988) huomauttaakin, että yhteiskuntasopimusta solmittaessa ei suinkaan siirrytä patriarkaalisesta isänvallasta universaaliin tasa-arvoon, vaan vapaiden ja tasa-arvoisten miesyksilöiden muodostamaan veljeyteen. Hänen mukaansa tämän mahdollistaa yhteiskuntasopimusta edeltävä niin kutsuttu seksuaalinen sopimus, jossa naiset avioliittosopimuksen muodossa sisällytettiin kansalaisyhteiskuntaan nimenomaan aviomiehilleen alisteisina naisina, ei vapaina yksilöinä kuten miehet. (Pateman 1988, 180–181.)

Pateman (1988) osoittaa nerokkaasti, kuinka avioliittosopimus toimi yhtäaikaisesti sekä keinona sisällyttää naiset kansalaisyhteiskuntaan, että pitää heidät sen ulkopuolella. Liberaalien sopimusteorioiden uskottavuuden ehtona on, että kaikki yksilöt ovat yhtäläillä vapaita solmimaan sopimuksia ja vaikka naiset jätettiin yhteiskuntasopimuksen ulkopuolelle, takasi naisten ulottuvilla oleva miehen ja naisen välinen avioliittosopimus näiden teorioiden uskottavuuden. Patemanin mukaan avioliittosopimus ei kuitenkaan ole rinnasteinen varsinaiseen yhteiskuntasopimukseen, vaan sopimukset sijoittuvat sosiaalisen todellisuuden kahdelle eri puolelle.

Yhteiskuntasopimuksen solmittuaan miehet ovat osa julkista elämää (*civic public life*), jossa he toimivat yksilökansalaisina, mutta avioliittosopimus sitoo naiset sille hierarkkisesti alisteiseen yksityiseen piiriin. (Pateman 1988, 180–181.)

Lisäksi avioliittosopimus oli kaikkea muuta kuin kaksipuolinen sopimus, siinä nainen vaihtoi itsenäisyytensä yksilönä aviomieheltä saamaansa suojeluun. Naisten poliittinen status on ollut avioliittosopimuksen muotoilema, ja sopimus toimikin vuosisatoja perusteena sille, että naisilta kiellettiin liberaalin yksilön status. Vaikka lainsäädäntö onkin viimeisen reilun sadan vuoden aikana muokannut sen sisältöä muun muassa antamalla vaimoille oikeuden tuloihinsa tai lastensa huoltajuuteen, on avioliittosopimus vielä aivan viimeaikoihin asti kieltänyt naisilta oikeuden vastarintaan miestänsä vastaan. Esimerkiksi Suomessa raiskaus avioliitossa saatettiin rikoslain alaiseksi vasta vuonna 1994. Naisten status yksilönä onkin Patemanin mukaan yhä epäselvä, sillä liberaalin teorian yksilö itsessään on patriarkaalin kategoria (Pateman 1988, 185).

Voidaan siis väittää, että sekä liberaalissa että republikaanisessa traditiossa naisten sulkeminen kansalaisuuden ulkopuolelle on kiinteästi yhteydessä heidän liittämiseensä miehiä kiinteämmin ruumiillisuuteen, luontoon ja seksuaalisuuteen. Konkreettisimpina merkkeinä tästä ovat toimineet naisten kyky synnyttää ja heidän toimimisensa äiteinä, monilla sopimusteoreetikoilla synnyttäminen ja äitiys symboloivat sopimusteoreetikoilla kaikkea sitä mikä teki naisen muuttumisen yhteiskuntasopimusta noudattavaksi kansalaiseksi mahdottomaksi. Sen vuoksi naiset oli karkotettava julkinen–yksityinen dikotomian yksityiselle puolelle. (esim. Lister 1997, 70–71, Pateman 1988, 96–98.)

Naisten historiaa kansalaisuuden ulkopuolella voi ajatella myös konkreettisemmasta näkökulmasta. Vaikka Aristoteleen ja Rousseau'n kaltaiset teoreetikot ovat sulkenet naiset ulos poliittisesta elämästä, he ovat samalla asettaneet naisille tehtäviä yhteiskunnassa. Naiset ovat olleet tulevien kansalaisten äitejä ja (mies)kansalaisten huoltajia ja vaimoja, ja he ovat olemassaolollaan mahdollistaneet poliittisen elämän olemassaolon ja kansalaisuushengen jatkuvuuden pitämällä huolta kodeista ja lasten kasvatuksesta. Tämä tehtävä ei ole päättynyt, vaikka naiset ovat virallisen kansalaisstatuksen jo useimmissa maissa saavuttaneet. Esimerkiksi suomalaisissa nykykeskusteluissa naisia vaaditaan synnyttämään lisää lapsia kansan tai pikemminkin kansantalouden jatkuvuuden turvaamiseksi, subjektiivista päivähoito-oikeutta pyritään

kaventamaan ja naisia rohkaistaan työnteon sijaan jäämään kotiin hoitamaan lapsiaan (esim. HS 11.8.2003; HS 15.8.2004.)

Kuinka äitiys tulisi ottaa huomioon naisten kansalaisuudesta puhuttaessa, on säilynyt keskeisenä kysymyksenä feministiteoreetikoiden parissa. Keskusteluista voi erottaa kaksi erilaista äärikantaa naisten kansalaisuuteen. Keskeiseksi nousee kiista tasa-arvon ja sukupuolieron välillä: tulisiko naisten kansalaisuuspyrkimyksissään korostaa perinteistä yhteiskunnallista rooliaan äiteinä ja huoltajina, vai hylätä se kokonaan?

2.3 Naisten kansalaisuuden paradoksit

Feminististen teoreetikkojen ja aktivistien esittämien kansalaisuusvaateiden taustalla on 1700-luvulta asti ollut fundamentaalinen kahtiajako, joka koskee kansalaisuuspyrkimysten päämääriä. Tulisiko tavoitteena olla aidosti sukupuolineutraali vai sukupuolieriytynyt käsitys kansalaisuudesta? Edellinen myöntäisi naisille samat kansalaisoikeudet kuin miehille ja takaisi heille tasavertaiset mahdollisuudet osallistua julkiseen piiriin. Jälkimmäinen taas huomioisi naisten partikulaariset huolenaiheet ja osallistumisen muodot ja arvostaisi perheeseen ja äitiyteen liittyvää vastuuta, jota osa naisista joutuu yksityisen piirissä kantamaan. Asemat kansalaisuuspyrkimyksessä ovat lähellä Youngin (1990b) tekemää jaottelua humanistiseen ja gynosentriseen feminismiin. Siinä missä humanistinen feminismi näkee, että naisia on estetty toteuttamasta täyttä ihmisyyttään ja keskittynyt ratkomaan kysymyksiä naisten ulossulkemista julkisen piiristä ja vallan paikoilta, gynosentrisen feminismi suuntaa kritiikkinsä kärjen kohti vallitsevien sosiaalisten piirien arvoja. (Young 1990b.)⁶

Poliittisten oikeuksien saavuttamisen jälkeen naiset ovat olleet virallisesti kansalaisia, osa abstraktia yksilöä tasa-arvoisina miesten kanssa ja lain takaamien universaalien oikeuksien kantajia. Toisaalta tämä abstrakti yksilö on kaikesta huolimatta määrittynyt ominaisuuksiltaan enemmän maskuliiniseksi ja tasa-arvon sijaan vallitsee yhteiskunnallinen epätasa-arvo. Keskustelu naisten kansalaisuudesta ei siten loppunut äänioikeuteen, vaan jatkuu yhä. Kärjistetysti esittäen kilpailevat feministiset visiot ovat

⁶ Toki nämä kaksi positiota eivät ole ainoat mahdollisuudet. Eritellessään erilaisia feministisiä suhtautumistapoja kansalaisuuteen useat teoreetikot esittelevät kolmannen position, jossa pyritään samuuden ja eron muodostaman dikotomian ylittämiseen. Voet (1998) kutsuu tätä positiota dekonstruktivistiseksi feminismiksi, Squires (1996) taas postmoderniksi feminismiksi.

valinneet päämääräkseen jommankumman vastakohtan: abstraktin yksilön, joka rinnastaa naiset miehiin, tai yksilöllisen minuuden, joka määrittyy sukupuolieron kautta ja asettaa naiset ja miehet radikaalisti erilaisiin asemiin. Abstraktin yksilön puolella olevat näkevät, ettei sukupuolierolla ole merkitystä liberalismiin takaamien universaalien ihmisoikeuksien rinnalla. Samojen oikeuksien ja mahdollisuuksien takaamisen tulee riittää. Eron puolesta argumentoijat taas esittävät, että abstrakti individualismi repressoii eroja, joita ei voi ylittää, sekä pitää yllä naisten alistamista tekemällä maskuliinisuudesta normin. Sukupuolieron korostamiselle on lisäksi tyypillistä, että samalla kun hylätään perinteisiin miehiin instituutioihin liittyvät arvot, naisten kokemukseen ja ominaisuuksiin liittyvät arvot nostetaan näitä ylempään asemaan. (Scott 1998, 172–173; Young 1990b, 86–87.)

Sukupuolineutraalin kansalaisuuskäsityksen kriitikoiden mukaan ajatus universaalista kansalaisuudesta on epärealistinen ja naisia alistava, sillä kansalaisuuden käsite on aina sukupuolittunut. Naisten kansalaisuuden hintana olisi siten miehen kuvan mukaiseen malliin sopeutuminen ja silmien ummistaminen siltä, kuinka poliittinen yhteisö kieltää naisen miehestä poikkeavan sosiaalisen aseman olemassaolon. Sukupuolieritynyttä kansalaisuuskäsitystä voi puolestaan arvostella siitä, että se korostaa liikaa naisten ”luonnollista” olemusta ja arvoja ja esittää naiset lähinnä äiteinä ottamatta huomioon naisten välisiä eroja. Lisäksi tämä näkökanta saattaa edesauttaa naisten pitäytymistä yksityisen piirissä ja johtaa siten jopa heidän poliittiseen marginalisaatioonsa. (Lister 1997, 92–93; Young 1990b, 88–89.)

Carole Pateman (1992) kuvaa näitä naisten kansalaisuustaistelun vaikeuksia Wollstonecraftin dilemmaksi. Toisaalta naiset ovat vaatineet kansalaisen ideaa laajennettavaksi itseään koskeviksi ja liberaalis-feministinen agenda sukupuolineutraalin sosiaalisen maailman puolesta on tämän vaatimuksen looginen seuraus. Toisaalta he ovat Mary Wollstonecraftin lailla usein samanaikaisesti esittäneet, että heillä on naisina erityisiä kykyjä, tarpeita ja huolenaiheita, joista johtuen heidän kansalaisuutensa ilmaisun tulisi erota miesten kansalaisuudesta. Patemanin mukaan dilemma syntyy näiden kansalaisuusvaatimusten keskinäisestä yhteensopimattomuudesta ja toistensa poissulkevuudesta. Pateman esittää, että patriarkaalinen hyvinvointivaltio sallii vain kaksi vaihtoehtoa: joko naiset sopeutuvat mieskansalaismalliin tai jatkavat tehtäviään huolenpitäjinä, joita patriarkaalinen kansalaiskäsite ei arvosta. (Pateman 1992, 16–17.)

Kuinka hyvin Patemanin kuvaama dilemma sopii esimerkiksi Suomeen, siitä voidaan tietysti olla montaa mieltä. Norjalainen Helge Maria Hernes on esittänyt, että pohjoismainen hyvinvointivaltio on askel kohti uudenlaista naisystävällistä valtiota, joka ei enää näyttäydy naisten alistusta ylläpitävänä koneistona (Hernes 1987, 135). Siten olisi liioiteltua väittää Suomen kontekstissa, että naisten kansalaisuuspyrkimykset tiivistyisivät näihin kahteen epätydyttävään malliin. Pikemminkin hyvinvointivaltion muodostuksessa sukupuoliero olisi otettu huomioon samaan aikaan, kun naisille olisi myönnetty kansalaisoikeudet. Esimerkkeinä tästä voidaan pitää esimerkiksi päivähoitojärjestelmää ja muita käytäntöjä, jotka helpottavat naisten työnteon ja äitiyden yhdistämistä. Wendy Sarvasy (1992) jopa näkee, että pyrkimykset hyvinvointivaltion luomiseksi olisivat olleet feministeille keino yhdistää tasa-arvo ja ero naisten kansalaisuudessa niin käytännössä kuin teoriassakin. Hyvinvointivaltion luomiseen liittyvä sosiaalidemokratia olisi siten ollut tapa vastata sekä liberaalin että republikaanisen teoriaperinteen ongelmiin. (Sarvasy 1992, 329–332.) Vaikka on selvää, ettei suomalainen hyvinvointivaltio vastaa Patemanin kuvailemaa patriarkaalista valtiokoneistoa, en näe Sarvasyn lailla hyvinvointivaltiota Patemanin esittämän dilemman ratkaisijaksi, sillä se ei ole kyennyt poistamaan sukupuolten erillisiä piirejä ja niiden välistä hierarkiaa. Jako naisten ja miesten töihin, palkkaerot, sekä naisten kannustaminen lasten kotihoitoon todistavat, että vaikka naiset ovat virallisesti samanvertaisia kansalaisia, naiset huoltavat yhä edelleen miehiä kansalaisuustehtävissä, eivätkä saa samankaltaisia mahdollisuuksia toimia itse kansalaisina.

Joan Scottin (1998) mukaan paradoksin keskeiseksi kysymykseksi nousee sukupuoliero. Kun naisten ulossulkeminen kansalaisuuden piiristä oikeutettiin viittaamalla naisten ja miesten erilaisiin biologisiin piirteisiin, sukupuoliero ei merkinnyt pelkkää biologista faktaa, vaan myös perustetta sosiaaliselle ja poliittiselle eriytymiselle. Toisin sanoen naiset eivät olleet sopivia politiikkaan, koska he olivat potentiaalisia äitejä. 1700-luvun demokraattisten vallankumousten aikana ”naiset” tulivat olemassa olevaksi nimenomaan ryhmänä, joka sukupuolieron vuoksi oli suljettu politiikan ulkopuolelle. Feminismi oli protesti tätä ulossulkemista vastaan. Sen pyrkimyksenä oli eliminoida sukupuoliero politiikasta, mutta sen täytyi esittää vaatimuksensa naisten nimissä. Niinpä naisten puolesta toimiessaan feminismi tuli tuottaneeksi sukupuolieroa, jota se koetti eliminoida. (Scott 1998, 3.) Naisten kansalaisuuden ja etenkin äänioikeuden tavoittelun

historia nähdään usein tasa-arvoon pyrkimisenä ja kansalaisoikeuksien laajentamisena myös naisia koskeviksi (Pateman 1992, 17). Scottin esiin nostama paradoksi kuitenkin osoittaa, että samaan aikaan kun sukupuolieroa on koetettu tasa-arvon nimissä kiistää, se on jouduttu implisiittisesti hyväksymään, ja sitä on jopa vahvistettu.

Seuraavassa luvussa analysoin feministiteoreetikoiden käsityksiä naisten kansalaisuudesta tarkemmin. Lähdän liikkeelle Olympe de Gougesin ja Mary Wollstonecraftin ajatuksista, jonka jälkeen siirryn analysoimaan 1980-luvulla käytyä keskustelua naisten kansalaisuuden luonteesta. Jos feministinen kritiikki pitää miesteoreetikoiden luomaa kansalaisuuden ideaa naiset yksityiseen liittäväenä, kuinka kansalaisuutta on tarkkaan ottaen käsitteellistetty naisten omassa tuotannossa? Ovatko he pyrkineet ajattelussaan tekemään eroa naisen huoltajuusrooliin, vai onko heidän ajattelunsa vain vahvistanut kuvaa miehen ja naisen kansalaisuuden erilaisuudesta ja liittänyt naisen velvollisuudet kansalaisena yhä vahvemmin äitiyteen?

3 Äitiyden ja kansalaisuuden yhteenkietoutuminen feministisen poliittisen teorian kysymyksenä

1700-luvun lopulla alkoi ilmestyä naisten kirjoittamaa poliittista kirjallisuutta, jossa he ilmaisivat vastalauseensa naiset näkymättömiksi jättäneeseen poliittiseen teoriaan sekä lakeihin, jotka sulkivat naiset monien kansalaisoikeuksien ulkopuolelle. Monet feministisesti suuntautuneet ajattelijat kritisoivat etenkin Jean-Jacques Rousseauin ajattelua.

Rousseauta pidetään yhtenä Ranskan vallankumouksen isistä, koska hänen ajatuksensa yksilön luonnollisista oikeuksista, tasa-arvosta ja yleistahdosta vaikuttivat suuresti vallankumouksellisten ajatuksiin. Tämän tasa-arvoisen filosofin ajattelussa oli kuitenkin yksi legitiimi perusta yksilön jatkuvaan epätasa-arvoiseen kohteluun: sukupuoli. Vaikka politiikan julkinen piiri on Rousseaulle tasa-arvoinen ja demokraattinen, perhe on hänelle epätasa-arvoinen ja patriarkaalinen ja naisen asemaksi jää totella miestänsä. Hänen ajatuksensa naisen luonteesta, kasvatuksesta ja paikassa poliittisessa ja sosiaalisessa ovatkin vastakohtaisia hänen poliittiselle ajattelulleen. Rousseauin naisen asemaa koskevat ajatukset toimivat pitkään perusteina naisten ulossulkemiselle niin ihmisoikeuksista kuin politiikastakin.

Rousseau liittää naisten olemuksen vahvasti ruumiillisuuteen ja korostaa synnyttämistä ja imettämistä naisten luontaisina tehtävinä. Naisten oletetun fyysisyyden korostaminen toimii Rousseauin ajattelussa perusteena sille, etteivät naiset voi kontrolloida halujaan ja kehittää kansalaisyhteiskunnassa toimimiseen vaadittavaa moraalaa. Koska naisilla ei siten ole oikeudentajua, heiltä on poliittisen järjestyksen turvaamiseksi kiellettävä vapaus ja poliittiset oikeudet ja alistettava heidät miesten harkintakyvylle. Jotta asiantila säilyisi, naiset on Rousseauin mukaan koulutettava asemaansa sopivalla tavalla: heidät on opetettava tunteellisiksi olennoiksi, joiden päätehtävä on miestensä miellyttäminen ja lasten kasvattaminen. Samaan aikaan miehet tulee kasvattaa itsenäisiksi kansalaisiksi jotka pystyvät ottamaan osaa yhteiseen päätöksentekoon yleistahdon kautta, ja jotka ovat mukana luomassa osallistuvaa yhteiskuntajärjestystä. Rousseauin teosten sivuilla seikkaileva vapaa mieskansalainen hallitsee siis sekä kotia että valtiota. (Coole 1988, 110–113; Kaplan 1992, 21; Okin 1979, 158–161.) Rousseauin teksteissä on myös

näkyvissä miehet julkiseen ja naiset yksityiseen liittävä teoretisointi, joka edesauttoi myöhempää sukupuolittuneiden elämänpiirien ja työnjaon kehittymistä.⁷

Kuinka tuona aikana vallinnut ajattelu konkreettisesti vaikutti naisten rooliin politiikassa? Vallankumouksen ajan Ranskassa oli mahdollista, että naiset perustivat poliittisia ryhmiä, osallistuivat mielenosoituksiin ja toimittivat poliittisia lehtiä. Tällaisessa eksplisiittisesti poliittisessa julkisuudessa toimivat kuitenkin vain harvat naiset, tavallisimpia toimintamuotoja heille olivat tuolloin raittiusliike ja salongit. Kaikkiaan naisilla ei ollut paljoakaan uskottavuutta politiikasta puhuttaessa ja heidän asemansa oli hyvin kiistelty. Vaikka naisten äänioikeudesta keskusteltiin vallankumouksen alussa, jo vuoden 1791 perustuslaissa miesvallankumoukselliset olivat työntäneet naiset passiivisten kansalaisten kategoriaan, jolle ei myönnetty äänioikeutta. Naisten sulkeminen kansalaisoikeuksien ulkopuolelle oikeutettiin rousseaulaisin termein. Naiset julistettiin luonnoltaan epäsoviviksi julkisen elämän vaatimuksiin ja heidän osallistumistaan pidettiin vaarana poliittiselle järjestykselle. (Offen 2000, 51–53; Scott 1998, 31–32.) Muutamassa vuodessa naisten asema politiikassa muuttui entistä uhatummaksi, kun naisten sosiaalinen funktio alettiin jakobiinivallan aikana pelkistää hänen lisääntymiselimiinsä. Naiset eivät voineet tämän näkökulman valossa harjoittaa poliittisia oikeuksia, sillä heidän olisi muutoin ollut pakko luopua luonnon heille asettamasta tärkeämmistä tehtävistä, synnyttämisestä ja äitiydestä. (Scott 1998, 47–49.)

Myös Englannissa naiset toimivat 1700-luvun lopulla aktiivisesti muun muassa orjuutta vastustavissa liikkeissä, mutta julkisessa keskustelussa heidän osallistumiseensa suhtauduttiin varauksella ja heidät haluttiin pitää julkisen elämän ulkopuolella. Naisten poliittiset oikeudet otettiin esille äänioikeuskeskustelussa parlamentissa vuonna 1797, mutta vain esimerkkitapauksena ryhmästä jolle noita oikeuksia ei tulisi antaa. 1830-luvulla parlamentin hyväksymä *Reform Act* sulki sekä naimattomat, omaisuutta omistavat naiset, että naimisissa olevat naiset eksplisiittisesti poliittisten oikeuksien ulkopuolelle, kun lakitekstissä ihmiseen viittaava sana ”man” korvattiin termillä ”male person”. (Offen 2000, 73; Pateman 2003, 3–4.)

⁷ Karen Offen huomauttaa, että vaikka Rousseauin ajatukset naisen asemasta yhteiskunnassa olivat vaikutusvaltaisia ottaen huomioon Rousseauin ajattelun keskeisyyden poliittisen teorian kehittämisessä, ei Rousseau ollut suinkaan ainoa naisten paikasta kirjoittanut valistusfilosofi. Itseasiassa 1700-luvulla julkaistiin paljon naisten asemaa koskevaa kirjallisuutta, osa antifeminististä, osa naisten oikeuksia puolustavaa, sekä miesten että naisten kirjoittamaa. (Offen 2000, 27–28.)

Rousseau ja muiden valistusfilosofien kirjoitukset eivät juurikaan tarjonneet kehikkoa, jonka kautta naiset olisivat voineet käsitteellistää omaa suhdettaan vapauteen ja kansalaishyveisiin. Näissä kirjoituksissa naiset kuvattiin lähes aina suhteissa toisiin, nainen oli olemassa vain vaimon ja äidin roolissa, ei itsenäisenä olentona. (Kerber 1976, 196–197.) Erotuksena Rousseau alisteisesta ja yksityisestä äitiys visiosta, niin kutsuttu ”äiti-kasvattaja” tai ”isänmaallinen äitiys” -kirjallisuus tarjosi naisille jonkinasteista julkista ja sosiaalipoliittista roolia lasten synnyttäjänä ja kasvattajana (Offen 2000, 46–47). Naisten poliittisia oikeuksia vaativat feministiset ajattelijat olivat suuren haasteen edessä. Kuinka perustella naisten kansalaisuusvaateita tällaisessa teoreettisessa ilmapiirissä ja tällaisten yhteiskunnallisten käytäntöjen vallitessa? Tarttuako tarjottuun äitkansalaismalliin?

Ehkä juuri tämän hankaluuden vuoksi kansalaisuus ja äitiys kietoutuvat ajan feministisissä keskusteluissa yhteen monimutkaisella tavalla. Äitiyttä ja kykyä synnyttää oli käytetty syynä sulkea naiset aktiivisen kansalaisuuden ulkopuolelle, mikä oli tehnyt heistä toisen luokan kansalaisia, joita kansalaisuuteen kuuluvat oikeudet eivät ole koskeneet siinä missä miehiä. Silti, kuten eurooppalaisten feminismien historiaa tutkinut Karen Offen (2000) osoittaa, monet kirjoittajat koettivat edistää naisten kansalaisuutta nimenomaan äiti-kasvattaja-perspektiiviä hyödyntämällä. Itse asiassa samankaltaiset äitiyttä korostavat argumentit palvelivat sekä feministisiä että antifeministisiä päämääriä. Äitiyteen perustuvan argumentoinnin yleisyys 1700–1800-luvuilla on ymmärrettävissä kun otetaan huomioon, että aktiivinen äitiys oli eliittiin kuuluville naisille uusi rooli, joka toi mukanaan uudenlaista vastuuta. "Vaimon" toimiessa ulossulkevana ja yksityistävänä kategoriana, naiset vetosivat asemaansa äiteinä vaatiessaan oikeutta vaikuttaa julkisiin asioihin. (Offen 2000, 46–48; 60–61.) Silti vielä 1980-luvulla käydyissä feministisen poliittisen teorian keskusteluissa naisten kansalaisuudesta on vaikea puhua ilman puhumista äitiydestä. Tässä luvussa esitän historiallisen katsauksen tapoihin, joilla äitiyttä ja kansalaisuutta on feministisen poliittisen teorian parissa eri aikakausina käsitelty, sekä erittelen teoretikoiden esittämiä argumentteja tarkemmin.

3.1 Varhaiset feministit ja ihmisen luonnolliset oikeudet

Varhainen ranskalainen feminismi sai Joan Scottin (1998) mukaan alkunsa ristiriidasta, joka ilmeni vuoden 1789 ihmisoikeuksien julistuksessa ilmaistujen yksilön abstraktien

ja universaalien oikeuksien ja vuoden 1791 sosiaaliseen kontekstiin sijoittuvan perustuslain välillä. Ihmisoikeuksien julistus oli tehnyt naisista teoriassa tasa-arvoisia ja vapaita yksilöitä, joilla tuli olla oikeus äänestää ja puhua julkisesti, mutta käytännössä he pysyivät mustien ja varattomien kanssa passiivisina toisen luokan kansalaisina. Vallankumous toi naisille tiettyjä vapausoikeuksia⁸, joten he olivat toisaalta lainsäädännön kohteita ja subjekteja, joilla oli oikeuksia. Mitä varsinaiseen lainsäätämiseen ja politiikkaan tuli, naiset kuitenkin pysyivät ulkopuolisina. (Scott 1998, 19–20.) Yksi ristiriitaisen tilanteeseen reagoineista naisista oli Olympe de Gouges, jonka tunnetuin teksti *Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne* oli tarkoitettu puheenvuoroksi vuoden 1791 perustuslakikeskusteluun.

Pamfletissaan De Gouges (2003) kysyy, mikä antaa miehelle oikeuden sortaa naisia. Naisia hän vaatii avaamaan silmänsä ja huomaamaan, ettei vallankumous ole lupauksista huolimatta antanut heille muuta kuin entistä enemmän halveksuntaa ja alennusta. De Gouges pyytää naisia vastamaan miehiseen ylemmyyden teeskentelyyn järjen voimalla – minkä puutteella Rousseau ja muut vallankumouksen ideoiden taustalla vaikuttavat ajattelijat perustelivat naisten sulkemista kansalaisuuden ulkopuolelle – ja yhdistämään vaatimuksensa filosofian lippujen alle. (De Gouges 2003, 11–12; 20–21.)

De Gouges (2003) vaatii naisten ja naiskansalaisten oikeuksien julistuksessa naisille ja miehille tasa-arvoa kaikilla julkisen ja yksityisen piirin alueilla. Hänen mukaansa naisilla tulee olla yhtäläinen oikeus käyttää sananvapauttaan parlamentissa ja olla mukana lakien säätämisessä. Jos naisella on oikeus nousta mestauslavalle, täytyy hänellä olla myös oikeus nousta puhujankorokkeelle, De Gouges toteaa⁹. Naisten tulee hänen mukaansa olla myös oikeutettuja hankkimaan ja kontrolloimaan omaisuutta, kouluttautumaan sekä toimimaan julkisissa viroissa. Julistuksen jälkikirjoituksessa De Gouges kritisoi myös avioliittoa. Hänen päähuolenaiheenaan ovat kuitenkin

⁸ Vuoden 1791 perustuslaissa avioliittoa poistettiin sen kirkollinen status ja se muutettiin maalliseksi sopimukseksi. Pian tämän jälkeen molemmille sukupuolille myönnettiin mahdollisuus päättää avioliitto niin halutessaan. (Scott 1998, 20.)

⁹ Tämä vaatimus ei toteutunut de Gougesin omassa elämässä, sillä hänet mestattiin giljotiinilla vuonna 1793, syytettynä kuningasmielisyydestä. Gougesin kuolemasta kertovassa raportissa todetaan kuitenkin seuraavaa: "Olympe de Gouges, joka syntyi liiallisella mielikuvituksella varustettuna, erehtyi luulemaan harhanäkyjä luonnon inspiraatioksi. Hän halusi olla valtiomies ja suoritti sellaisten häpeällisten ihmisten projekteja jotka halusivat jakaa Ranskaa. Näyttää että laki on rankaissut tätä juonittelijaa siitä hyvästä, että hän on unohtanut oman sukupuolensa hyveet." (Johnson Lewis 1999.)

perimysjärjestelyt ja avioliiton ulkopuolisten lasten asema. Muutoin hän ei esitä parannusehdotuksia naisen asemaan avioliitossa, vaan pikemminkin jakaa tuon ajan aristokraattisen perhekäsityksen. Kurtisaaninakin toiminut De Gouges ei puhukaan suoranaisesti vaimon, vaan kumppanin asemasta. (De Gouges 2003, 13–19; 22–32.)

De Gouges näki, että naisilla on vastaava kyky järkevien ja moraalisten päätösten tekemiseen kuin miehilläkin. Ottamalla aktiivisen kansalaisen ja julkisen keskustelijan roolin omassa elämässään hän todisti, että naiset saattoivat olla hyödyllisiä muutoinkin kuin kauniina koristeina, ja että he saattoivat osallistua politiikkaan siinä missä miehetkin. Siten hän haastoi vallankumouksen aikaisen käsityksen naisista passiivisina kansalaisina (Scott 1996, 34).

Vaikka de Gouges korostaa sukupuolten samankaltaisuutta¹⁰, hän tuntuu pitävän sukupuolieroa tärkeänä. Scottin (1998) tulkinnan mukaan de Gouges ei vaatinut naisia tulemaan miesten kaltaisiksi, jotta heistä tulisi päteviä kansalaisia, vaan pikemminkin kielsi ajalle tyypillisen yhtäsuuruusmerkin kansalaisuuden ja maskuliinisuuden välille. Toisin sanoen sukupuolieron tuli olla politiikassa vailla merkitystä. Scott osoittaa, kuinka puhuessaan itsestään valtiomiehenä tai julkisuudessa toimivana henkilönä de Gouges toi tästä huolimatta aina esille oman naiseutensa. (Scott 1998, 33.) Myös de Gougesin julistuksessa käyttämä kieli viittaa siihen, että naisten tuli olla aktiivisia kansalaisia nimenomaan naisina. Ensinnäkin de Gouges käyttää termiä *citoyenne*, naiskansalainen, siitä huolimatta, että tuona aikana termi toimi käytännössä synonyymina passiiviselle kansalaiselle. Itse julistusteksti rakentuu seitsemästätoista artiklasta, jotka vastaavat lähes täysin vuoden 1789 ihmisoikeusjulistuksen artikloita, mutta joissa sana ”ihminen”¹¹ on korvattu ilmaisulla ”nainen ja mies”.

Scott (1998) selittää de Gougesin ristiriitaiselta vaikuttavaa strategiaa (jos sukupuolella kerran ei ole merkitystä miksi sitä tuodaan esille) osuvasti sillä, että mikäli Naista ei spesifioida, hänet on suljettu ulos; hänen mukaan ottamisensa vaatii ensin sitä, että hänen eronsa Miehestä tunnustetaan. Vasta tuomalla sukupuoli esiin, voidaan sukupuolen merkitys poliittisten oikeuksien näkökulmasta kieltää. (Scott 1998, 42.) Teksti luokin kuvaa maailmasta, jossa kaksi sukupuolta toimii rinnakkain. Sukupuolia

¹⁰ ”Pelkäättekö, että meidän ranskalaiset lainsäätäjämme, jotka vartioivat tätä moraalia ja jotka ovat vanhentuneiden poliittisten käytäntöjen uuvuttamat, toistavat teille yhä uudestaan: naiset, mitä yhteistä teidän ja meidän välillämme on? Kaikki, täytyy teidän vastata.” (De Gouges 2003, 20, käännös oma)

¹¹ Ranskankielen *l’homme* tarkoittaa sekä miestä, että ihmistä.

ei kuitenkaan esitetä vastakohtaisina tai toisiaan täydentävinä, vaan de Gouges edellyttää naisen tekevän politiikassa sen minkä mieskin ja ilmaisee hyvin radikaalilla tavalla miehen jakavan naisen kanssa lisääntymisen liittyvän vastuun.

Yhdennessätoista artiklassa De Gouges nimittäin esittää sananvapautta naisten arvokkaimmaksi oikeudeksi, koska se antaa naisille mahdollisuuden kertoa totuuden lapsiensa isistä (de Gouges 2003, 17). Näen Scottin (1998) lailla, että artikla rikkoo näkemystä miehestä rationaalisen poliittisen toimijana ja naisesta suvunjatkajana antamalla ymmärtää, että mies on naisen lailla seksuaalinen olento, jolla on oma osuutensa ja vastuunsa lisääntymisessä. Miesten tuli jakaa naisten rooli perheessä, naisten taas miesten rooli kansalaisina. Scottin mukaan de Gouges kieltää artiklan avulla vastakkainasettelun yksityisen ja julkisen sekä produktiivisen ja reproduktiivisen välillä. Juuri näillä erotteluilla sekä naisille lankeavalla reproduktiivisella roolilla vallankumoukselliset ja heidän ajatuksiinsa vaikuttaneet valistusfilosofit pyrkivät sulkemaan naiset aktiivisen kansalaisuuden ulkopuolelle. (Scott 1998, 43.) De Gouges tulee siis julistuksessaan paljastaneeksi ja kieltäneeksi perustelut naisten kansalaisuuden passiivisen luonteen takana.¹²

De Gougesin yksinkertainen julistus oli nerokas tapa osoittaa vallankumouksellisen projektin vajavaisuus. Toisaalta julistus lisää naisen sinne mistä nainen puuttuu, mutta syvemmällä tasolla sen voi ymmärtää termin *l'homme* universaalisuuden kritiikiksi. Lisäämällä vain yhden sanan hän kykeni tuomaan naisen tasa-arvoiseksi yksilöksi miehen rinnalle, mutta myös osoittamaan sekä itse vallankumouksen että sitä edeltäneiden filosofien käsityksen universaalista tasa-arvosta riittämättömäksi: *l'homme* ei edustanut koko ihmiskuntaa. Ja mikä olisikaan parempi keino saada vallankumous kohtamaan epäonnistumisensa kuin käyttää apuna sen perustavinta dokumenttia, ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistusta?

De Gougesin ajattelusta kannattaa siis pitää mielessä, että hän kieltäytyi tekemästä eroa julkisen ja yksityisen välille ja näkemästä niitä sukupuolitettuina alueina. Naisen rooli äitinä ei voinut määrätä hänen kansalaisena olemisen tapaansa eli tehdä hänestä passiivista kansalaista, sillä myös mies oli seksuaalinen olento ja vastuussa lapsistaan – syntyivätpä ne avioliitossa tai sen ulkopuolella. Molemmilla sukupuolilla oli vastaavasti

¹² Artiklan taustalla voi nähdä myös vähemmän jaloja tarkoituksiperiä. Kurtisaaninakin elänyt de Gouges kannatti luonnollisesti avioliiton ulkopuolisten lapsien tunnustamista.

oltava samanlaiset velvoitteet politiikassa ja molempien oli kannettava vastuu myös perheestä.

Jos De Gouges hätkähdytti radikaaleilla näkemyksillään naisten poliittisesta toimijuudesta, argumentoi hänen englantilainen aikalaisensa Mary Wollstonecraft paitsi tasa-arvon, myös uuden keskiluokkaisen perheen puolesta. Vaikka Wollstonecraft näki valistusajan rationaalisen ihmiskäsityksen koskevan myös naisia ja puhui naisten luonnollisten oikeuksien puolesta, on hänen teksteissään nähtävillä kansalaisuuden kytkeytyminen naisten rooliin äiteinä ja perheen korostaminen naisille ominaisena toiminta-alueena. Wollstonecraft ei pitänyt de Gougesin lailla sukupuolieroa kansalaisuuden suhteen merkityksettömänä. Naiset tulisi hänen mukaansa ottaa kansalaisiksi nimenomaan siksi, että heidän sukupuolieronsa hyödyntäminen johtaisi parempaan yhteiskuntaan ja politiikkaan.¹³

Vaikka Wollstonecraft vaikuttaa nykynäkökulmasta de Gougesia konservatiivisemmalta ajattelijalta, tulee ottaa huomioon, että kirjoittajat elivät eri maissa, ja heidän työnsä sijoittuivat erilaisiin konteksteihin. Molempien kirjoittajien kohderyhmänä olivat ylempiluokkaiset, aristokraattiset naiset, joiden elämässä äitiys ei ollut merkityksellinen asia. Lapset annettiin imettäjien huomaan ja omasta ulkonäöstä huolehtiminen oli tärkeämpää kuin lastenhoito. Vetäessään linkin naisten kansalaisuuden ja äitiyden välille, Wollstonecraft esittää kohderyhmälleen uuden ja radikaalin näkemyksen, joka tuon ajan puitteissa oli myös vallankumouksellinen. Olihan jo Rousseau korostanut perheen yhteiskunnallista merkitystä puhumalla lasten kansalaiskasvatuksen tärkeydestä sekä perheen moraalisesta tehtävästä ja pitämällä perhettä valtion perustana (Häggmann 1994, 173; Pateman 2003, 12). Vaatiessaan naisia toimimaan aktiivisesti perheessä Wollstonecraft vaatii naisia suorittamaan merkittävää uutta yhteiskunnallista tehtävää, eikä suinkaan määrää heitä ”jäämään kotiin”, kuten lasten hoitamista nykydiskursseissa usein ilmaistaan.

¹³Carole Patemanin (2003) mukaan on kuitenkin harhaanjohtavaa pitää Wollstonecraftia pelkkänä naisen olemuksen korostajana, kasvatusfilosofina tai miesten oikeuksia naisille laajentava liberalistina. Wollstonecraftia tulee hänen mukaansa käsitellä ensimmäisenä feministisenä politiikan teoreetikkona, joka käsitteli naisten oikeuksia ja asemaa kansalaisina. Pateman toteaa, että Wollstonecraft-tulkintojen kapeus johtuu siitä, että tutkijat eivät ole päässeet tiettyjen *Vindicationin* kohtien ohi, eivätkä ole perehtyneet tarpeeksi hyvin Wollstonecraftin muuhun tuotantoon. (Pateman 2003, 2) Tämän työn puitteissa analysoin kuitenkin pelkästään juuri kyseistä teosta, koska se on teemani kannalta selvästi tärkein teos.

Tunnetuimmassa teoksessaan *A Vindication of the Rights of Women* (1792) Wollstonecraft kritisoi Rousseau'a esittämällä, että luonteenpiirteet, joiden perusteella tämä evää naisilta kansalaisen statuksen ja sen mukanaan tuomat oikeudet, ovat keinotekoisia ja tulosta niistä instituutioista ja suhteista, joita Rousseau'n kaltaiset kirjoittajat puolustavat. Naisilta ehkä todellakin puuttuu oikeudentajua, mutta tämä johtuu vain heidän alistuksestaan. Jos naisilta kielletään poliittiset etuoikeudet ja koko vapaa olemassaolo, heidän mielenkiintonsa ei voi kohdistua julkisiin asioihin. (Pateman 2003, 13–14.) Wollstonecraftin mukaan naiset eivät ole luonnoltaan pelkkiä yksityisen piirin moraalinvartijoita, vaan molemmat sukupuolet on varustettu samalla rationaalisuudella. Siten naisten tulee tavoitella samoja hyveitä samoin keinoin kuin miestenkin. (Wollstonecraft 1996, 31.)

Wollstonecraftin de Gougesista poikkeavaa näkemystä sukupuolieron merkityksestä kuvaa hyvin se, että Wollstonecraftin mukaan yhteiskunta ei ole kunnolla järjestäytynyt, ellei se pakota miehiä ja naisia suorittamaan omia velvollisuuksiaan (Wollstonecraft 1996, 146). Vaikka molempien aviopuolisoiden työ Wollstonecraftin mukaan on osa kansalaisuutta (*human duties*) ja sitä ohjaavat samat periaatteet, eroavat miesten ja naisten velvollisuudet toisistaan, koska tunnesiteet ohjaavat miehiä ja naisia erilaisiin tehtäviin (nainen haluaa imettää lastaan tms.). Miehen täyttyessä kansalaisen velvollisuuksiaan jollakin julkisen kansalaiselämän osa-alueella, tulee hänen vaimonsa olla yhtä halukas hoitamaan perhettä ja auttamaan naapureitaan. Naisen päävelvollisuus on kuitenkin Wollstonecraftin mukaan kansalaishyveiden opettaminen lapsilleen. (Pateman 2003, 18.)

Elshtainin (1986) mukaan osassa perhettä koskevista käsityksistään Wollstonecraft pikemminkin otti vaikutteita Rousseaulta kuin kritisoi tätä. Rousseaulta on ainakin peräisin Wollstonecraftille tärkeä ajatus siitä, että äidin tarjoama varhainen kasvatus tarjoaa perustan kansalaishenkisyydelle (*civic spiritedness*). Keskeinen ero näiden kahden ajattelijan välillä on kuitenkin se, että vaikka nainen oli Rousseau'n ajattelussa keskeinen hahmo, näki hän naisen pikemminkin tulevan kansalaisen äitinä kuin itsenäisenä kansalaisena. (Elshstain 1986, 49.) Wollstonecraftin ajattelussa naisen tehtävien rajoittuminen yksityiseen piiriin ei kuitenkaan tehnyt hänestä vähemmän aktiivista kansalaista kuin miehensä, saati sitten sulkenut häntä kansalaisuuden ulkopuolelle. Päinvastoin, naisten aktiivinen kansalaisuus oli ehtona sille, että naiset voisivat täyttää velvollisuutensa ja opettaa lapsille kansalaishyveitä. Naiset eivät

Wollstonecraftin mukaan kuitenkin pystyneet täyttämään velvollisuuttaan kunnolla, sillä kouluttamattomina, ja siten epärationaalisina ja -moraalisina, he eivät voineet vastata lastensa kasvatuksesta (Wollstonecraft 1996, 150).

Elshtainin (1986) mukaan yksi Wollstonecraftin pääteeseistä onkin, että naisten alistus johtuu vääränlaisesta kasvatuksesta. 1700-luvulla aristokraattisten naisten kasvatuksessa pyrittiin korostamaan heikkoutta, herkkyyttä, lempeyttä ja johdateltavuutta. (Elshtain 1986, 47.) Wollstonecraft (1996) arvostelee rajusti tätä muun muassa Rousseauin ajatuksiin perustuvaa näkemystä naisten kasvatuksesta, jossa naisista pyrittiin tekemään pikemminkin viekoittelevia rakastajattaria kuin hyviä vaimoja ja äitejä. Siinä missä Rousseau ehdottaa sukupuolieron liioittelemista naisen ulkonäköä ja narsistista ekshibitionismia korostamalla, toteaa Wollstonecraft tällaisen kasvatuksen johtavan siihen, etteivät naiset yllä rationaalisen olennon tasolle: jos naiseuden olemus yhdistetään kauneuteen, ei naisen mieli pysty enää muuhun kuin oman ruumiinsa ihailuun. Rousseulaiseen tapaan kasvatettu nainen ei pysty siten elämään kansalaisen roolissa eli kasvattamaan lapsistaan kunnan kansalaisia. (Wollstonecraft 1996, 24–25; 43.)

Äidin ja kasvattajan rooli ei kuitenkaan ollut ainoa Wollstonecraftin naisille antama vaihtoehto. Vaikka hän toteaa, että sekä järki, että uskonto kutsuvat naisia täyttämään velvollisuutensa äiteinä ja vaimoina, hän näkee naisten riippumattomuuden tärkeänä ja kehottaa naisia kouluttautumaan. Tämä tulee tehdä paitsi siksi, että naiset olisivat parempia äitejä ja vaimoja ja äitejä, myös siksi, että he pystyisivät elättämään itsensä aviomiehestä riippumatta. Wollstonecraft kuitenkin pohtii nimenomaan naisille sopivia ammatteja, eikä de Gougesin lailla vaadi naisille osuutta julkisista viroista. (Wollstonecraft 1996, 152–153.) Mitä poliittisiin oikeuksiin tulee, on Wollstonecraft paljon de Gougesia vaiteliaampi ja esittää jopa hieman häpeilevään äänensävyyn, että tulevaisuudessa naisilla tulisi olla omat edustajansa ja sanansa sanottavana hallituksen pohdinnoissa, eikä heidän tulisi tyytyä pelkkään hallittujen osaa. (Wollstonecraft 1996, 151.) Poliittiset oikeudet eivät kuitenkaan muodosta merkittävää osaa hänen argumentointiaan. Johtuisiko tämä siitä, ettei Wollstonecraft de Gougesin lailla näe niitä aktiivisen kansalaisuuden merkinä, vaan näkee naisten voivan olla tasavertaisia kansalaisia omalla elämänalueellaan? Tai ehkä Wollstonecraft katsoi, ettei poliittinen tasa-arvo julkisen piirissä voinut toteutua ellei ensin puututtaisi perheen piirissä vallitsevaan miehen tyranniaan.

Missä on Wollstonecraftin kansalaisuuskäsityksen ydin? Hänen mukaansa äitiys ei tee naisesta kansalaista, vaan naisen on täytettävä kansalaisen kriteerit ollakseen hyvä äiti. Kuinka nainen muka pystyisi siirtämään kansalaishyveitä lapsilleen, ellei itse kykenisi niitä noudattamaan? Wollstonecraftille tämä tarkoittaa käytännössä parempaa koulutusta ja riippumattomuutta aviomiehestä. Vasta koulutettuina kansalaishyveiden haltijoina ja aviomiestensä holhouksesta vapaina itsenäisinä yksilöinä naiset osaavat kunnioittaa itseään ja pystyvät siten olemaan parempia kansalaisia: järkevempiä äitejä ja uskollisempia vaimoja (Wollstonecraft 1996, 154). Kyse on myös velvollisuudesta, ei pelkästä oikeudesta: ”Vaimo, joka on riippuvainen miehestään, eikä imetä eikä kouluta lastaan, tuskin ansaitsee tulla kutsutuksi vaimoksi, eikä hänellä ole oikeutta kansalaisen titteliin”, Wollstonecraft toteaa (1996, 150–151).

Wollstonecraftin ratkaisu vaikuttaa ristiriitaiselta. Hän korostaa naisten koulutuksen tärkeyttä, eikä erota miehen ja naisen rationaalisuutta toisistaan, mutta näkee silti naisten kansalaisvelvollisuuksien täyttyvän ennen kaikkea äidin roolissa, ei politiikassa ja muussa julkisessa toiminnassa. Wollstonecraftin käsitys kansalaisuudesta on selkeästi sukupuolieriytynyttä: miehille ja naisille on yhteiskunnassa omat velvollisuutensa. Miehen tulee työskennellä julkisen elämän eri osastoilla, naisen taas pitää huolta perheestä, kasvattaa lapsia ja auttaa naapureitaan. (Wollstonecraft 1996, 149–150.) Wollstonecraft ei siten tunnu niinkään kritisoivan Rousseauin olettamuksia patriarkaalisesta perheestä ja sukupuolittuneesta työnjaosta, kuin sitä, että Rousseauin ihanteiden mukaan kasvatettu nainen ei kykene täyttämään tämän hänelle antamia velvollisuuksia. Vaikka Wollstonecraft haastaa idean rationaalisuuden sukupuolittuneisuudesta hän hyväksyy silti ne eriävät roolit, joissa tuota rationaalisuutta tulee harjoittaa. (Coole 1988, 121.)

Toinen mielenkiintoinen ristiriita liittyy ajatukseen naisen olemuksesta. Vaikka Wollstonecraft argumentoi aikakauden naisluontoa koskevia käsityksiä vastaan ja pitää niitä keinotekoisina, näkee hän äitiyden nimenomaan luonnon naisille antamana velvollisuutena (Wollstonecraft 1996, 156). Sana äitkansalainen kuvaakin mielestäni Wollstonecraftin naista hyvin. Wollstonecraftin *Vindication of the Rights of Women* -teoksessa esittämää aristokraattisen naisihanteen kritiikkiä voisikin pitää esivaiheena 1800-luvun puolivälissä tapahtuneelle porvarillisten elämäntapojen yleistymiselle, jossa käsitys leivän tienaavasta miehestä ja kotia ja lapsia hoitavasta naisesta syntyi. Tällöin

naisen elämän keskeisiksi tukipilareiksi nousivat avioliitto ja perhe, joihin myös naisen kansalaisuuden ilmentymät tuolloin entistä selvemmin rajautuivat. Wollstonecraftin edistämä äitkansalaisen ihanne pysyikin naisliikkeen ihanteensa pitkälle 1900-luvulle saakka ja sen vaikutus näkyy selvästi myös siinä tavassa, jolla suomalaista naiskansalaisuutta lähdettiin 1800-luvun lopussa rakentamaan¹⁴.

Wollstonecraftia on kritisoitu muun muassa yksityinen–julkinen-jaon ja sukupuolittuneen työnjaon vahvistamisesta (mm. Gatens 1992, 121). Pateman (2003) kuitenkin varoittaa, että Wollstonecraftin näkemys kansalaisuudesta ja äitiydestä ymmärretään helposti väärin, koska se eroaa niin paljon nykyisestä tavasta hahmottaa kansalaisuus julkiseksi toiminnaksi. Hänen mukaansa täytyy huomioida, että Wollstonecraft kirjoitti ennen kuin idea miespuolisesta leiväntienajasta ja naisen paikasta kodin seinien sisäpuolella syntyi. Patemanin mukaan on siis väärin väittää, että Wollstonecraftin äitiyden ja kansalaisuuden yhdistävä argumentti edistäisi sukupuolittunutta työnjakoa sekä yksityisen ja julkisen rajanvetoa, sillä nuo rajat eivät hänen aikanaan olleet käytännön elämässä vielä näkyvissä. Aikansa tuottamissa rajoissa Wollstonecraft onnistui lopulta melko pitkälle haastamaan sitä, mistä puolivuosisataa myöhemmin oli tuleva hyväksyttävä sukupuolten työnjako. (Pateman 2003, 18–19.) Ei pidä unohtaa, että Wollstonecraft vaati, että naisten oli oltava koulutettuja ja taloudellisesti riippumattomia ja käytettävä järkeään. Heillä tuli olla oikeuksia ja heidän tuli olla aktiivisia kansalaisia.

Pateman itse osallistuu aktiivisesti Wollstonecraftista käytyyn maineenpalautuskeskusteluun, jossa on 1990-luvulta lähtien korostettu Wollstonecraftin arvoa politiikan teoreetikkona. Pateman (2003) ottaa Wollstonecraftin tuotannon esiin laajemmassa mittakaavassa ja analysoi kansalaisuusvaateiden lisäksi laajalti hänen avioliittoa koskevia käsityksiään, jotka hän näkee tämän naisten vapautta koskevan teoretisoinnin tärkeimpänä osana¹⁵. Pateman uskoo, että monet Wollstonecraftin

¹⁴ Riitta Jallinojan mukaan varhaiset suomalaiset naisasianaiset lukivat Wollstonecraftin tekstejä ja hänen tapansa ajatuksensa naisen roolista yhteiskunnassa vaikuttivat selvästi varhaisen naisasialiikkeen naiskäsitukseen. Wollstonecraftin *Vindicationia* keskeisempi teos oli kuitenkin John Stuart Millin *Subjection of Women*. (Jallinoja 1983, 52–53.)

¹⁵ Patemanin (2003) analyysin mukaan pelkät oikeudet eivät riitä Wollstonecraftille takaamaan naisten vapautta, vaan sen saavuttamiseksi vaaditaan myös avioliiton käytäntöjen uudistamista. Wollstonecraftin mukaan ajattelijat, jotka korostavat tasa-arvoa julkisessa elämässä, mutta haluavat säilyttää aviomiehen vallan perheessä kaivavat maata julkisen piirin demokraattisuuden alta. (Pateman 2003, 12–13.) Esimerkiksi Rousseau, joka näkee yleistahdon vallitsevan julkisessa päätöksenteossa, pitää aviomiehen valtaa perheen piirissä välttämättömänä. Miehen tulee olla perheen ainoa pää ensinnäkin siksi, että

avioliittoa ja kotitöiden poliittisuutta koskevat argumentit voisivat olla hyödyksi myös nykyisissä kansalaisuuden, avioliiton, työn ja hyvinvointivaltion suhdetta koskevissa keskusteluissa. Myös Wollstonecraftin ajatukset äitiyden ja isyyden merkityksestä kansalaisuudessa ansaitsisivat Patemanin mukaan lisää arvostusta. (Pateman 2003, 21–22.) Patemanin asemoituminen Wollstonecraftin puolustajaksi ja tämän ajatusten keskusteluunpalauttajaksi on helppo ymmärtää katsottaessa hänen omaa kansalaisuutta koskevaa teoretisointiaan. Esimerkiksi artikkelissaan *Equality, Difference, Subordination* Pateman (1992) pyrkii nimenomaan esittämään, että äitiys ja naisten kansalaisuus ovat intiimissä yhteydessä keskenään, ja että äitiyden merkitys kansalaisuudessa tulisi nostaa positiiviseksi asiaksi sen sijaan, että se toimisi merkinä alemmasta kansalaisstatuksesta. Vaikka Pateman käyttää Wollstonecraftin nimeä kansalaisuusteoreetikoihin suuntaamansa kritiikin kärkenä (katso ”Wollstonecraftin dilemmasta” luku 2.3), on heidän ajattelussaan myös yhteisiä piirteitä.

Vaikka Wollstonecraftia voi pitää enemmän uutta luovana ajattelijana kuin de Gougesia, on Wollstonecraft nykypäivän näkökulmasta selvästi de Gougesia vanhanaikaisempi. De Gougesin tekstistä paljastuva kansalaiskuva ei sido naista kotiin kuten Wollstonecraftin, ja kansalaisuus näyttäytyy hänen tekstissään ennen kaikkea julkisena toimintana, johon naisten tuli miesten lailla osallistua.

Entä mitä tapahtui, kun vaatimukset naisten äänioikeudesta alkoivat vahvistua ja kerätä taakseen yhä suurempia naisjoukkoja niin Ranskassa, Englannissa kuin muuallakin maailmassa? Minkälaisen argumentaation suffragetit valitsivat vaateidensa taustaksi, de Gougesin sukupuolieron ja kansalaisuuden suhteen kieltävän, vai Wollstonecraftin tuota suhdetta vahvistavan? Kuinka valittu argumentaatio vaikutti heidän vaatimuksiensa toteutumiseen?

3.2 Suffragetit ja naisellinen pätevyys kansalaisuuden perusteena

naisilla on esimerkiksi raskauden vuoksi kausia, jolloin he eivät voi osallistua päätöksentekoon. Tärkein syy miehen valtaan on Rousseaulle kuitenkin se, että miehen tulee pystyä valvomaan vaimonsa käytöstä ja olla varma naisen hänelle synnyttämien lasten isyydestä. Rousseau oikeuttaa yksityisen piirissä vallitsevaa epätasa-arvoa myös perheessä vallitsevan rakkauden avulla: rakastava aviomies ei voisi toimia väärin. (Okin 1979, 146–147; Okin 1982, 79.) Wollstonecraftin mukaan yhden miehen valta avioliitossa ei kuitenkaan voi toimia poliittisen hyveen ja aktiivisen kansalaisuuden perustana, sillä yksityisestä tyranniasta ei voi seurata vapaata poliittista järjestystä.

Englantilaisten suffragettien argumentteja analysoinut Jean Bethke Elshtain (1982) toteaa, että monet heistä hyväksyivät lähes suoraan Elshtainin aristoteliseksi valta-politiikka paradigmat (aristotelian power-politics paradigm) kutsuman kehyksen. Termillä Elshtain viittaa teoreettiseen ja ideologiseen jakoon yksityisten ja julkisten persoonien, yksityisen ja julkisen moraalin sekä epäpoliittisen ja poliittisen välillä. Elshtainin mukaan suffragettien argumentit naisten äänioikeuden puolesta arvottivat ja tulkitsivat tiettyjä paradigman piirteitä eri tavoin, mutteivät hylänneet sen peruskäsitteitä. Tästä johtuen suffragettien puheenvuorot sisältävät jälkiä niistä mystifioinneista ja ennakko-oletuksista, joiden avulla politiikan teorian traditio oli sulkenut heidät järjestelmän ulkopuolelle. (Elshtain 1982, 51; 57.)

Naisten äänioikeuden vastustajien keskeinen argumentti vetosi naisen ja miehen erilaisiin olemuksiin, joista johtuen heillä tuli olla erilaiset elämämpiirit. Nainen oli puhdas, yksityinen ja sellaisena epäpoliittinen, mies taas epämoraalinen, julkinen ja poliittinen. Olisi ollut naisen alentamista antaa hänelle äänioikeus ja päästää hänet siten ryvettymään likaisessa politiikassa. Suffragetit eivät hylänneet tätä käsitejärjestelmää, vaan käänsivät käsitteet toisinpäin: jos julkinen piiri kerta oli epämoraalinen, mikä olisikaan parempi tapa puhdistaa se, kuin vetää naiset julkisen piiriin ja antaa heidän moraalin muuttua politiikkaa? Monet suffragettien argumentit vetosivatkin siihen, kuinka erilainen maailma olisi, jos naisilla olisi poliittista vaikutusvaltaa. (Elshtain 1982, 57–59.) Kansalaisyhteiskunnan myöntäminen naisille ei perusteltu oikeudenmukaisuudella, vaan sillä että naiset voisivat moraalillaan muuttaa maailmaa.

Suffragettien perusajatuksena oli Elshtainin (1982) mukaan se, että yksityistä moraalisuutta tulisi soveltaa julkisella tasolla, ja että taloudessa ja politiikassa toimivia ihmisiä tulisi voida arvostella yksityisen piirin standardein. Vaikka moraalittomuus nähtiin ihmisluonnon synnynnäiseksi ominaisuudeksi, sen muuttamista pidettiin mahdollisena. Suffragettien visioissa kansalaisen – oli hän sitten mies tai nainen – tuli sitoutua yksityisiin hyveisiin. (Elshtain 1982, 63.) Kansalaisuuden ytimenä eivät tällöin olisi republikaaninen velvollisuus tai liberaali oikeus, vaan hyveet. Elämän säilyttämiseen ja hoivaan liittyvinä nämä olivat kuitenkin hyvin erilaisia kuin esimerkiksi ne kansalaishyveet, joita Machiavelli ja muut civic-republikanisteiksi luettavat ajattelijat kansalaisilta edellyttivät.

De Gouges ja Wollstonecraft vaativat naisille poliittista tasa-arvoa ensisijaisesti samoin perustein, joilla se oli myönnetty miehillekin. Miksi näiden varhaisten feministien oikeudenmukaisuuteen ja luonnonoikeuksiin perustuvat argumentit vaihtuivat 1800-luvun lopulla äidillisten hyveiden korostamiseen? Kysymyksiin on helpompi vastata, jos muistaa, että suffragettien valitseman argumentaation takana vaikuttaa ajan kuva yksityisestä ja julkisesta. Sata vuotta de Gougesin ja Wollstonecraftin jälkeen elämänpiirit olivat jo paljon eriytyneemmät ja työnjako selvemmin sukupuolitunutta. Elshtain (1982) huomauttaa, että yksityinen–julkisen-jaottelun hylkääminen olisi samalla merkinnyt viktoriaanisen avioliitto- ja perhekäsityksen hylkäämistä. Se puolestaan oli niin juurtunut näiden keskiluokkaisten naisten ajatusmaailmaan, että he tuskin huomasivat tapaa, jolla ajan mielikuva pyhimysmäisestä äiti-vaimosta vahvisti miesten valtaa yhteiskunnassa. (Elshtain 1982, 60–63.)

Elshtainin (1982) mielestä tämä naisellista pätevyyttä korostava argumentointi on osoitus siitä, että suffragetit todellakin olivat sisäistäneet valta–politiikka paradigman ja sen edellyttämät uskomukset ympäröivästä yhteiskunnasta sekä sukupuolien välisistä suhteista. Seurauksena tästä he eivät huomanneet, että se ”Nainen”, jonka he nostivat jalustalle, sisälsi ajatuksen ”Miehestä” jota he halveksivat. Elshtainin mukaan tämä ideologia säilyi vielä äänioikeuden saavuttamisen jälkeenkin ja peitti yhteiskunnan rakenteellisia epäoikeudenmukaisuuksia vakuuttaen kannattajilleen, että epätasa-arvoisuus oli vain ”luonnollista”, tai että se oli oikeutettavissa vapaan kilpailun kautta, ollen siten luonteeltaan epäpoliittista. Monet äänioikeustaistelijat olivatkin pettyneitä huomattessaan, että vaikka naiset saivat äänestää, ei yhteiskunta muuttunut juuri lainkaan. (Elshtain 1982, 63–64.)

Elshtainin esiintuomat ongelmat suffragettien ajattelussa voisikin tiivistää siihen, että heiltä puuttui oma poliittinen visio. Varsinaisen feministisen poliittisen teorian kehittymiseen oli kuluva vielä lähes sata vuotta. Kehitys lähtikin liikkeelle juuri poliittisen teorian kaanonin kyseenalaistamisesta ja kriittisestä tarkastelusta. Mitä esimerkiksi liberalismien lähtökohtien hyväksyminen oikeastaan merkitsikään naisille? Mitä piiloisia sukupuoleen liittyviä ominaisuuksia naiset tulivat ottaneeksi annettuina samalla, kun he tavoittelivat kansalaisuutta liberalismien termein? Olemassa olevan analysoinnista ja uudelleenluennasta on siirrytty kohti oman teorian luontia. Enää feministejä ei voi syyttää oman poliittisen vision puutteesta. Seuraavassa kappaleessa tarkastelen lähemmin 1980-luvulla käytyä keskustelua naisten kansalaisuuden

luonteesta. Kuinka perinteisistä paradigmoista on pyritty irrottautumaan? Ja lopulta, tarvitseeko niistä edes irrottautua?

3.3 Äitiyden ja kansalaisuuden suhde 1980-luvun keskustelussa¹⁶

1980-luvulla keskustelu äitiyden ja politiikan suhteesta oli vilkasta. Nykyajattelijat, joita kutsutaan äidillisiksi feministeiksi (*maternal feminists*) asettavat hoivaetiikan ja äitiyteen perustuvat arvot liberaalia oikeudenmukaisuusetiikkaa ja individualistisia arvoja vastaan. Feministisen politiikan tulee heidän mukaansa nostaa etusijalle perheen yksityinen piiri ja naisten identiteetti äiteinä ja käyttää niitä lähtökohtina naisellisen poliittisen tietoisuuden rakentamisessa. Käytännössä kyse on siis liberaalin poliittisen teorian luomien dikotomioiden hallitsevien termien hylkäämisestä. Maternalistisen kansalaiskäsitteksen perustuu täten vastinparien alempiarvoisina pidettyjen käsitteiden uudelleenarvottamiselle.

Perheen ottaminen feministisen poliittisen teorian lähtökohdaksi voi vaikuttaa omituiselta, onhan tällaisella ajattelutavalla paljon yhteistä sen naiskuvan kanssa, jota suffragetit käyttivät äänioikeusvaatimustensa perustana, ja jota feministit 1960-luvulta asti ovat vastustaneet.. Merkitseekö yksityisen äiti-identiteetin korostaminen selän kääntämistä jo saavutetuille etuuksille ja oikeuksille? Vai onko kyseessä yritys huojuttaa yksityisen ja julkisen välistä rajanvetoa ja esittää vastanäkemyks poliittiselle teorialle, joka näkee julkisen piirin ja siinä toimimisen ihmisen ylimpänä olemisen muotona?

Näiden niin kutsuttujen äidillisten feministien ajattelu juontaa juurensa Nancy Chodorow'n ja Carole Gilliganin teorioihin yksilön moraalista kehityksestä. Chodorow'n mukaan naisilla on miehiä suurempi taipumus määritellä itsensä suhteessa muihin, mikä johtuu siitä, että naiset ovat lähes kaikissa yhteiskunnissa vastuussa lasten hoitamisesta (Chodorow 1974, 43–44). Gilligan (1982) esittää, että tästä johtuen naisilla on oma erityinen moraalinen kielensä, joka korostaa toisista huolehtimista, vastuuta ja

¹⁶ Pidän tässä alaluvussa analysoimaani Jean Bethke Elshtainin ja Mary Dietzin välistä keskustelua tärkeänä, sillä molempien 1980-luvun puolivälissä julkaistuja artikkeleja on uudelleenjulkaistu monissa (feministisen) politiikan teorian antologioissa, välillä yhdessä, välillä erikseen. (esim. Diamond 1983; Mouffe 1992; Landes 1998; Phillips 1998.)

hoivaa, ja on siten täysin päinvastainen kuin virallinen moraal, joka määrittyy abstraktien periaatteiden mukaan. Tässä hoivaetiikassa on kyse pikemminkin vastuusta ja ihmissuhteista kuin oikeuksista, partikulaareista tilanteista pikemmin kuin yleisten sääntöjen soveltamisesta. Siten se eroaa yhteiskunnassa vallalla olevasta oikeudenmukaisuusetiikasta, joka perustuu ajatukseen tasa-arvosta. (Gilligan 1982, 173–174.)

Keskustelun äitiyden ja siihen liittyvän hoivaetiikan poliittisesta potentiaalista avasi Sara Ruddick vuonna 1980 ilmestuneellä artikkelillaan *Maternal Thinking*, joka on myöhemmin antanut nimen kokonaiselle feministiselle suuntaukselle. Ruddick (1989) näkee äitiyden käytäntönä, johon kuuluu tiettyjen vaatimusten noudattaminen: aluksi täytyy suojella haavoittuvan lapsen elämää ja myöhemmin tukea lapsen henkistä kasvua. Lisäksi äiti joutuu mukautumaan yhteiskunnallisesti hyväksyttävään tapaan kasvattaa lapsia. Äitiyden käytäntö synnyttää äidillisen ajattelun, joka on kokonaisvaltainen tapa ajatella, käsitteellistää, järjestää ja arvottaa asioita. (Ruddick 1989, 17–23.) Ruddickin (1989) mukaan ongelmana on, että äitejä on totuttu pikemminkin kontrolloimaan kuin kuuntelemaan ja hän toivoo, että tulevaisuudessa äidillinen ajattelu saataisiin osaksi julkisen piirin olemusta. Mikäli myös julkisessa ajattelussa sitouduttaisiin äidillisen ajattelun arvoihin, koko poliittinen elämä kokisi perustavan muutoksen. Poliittisesti organisoituneet äidilliset ajattelijat voisivat Ruddickin mukaan esimerkiksi edistää pasifismia. (Ruddick 1989, 26.)

Jean Bethke Elshtain (1981; 1998) on tarttunut Ruddickin esittämään haasteeseen ja tehnyt Gilliganin ja Ruddickin esittämistä ajatuksista sosiaalisesti feminismiksi (*social feminism*) kutsumansa poliittisen projektin perustan. Elshtain on huolissaan julkisen identiteetin yliasemasta yksityiseen identiteettiin nähden. Hän arvostelee feministisiä projekteja siitä, että niissä on keskitytty saamaan naiset valtion tuella osaksi julkisen piirin etuoikeuksia ja nähty siten julkinen piiri ainoana alueena, jossa yksilöt voivat tehdä todellisia valintoja ja harjoittaa todellista valtaa. Yksityinen maailma on puolestaan redusoitu vallattomuuden ja välttämättömyyden tyysijaksi ja naisten perinteinen perheeseen liittyvä identiteetti nähty ulkopuolelta pakotetuksi. (Elshtain 1981; 1998, 363–366.)

Elshtain (1981) ei näe julkista elämää nykyisellään tavoiteltavana, vaan kuvaa sitä byrookraattiseksi. Sen sijaan hän esittää, että feministien tulisi julkiseen pyrkimisen

sijaan suojella yksityistä elämänpiiriä, sillä nimenomaan yksityinen tekee Gilliganin kuvaileman vastuullisen moraalin mahdolliseksi. Jos yksityistä piiriä ja perhettä ei arvosta, vaan naiset jatkavat hegemonisen julkisen identiteetin tavoittelemista yksityisen kustannuksella, ovat kaikki hyvät ominaisuudet, jotka ovat seurausta naisten siteistä perheisiin ja elämän säilyttämiseen, vaarassa kadota. Feministien tulisi Elshainin mukaan politisoida nämä yksityisen piiriin liittyvät hyveet ja pyrkiä laajentamaan yksityisen maailman moraaliset imperatiivit koskemaan myös miehiä ja julkista maailmaa. Naisten identiteetti potentiaalisina äiteinä tarjoaisi tällöin lähtökohdan naisten poliittisen tietoisuuden rakentamiseen. (Elshain 1981, 305; 336.)

Elshain tuntuu omaksuvan liberalismien käsityksen julkisen olemuksesta ja samaistaa julkisen piirin valtioon ja kilpaileviin markkinoihin. Esimerkiksi puuttuvien kansalaisoikeuksien ja osallistumismahdollisuuksien tavoittelemisen merkitsee hänelle ”julkista identiteettiä, joka on erottamaton valtiiovallan vaatimuksista” (Elshain 1998, 363). Kaikkiaan julkinen merkitsee hänelle ennen kaikkea negatiivisia asioita: byrokratiaa, korruptoituneisuutta, kylmyyttä ja abstraktien periaatteiden hallitsemia moraalialueita, jotka eivät ota ihmisiä huomioon yksilöinä. Yksityisen Elshain määrittelee paljon laajemmin. Kyse ei ole abstraktista yksityisestä piiristä julkisen piirin vastakohtana, vaan pikemminkin partikulaarisesta ja todella olemassa olevasta sosiaalisesta paikasta, joka on erilainen jokaisessa perheessä. Kysymys on itsensä sijoittamisesta yhteiskuntaan: Elshain tuntuu sanovan, että naisten on tärkeää hakea itselleen konkreettinen paikka poliittisten teorioiden tarjoaman abstraktisuuden sijaan ja sijoittaa itsensä sosiaaliseen maailmaan, jossa synnyttään ja suojellaan elämää. Tähän konkreettiseen maailmaan sijoittuu Elshainin mukaan myös ihmisen perusidentiteetti: hänen mukaansa ihminen ei ole poliittinen tai taloudellinen eläin, vaan ennen kaikkea perhekeskeinen olento (Elshain 1998, 372).

Elshain (1981; 1998) ehdottaa yksityisen kytkemistä feministisiin tarkoituksiin, sekä sitoutumista arvoihin ja näkökulmiin, joita Ruddick kutsuu äidilliseksi ajatteluksi. Elshain näkee äidillisen ajattelun hyödyn siinä, että sen käsitteet ovat ristiriidassa hänen vastustamansa byrokraattisen vallankäytön kanssa. Jos haavoittuvan ihmiselämän suojeleminen ja muut Ruddickin esittämät periaatteet nostettaisiin poliittisen diskurssin sekä konkreettisen poliittisen toiminnan perustaksi, auttaisi äidillinen ajattelu feministejä puhdistamaan maskuliinisen ”saastuttamaa” julkista piiriä ja mikä vielä

tärkeämpää, tuottamaan täysin uuden käsityksen kansalaisuudesta. (Elshtain 1981, 243; 1998, 375.)

Elshtain (1981) mukaan liberaalin kansalaisäsitteksen ongelmana on, että kansalaisuuden ja julkisen tilan käsitteet eivät ole kaikkien saatavilla, sillä ne on pidetty ”liian puhtaassa aristotelisessä tilassa”, eikä niiden ole annettu muuttua nykyajan vaatimusten mukaisiksi. Kansalaisuuden käsitteen tulisi hänen mukaansa karistaa harteiltaan mielikuva jaloista ihmisistä, jotka neuvottelevat jaloista päämääristä, ja ”liata kätensä” elämän konkreettisissa pienissä asioissa. Mutta mitä tämä tarkoittaa käytännössä? Kansalaisuuden kriteerinä Elshtain pitää tilannetta, jossa mikä tahansa määrä kansalaisia kokoontuu tavoitellakseen yhdessä päämääriä, joista he keskustelevat julkisesti¹⁷. Kansalaisuuden ei tulisi hänen mukaansa rajoittua pelkkään byrokraattiseen julkiseen piiriin, vaan olla osallistuvaa ja perustua henkilökohtaisiin asioihin. (Elshtain 1981, 243; 346–347.) Kansalaisuuteen ei hänellä selvästikään liity velvollisuutta osallistua julkiseen toimintaan, pikemminkin näkisin Elshtainin kansalaisuusäsitteksen koostuvan tietynlaisen yksityisen moraalien noudattamisesta.

Elshtain näkee, että tapamme käsittää kansalaisuus jättää ulkopuolelleen ison osan naisten elämää. Julkisuudessa neuvoteltavien päämäärien tulisikin perustua naisten välittömiin huolenaiheisiin¹⁸. Tämä takaisi naisten aktiivisemmän osallistumisen. Elshtain toivoo, että nämä usein perheeseen liittyvät huolenaiheet muuttaisivat äidillisen ajattelun leviämisen kautta koko poliittista yhteisöä. Antamalla äänen perheeseen ja sosiaaliseen elämään liittyville velvollisuuksille ja pakoille, naiset voisivat haastaa julkisen vallan. (Elshtain 1981, 348.) Elshtainin äidillisen ajattelun värittävä kansalainen toimii siis jokapäiväisillä areenoilla ajaakseen jokapäiväiseen elämäänsä liittyviä päämääriä, ja hänen tavoitteenaan on tehdä näiden päämäärien taustalla vaikuttavasta etiikasta malli uudentalaiselle julkiselle piirille.

Mutta mikä on lopulta se "uudentalainen julkinen piiri", jossa yhteisistä asioista keskustellaan ja mitä nämä yhteiset asiat olisivat? Mielestäni Elshtain esittää julkisen konkretisoimista: hän puhuu paljon järjestöistä ja naapurustosta julkisena tilana. Eli kyseessä olisi moraalisen yhteisön nostamisesta julkisen ensisijaiseksi sfääriksi

¹⁷ ”...where any number of citizens is gathered in the name of acting together in common towards ends they debate and articulate in public” (Elshtain 1981, 348).

¹⁸ ”The activation of female participatory capability must begin with her immediate concerns” (Elshtain 1981, 348).

negatiivisena nähdyn valtion tilalle. Mutta onko kaupan kassajonossa tai leikkikentän laidalla valtion perhepolitiikasta puhuvien äitien keskustelu verrattavissa parlamentissa käytävään keskusteluun, etenkin jos parlamentti, jossa tuosta politiikasta päätetään, säilyy miesvaltaisena?

Ruddickin, Elshtainin ja muiden äidillisten ajattelijoiden esittämiä argumentteja on muutoinkin kritisoitu paljon. Osa kritiikistä liittyy ongelmiin, jotka johtuvat äitiyden ottamisesta poliittisen projektin lähtökohdaksi, suurin osa taas tapaan, jolla äitiyden käytännöstä siirrytään kansalaisuuteen.

Ensinnäkin Ruddickin ja Elshtainin ongelmana on se, etteivät he kyseenalaista naisia alistavaa sosiaalista järjestystä, joka on asettanut naiset vastuuseen lasten kasvattamisesta. Bolingin (1991) mukaan meidän ei tulisi ihannoida äidillistä ajattelua kiinnittämättä huomioita niihin alistaviin valtasuhteisiin, joiden myötä ajattelu on muodostunut. Ruddick ja Elshtain siis ylistävät hyveitä, joita naisten on ollut pakko kehittää, vielä kaiken lisäksi yhteiskunnassa, joka arvostaa miesten töitä enemmän kuin huolenpitoa ja hoivaa. (Boling 1991, 608–609.)

Elshtain itse on hyvin vähäsanainen siitä, kuinka hänen visionsa lopulta käytännössä toteutuisi. Patricia Bolingin (1991) mukaan Elshtainin esitys siitä, että äitien tulisi toimia poliittisesti äidillisten arvojen mukaan, ei voi onnistua tuomaan äidillistä ajattelua julkiseen elämään. Julkisen vallan paikoilla on vain harvoja äitejä ja vain harvat miehet ovat vastuussa lasten hoitamisesta. Äitiys ei ole selvästikään ollut reitti siihen julkiseen tilaan, jossa tehdään suuria päätöksiä. Boling ei siten näe Elshtainin esittämää arkipäivän toimintaan perustuvaa politiikkakäsitystä ja uudenlaista julkisuutta mahdollisena, vaan näkee, että kehityksen on tapahduttava edustuksellisen demokratian puitteissa, julkisessa tilassa, joka vastaa ennen kaikkea julkista valtaa. (Boling 1991, 610.) Elshtain itse tunnustaa, että eettisestä politiikasta ja äidillisen ajattelun mahdollisuuksista puhuminen on ongelmallista niin kauan kuin naiset ja äidit ovat sosiaalisesti alemmassa asemassa (Elshtain 1998, 375). Hän ei kuitenkaan tunnu näkevän tätä ongelmaksi sosiaaliselle feminismilleen, eikä juuri keskity pohtimaan, kuinka siirtymä alistetusta asemasta politiikan suunnan muuttajaksi tapahtuu, tai kuinka äidin omaa lastaan kohtaan tuntema rakkaus voi muuttua poliittisesti merkittäväksi ja koko yhteiskunnan kattavaksi huolenpidoksi ja rauhanaatteeksi.

Mary Dietz on yksi maternalistisen kansalaiskäsitteen vaikutusvaltaisimmista kriitikoista. Vaikka Elshtainin teokset on nähty yrityksenä haastaa poliittisessa teoriassa sitkeästi vallitseva jakolinja yksityisen ja julkisen välillä (Okin 1979, 312), näkee hän Elshtainin sosiaalisen feminismin pikemminkin vahvistavan yksityisen ja julkisen välistä kuilua sen ylittämisen sijaan. Dietzin mukaan tämä johtuu ennen kaikkea Elshtainin liian kapeasta Aristoteles-tulkinnasta (Dietz 1985, 25–26). Elshtain keskittyy lähinnä kritisoimaan Aristoteleen yksityinen–julkinen-erottelua naisia alistavaksi ja vastustaa julkisen asettamista etusijalle. (Elshtain 1981, 348). Elshtainin vastaus Aristoteleelle on nostaa perhe ihmiselämän ensisijaiseksi alueeksi ja yksityiset hyveet julkisen tietoisuuden perustaksi. Yksityinen ja äitiyteen liittyvät käytännöt näyttävät hänen brutaaliksi kuvaamaansa julkista piiriä vasten lähes pyhiltä. Siten hän tulee kääntäneeksi Aristoteleen päälaelleen: yksityisen naisen hyveet asettuvat hänen ajattelussaan julkisen miehen paheita vastaan. Dietzin mukaan Elshtain jää kuitenkin saman yksityinen/julkinen perspektiivin sisälle, mitä hän Aristoteleen ajattelussa arvostelee. Loppujen lopuksi kyse on vain vastinparin arvojärjestyksen muuttamisesta. Dietz itse lukee Aristotelesta tavalla, jossa politiikka ei ole sidoksissa tiettyyn elämänpiiriin. Yksityinen–julkinen-jaottelun sijaan Dietz korostaa Aristoteles-tulkinnassaan ajatusta politiikasta ja kansalaisuudesta toimintana. (Dietz 1985, 26–28.)

Maternalistisen ajattelun toinen ongelma on Dietzin mukaan se, että se juuttuu kritisoimansa liberaalin teorian paradigmoihin. Ensinnäkin kansalaisen identiteetti tunnutaan kutistavan yhteen ennalta määrättyyn ryhmäidentiteettiin sen sijaan että tunnustettaisiin kansalaisina toimivien naisten yksilöllinen partikulaarisuus. Eli ikään kuin häivytetään ihmissubjektien erityisyys, josta yleensä ollaan maternalistisessa feminismissä erityisen huolissaan luomalla universalisoivia kategorioita jotka yhtenäistävät eroja. Jos liberalismi tekee tämän saman luomalla rationaalisen yksilön kategorian, niin maternalistinen feminismi tekee sen äidin kategorian kautta. Toiseksi maternalistisen feminismin käsitys politiikasta ja kansalaisuudesta on rajallinen, sfäärisidonnainen, ei suinkaan toimintakeskeinen. Jos keskustelu tuntuu ensisijaisesti liikkuvan sillä välillä, onko politiikan ominta aluetta valtio vai feminiinisemmäksi mielletty yhteisö, ajatus politiikasta toimintana jää syrjään, ja kansalaisuuskäsitys muodostuu lopulta melko kapeaksi. Vaikka Elshtainin tapa puhua kansalaisuudesta vaikuttaa välillä toimintakeskeisemmältä ja demokraattiselta, päädytään lopulta liberaalin kansalaisen peilikuvaan. (Dietz 2002, 33–34; 60–61.)

Dietzia (2002) haittaa myös se, että maternalistisen feminismin tapauksessa suunta sosiaalisen ja poliittisen välillä kulkee edellisestä jälkimmäiseen, edellinen on ikään kuin ensisijainen jälkimmäiseen nähden. Naispuolisen kansalaisen politiikka olisi tällöin seurausta asenteista ja käytänteistä jotka ovat kehittyneet yksityisessä piirissä ja sitten myöhemmin tulevat poliittisiksi. Dietzin mukaan suunnan olisi kuitenkin oltava toinen: osallistuvan kansalaisuuden ja toiminnan moninaisuuden tulisi olla ensisijainen sosiaalisiin rooleihin ja asenteisiin nähden. Silloin poliittinen organisoituminen voisi toimia toimintana, joka potentiaalisesti politisoisi perheen hierarkkisia järjestelmiä. Tai ehkäpä kokemus toimimisesta ja puhumisesta yhdessä muiden kanssa julkisessa piirissä saattaisi vaikka haastaa äitinä toimimisen käytäntöjä? (Dietz 2002, 61.)

Tämän työn kannalta tärkein Ruddickia ja Elshtainia vastaan suunnattu kritiikki koskeekin sitä, etteivät nämä äitiyttä ja perhettä korostavat ajattelijat lähesty tarpeeksi kysymystä siitä, kuinka äidilliset näkökulmat voitaisiin muuttaa demokraattiseksi ajatteluksi ja toiminnaksi, ja kuinka äidillisuus auttaisi naisia tulemaan aktiivisiksi ja osallistuviksi kansalaisiksi. Dietzin (1985) mukaan linkki äidillisen ajattelun ja demokraattisen politiikan välille voi syntyä vain, mikäli Elhstain onnistuu osoittamaan, että äidillinen ajattelu on käsitteellisessä yhteydessä demokraattisiin arvoihin tai että äitiyden sosiaalinen käytäntö tuottaa demokraattisia arvoja. Dietzille tällaisia demokraattisia arvoja ovat aktiivinen kansalaisuus, itsehallinto, tasavertaisuus ja vapauden harjoittaminen. Äidilliset hyveet eivät voi Dietzin mukaan olla tässä mielessä poliittisia, sillä ne saavat alkunsa toiminnasta, joka Elshtainin omin sanoin on erityistä, ainutkertaista ja intiimiä, ja sellaisena hyvin toisenlaista kuin kollektiivinen, mukaanottava ja yleinen kansalaisuus. Äitiyttä ja kansalaisuutta ei siten voi pitää keskenään verrannollisina, eikä niiden voi nähdä tuottavan samanlaisia ominaisuuksia, kykyjä, tietämisen tapoja. (Dietz 1985, 25–31.) Elshtainin utopia eettisestä yhteiskunnasta ja aktiivisesta kansalaisuudesta ei siis ole saavutettavissa äidillisestä ajattelusta käsin. Dietzin (1985; 1998) mukaan ainut tietoisuus, joka voi toimia Elhstainin toivomien muutosten pohjana, on tietoisuus, joka on äidillisten arvojen sijaan sitoutunut demokraattisiin arvoihin. Tämä tietoisuus syntyy ja vahvistuu poliittisen toiminnan kautta, ei suinkaan kasvattamalla lapsia. Vasta kun naiset toimivat kansalaisina, eivät äiteinä, voidaan feministien ajamia poliittisia vaihtoehtoja toteuttaa. (Dietz 1985, 33; Dietz 1998, 389.)

Dietzin maternalistisia feministejä kohtaan suuntaama kritiikki keskittyy selvästi siihen, että sen heidän kansalaisuuskäsityksestään puuttuu toiminnan ja osallistumisen elementti, jota republikaanisesta perinteestä ja etenkin Hannah Arendtin ajattelusta ammentava Dietz itse pitää kansalaisuuden ja politiikan keskeisimpänä elementtinä.¹⁹ Dietz (1998, 2002) mukaan feministien tulisikin äitiyden sijaan hakea sisältöä kansalaisuuden käsitteeseen hyveistä ja käytännöistä, jotka ovat selvästi poliittisia ja ennen kaikkea osallistuvia ja demokraattisia. Tämä vaatii politiikan ymmärtämistä toimintana, joka ei ole redusoitavissa representatiiviseen hallitukseen ja miehiseen julkiseen piiriin. Poliitiikan tulee sen sijaan olla kansalaisten kollektiivista ja osallistuvaa sitoutumista yhteisönsä asioihin. Ideana olisi, että kollektiivinen mutta samalla heterogeeninen joukko ihmisiä toimisi yhdessä moninaisessa julkisessa piirissä. Dietzin mukaan tällainen malli on erityisen hyvin juuri feministien tavoitettavissa, ottaen huomioon heidän historiallisen sitoutumisensa erilaisiin toimintaryhmiin, marsseihin, julkisiin keskusteluihin, epähierarkkiseen päätöksentekoon ja muihin toimintamuotoihin, joiden kautta naisten oikeuksia on feminismin historian kuluessa koetettu parantaa. (Dietz 1998, 390–393.)

Dietzin (1985) mukaan vasta yhdessä feministeinä toimivat naiset, joita yhdistää äitiyden sijaan sama poliittinen tilanne, voivat puolustaa eksplisiittisesti poliittisia arvoja, kuten vapautta ja tasa-arvoa ja vasta nämä poliittiset arvot ymmärrettyään naiset voivat alkaa tavoitella spesifimpiä asioita, joihin myös äitiyteen liittyvät huolenaiheet kuuluvat. Dietz huomauttaa, että myös tästä näkökulmasta käsin voidaan lähestyä naisten kokemusta, jota Elshtain niin kovasti kaipaa: huomio täytyy vain kiinnittää naisten organisoitumisen historiaan ja naisten käyttämien poliittisten diskurssien muotoihin sen sijaan että katsottaisiin naisten roolia potentiaalisina äiteinä²⁰. (Dietz 1985, 33–34.) Molemmat ajattelijat siis näkevät, että naisten sulkeminen kansalaisuuden ulkopuolelle lopulta antanut heille tilaa ajatella ja toimia kriittisesti vallitsevien

¹⁹ Kuten mainitsin kappaleessa 2.1 civic-republikaanisen teoriasta ammentaminen ei ole kaikkien feministiteoreetikkoje mielestä tervetullut vaihtoehto liberalismille ja maternalismille. Esimerkiksi Chantal Mouffelle republikanismi ei merkitse ensisijaisesti aktiivista poliittista osallistumista, vaan yhteisen hyvän korostamista ja sellaisena yksilövapauden uhraamista (Mouffe 1992). Iris Marion Young taas näkee, että vaikka civic republikaaninen teoria jakaa liberaalin teorian käsityksen universaalista kansalaisesta. Sitoutuminen universalismiin taas johtaa hänen mukaansa väistämättä poliittisen yhteisön yhtenäisyyttä uhkaavien ryhmien ulossulkemiseen. (Young 1990.)

²⁰ "If we are to locate a dimension of women's experience that is unique to women, we would do well to look to our history, our organizational styles, and our distinctive modes of political discourse—but not to our role as (potential) mothers. The latter collapses our identity into a single dimension, however nurturing and loving that may be in some possible worlds." (Dietz 1985, 34.)

rajoittavien poliittisten rakenteiden ulkopuolella. Kuten Judith Squires (1996) toteaa, erona on kuitenkin se, että siinä missä Elshtain puhuu naisten moraalisisista näkökulmista, Dietz puhuu feministien poliittisista käytännöistä (Squires 1999, 178–179.)

Niin ansiokas kuin Dietzin kritiikki onkin, näen sen välillä hieman liioiteltuna. Vaikka Elshtainin käsitys kansalaisuudesta ammentaa yksityisen piirin hyveistä, loppujen lopuksi molemmat ajattelijat vaativat samankaltaisia asioita: laajempaa käsitystä julkisesta piiristä ja poliittisesta, sekä osallistuvaa kansalaisuutta. Loppujen lopuksi Elshtainin visiolla on enemmän yhteistä Dietzin näkökulman kanssa kuin mitä Dietzin kritiikin perusteella voisi päätellä. Ongelma onkin ehkä siinä, etteivät Elshtainin esittämät epädemokraattiset keinot ole suhteessa hänen demokraattisiin päämääriinsä.

Dietzin kritiikiltä vie terää myös se, että Dietz tuntuu sekoittavan Elshtainin käyttämiä käsitteitä. Kun Elshtain puhuu äitiydestä, hän ei mielestäni puhu konkreettisesta äidin ja lapsen suhteesta, vaan yleisemmästä ajattelutavasta Ruddickin (1989) tarkoittamassa mielessä. Dietz taas kommentoi Elshtainin ajatuksia kuin näkisi silmiensä edessä äidin ja lapsen suljetussa kotiympäristössä. Mutta puhuttiinpa konkreettisesta äitisuhteesta tai äidillisestä ajattelusta, keskustelun kärkenä tuntuu olevan kysymys siitä, pitäisikö äidillisiä arvoja tuoda mukaan politiikkaan vai ei. Äitiyden ja kansalaisuuden suhteesta voidaan kuitenkin puhua myös laajemmassa historiallisessa perspektiivissä ja ottaa huomioon valta, jota valtiot ovat käyttäneet naisiin nimenomaan näiden äitiroolin kautta.

3.4 Äitiys osana poliittista järjestystä

Ruddickin ja Elshtainin esittämät uudelleenarvioinnit äitiydestä ja Dietzin niitä vastaan esittämä kritiikki perustuvat äitiyden käsitteelle, joka ymmärretään nimenomaan äidin ja lapsen väliseksi suhteeksi. Carole Pateman (1992) kuitenkin kysyy, voisimmeko ymmärtää äitiyden toisin ja viitata sen avulla naisten asemaan poliittisessa järjestyksessä. Patemanin mukaan äitiyttä ei tulisi edellä mainittujen teoretikoiden tavoin ymmärtää äiti–lapsi-suhteeseen perustuviksi arvoiksi, jotka tulisi joko tuoda mukaan politiikkaan tai pitää sen ulkopuolella. Tällöin keskustelu jää eron (äidillinen ajattelu tulisi tuoda mukaan politiikkaan) ja tasa-arvon (tärkeintä on naisten

kansalaisuus, ei äitiys) kannattajien väliseksi dialogiksi ja juuttuu Wollstonecraftin dilemmaan. (Pateman 1992, 21–22.) Tällaisen ajattelutavan ongelmana on myös se, että huomio siirtyy pois sukupuolijärjestelmästä ja sukupuolen merkityksestä nyky-yhteiskunnassa ja kiinnittyy äitiyteen osana perhettä ja yksityistä piiriä, jolloin äitiys näyttäytyy epäpoliittisena.

Jos äitiys ymmärretään Patemanin (1992) ehdottamalla tavalla äidin ja lapsen suhteen sijaan naisten asemaksi poliittisessa järjestelmässä, on äitiys ollut kiinteä osa poliittista jo pitkään. Patemanin mukaan äitiys on ollut keskeinen keino naisten sitouttamisessa poliittiseen järjestykseen ja se on muokannut naisten kansalaisuutta ja naisten velvollisuuksia valtiota kohtaan. (Pateman 1992, 19; 22.)

1700–1800-luvulla Ranskassa ja Yhdysvalloissa vallinnut Linda K. Kerberin (1976; 1995) republikaaniseksi äitiydeksi nimeämä ideologia on hyvä esimerkki tavasta, jolla äitiys on nostettu poliittiseksi statukseksi. Karen Offenin mukaan monet 1700-luvun ranskalaiset kirjoittajat näkivät naiset ennen kaikkea äiti-kasvattajina. Tämän perspektiivin mukaan äitiys ei ollut pelkkä yksityisen piirin rooli, vaan sillä nähtiin olevan tärkeä sosiopoliittinen ja julkinen funktio, tulevien kansalaisten kasvattaminen. Tämä isämaallinen, aktiivinen äitiys nähtiin naisten kansalaisuuden muotona. (Offen 2000, 46–48.) Vastaavasti Yhdysvalloissa vallankumouksellinen retoriikka vaati naisten sisällyttämistä politiikan piiriin, mutta oikeutta suoraan poliittiseen vaikuttamiseen ei naisille oltu valmiita myöntämään. Tätä tarkoitusta varten politiikan teoreetikot loivat ideaalikuvaan äidistä, jolla oli poliittinen tarkoitus, ja argumentoivat, että hänen kodin piirissä suorittamallaan toimilla oli suora poliittinen merkitys tasavallassa. Republikaanisen äidin ensisijainen tehtävänsä oli rousseaulaiseen tapaan kouluttaa poikiaan hyveeseen ja pitää ailahtelevainen miehensä sen piirissä. Vaikka republikaaninen äiti oli eräänlainen mieskansalaisen alempiarvoinen kumppani, oli hän hyvin arvostettu omalla alueellaan. (Kerber 1976; Kerber 1995, 24–25.)

Patemanin (1992) näkökulmasta naisten ja sukupuolieron tuominen mukaan politiikkaan Ruddickin ja Elshteinin ehdottamalla tavalla on siis turhaa, sillä naiset on jo tuotu sisään järjestelmään juuri eron kautta. Tärkeämpää olisi hänen mukaansa muuttaa tapaa, jolla naiset on äiteinä siihen sisällytetty. Ongelmana ei tällöin ole itse sukupuoliero, vaan eron yhdistyminen naisten alistamiseen. Patemanin ratkaisu on sukupuolieriytynyt käsitys kansalaisuudesta, jossa molemmat sukupuolet ovat täysiä

kansalaisia ja kansalaisuus on yhtä arvokas naisille naisina ja miehille miehinä. Tämä ei edellytä samanlaista kohtelua vaan sitä, että tasa-arvon sisältö eroaa kansalaisten erilaisten olosuhteiden, miesten ja naisten mukaan. Äitiyden ei tulisi enää määrätä naisten elämää, mutta naisten ainutlaatuinen kyky tuottaa uusia kansalaisia tulisi ottaa huomioon. (Pateman 1992, 27–28.) Pateman pyrkii siis antamaan äitiydelle uudenlaista poliittista arvoa, jonka tarkoitus purkaa patriarkaalista kansalaiskäsitystä sekä vapauttaa sukupuoliero ja sen symbolina toimiva äitiys alistamisen välikappaleena toimimisesta.

Vaikka Pateman korostaa sukupuolieron historiallista rakentumista, hänelle on olemassa olemuksellinen nainen, jonka tärkeänä määrittävänä ominaisuutena on äitiys. Patemanin maailmassa on kaksi erilaista ihmistyyppiä, joiden mukaan rakentuu kaksi eri kansalaisuutta: nainen naisena ja mies miehenä, eikä hän tässä yhteydessä kyseenalaista naisten ja miesten vastakkainasettelua.

Esimerkiksi Chantal Mouffe (1993) on arvostellut Patemania hänen tavastaan nähdä sukupuoli essentialistisena kategoriana. Mouffe itse argumentoi, että liberaalin kansalaiskäsitteen rajoitukset tulisi ylittää rakentamalla kokonaan uusi kansalaiskäsite, jossa sukupuolierolla ei olisi lainkaan merkitystä, ei siis tekemällä sukupuolierosta relevantti sen määritelmässä, kuten Ruddick ja Elshtein ehdottavat, eikä muuttamalla tapaa, jolla sukupuoli jo sisältyy kansalaisuuteen kuten Pateman esittää. Tämä vaatii sosiaalisen toimijan ymmärtämistä erilaisten subjektipositioiden artikulaatioksi, jotka vastaavat yksilön moninaisia sosiaalisia suhteita. Sukupuolieron ei tarvitse olla läsnä kaikissa suhteissa, vaikka monet käytännöt, instituutiot ja diskurssit tuottavatkin miestä ja naista eri tavoin. Mouffe ei vaadi sukupuolieron totaalista hylkäämistä, vaan esittää, että politiikan alueella ja nimenomaan kansalaisuuden tapauksessa sukupuolieron ei tulisi olla pätevä erottelu. (Mouffe 1993, 81–82.)

Mielestäni äitiyttä ja synnyttämistä, jotka yhteiskunnassamme toimivat sukupuolieron symboleina, on kansalaisuuden ja poliittisen toiminnan jäsentäjinä vaikeampi ohittaa, kuin Mouffe antaa olettaa. Vaikka näkisimme Mouffen lailla identiteetit diskursiivisesti tuotettujen subjektipositioiden hajanaisena kokoelmana, joutuvat naiset ruumiillisina olentoina käytännössä helposti poliittisen vallankäytön ja säätelyn kohteeksi. Pateman huomauttaakin, että mikäli ymmärrämme suvereenin vallankäytön Foucault'n tapaan ennen kaikkea väestön elämän ja laadun säätelyyn tähtäävänä biovaltana, on naisten integroiminen poliittiseen järjestykseen juuri sukupuolieron kautta merkittävä valtiollinen intressi (Pateman 1992, 24). Äitiys ja uusien kansalaisten synnyttäminen on

nähty naisten poliittiseksi velvollisuudeksi, ja sitä on usein säädelty valtion taholta sekä toivotun väestön määrän että sen laadun takaamiseksi. Tästä löytyy lukuisia esimerkkejä niin menneisyydestä kuin lähihistoriastakin. Ei Suomessakaan ilman väestöpoliittisia syitä olisi alettu juhlia äitienpäivää ja jakaa ansioituneille äideille, yleensä suuren lapsikatraan kasvattaneille, Suomen Valkoisen Ruusun 1. Luokan mitaleita.

3.5 Sukupuolitettu vai sukupuoleton kansalainen?

Kansalaisuuden ja sukupuolen suhde on askarruttanut teoreetikkoja ja feministejä 1700-luvulta asti ja yksimielisyydestä ollaan kaukana. Mouffen (1993) näkemys sukupuolineutraalista kansalaisuudesta, joka yhdistyy moninaisesti, osin sukupuolittuneisiin identiteetteihin, on yksi tapa ratkaista ongelma sukupuolieroa täysin ohittamatta. Sen omaksuminen kuitenkin vaikeuttaa historiaa ja nykypäivää tarkastellen äitiroolin kautta naiseen kohdistuvan kontrollin havaitsemista. Historiaa on vaikea pyyhkiä pois, ja kuten Pateman (1992) toteaa, historiassa naiset on otettu poliittiseen järjestykseen nimenomaan äiteinä.

Dietzin (1985; 1998) kritiikki puolestaan muistuttaa meitä siitä, mistä kansalaisuudessa lopulta on kysymys. Ellei kansalaisuus perustu demokraattisiin arvoihin, voidaanko tällöin puhua kansalaisuudesta lainkaan? Vedotessaan Aristoteleen näkemyksiin demokratiasta ja osallistumisen tärkeydestä hän ottaa feministisessä poliittisessä teoriassa askeleen eteenpäin. Siinä missä Susan Moller Okin (1979) teoksessaan *Women in Western Political Thought* ja Jean Bethke Elshtain (1981) teoksessaan *Public Man, Private Woman*, keskittyvät osoittamaan klassisissa teksteissä piilevää naisvihaa ja tapaa, jolla teoreetikot sulkivat naiset poliittisen järjestyksen ulkopuolelle, Dietz pyrkii pikemminkin lähestymään klassisia tekstejä mielessään kysymys siitä, mitä arvokasta ne voisivat antaa feministiselle poliittiselle teorialle. Dietzin ajatukset kansalaisuudesta avaavat mielestäni myös näkökulman tapaan, jolla civic-republikaanista näkökulmaa voisi sovittaa feministisiin kansalaiskeskusteluihin. Olisiko mahdollista, että republikaaninen osallistumista ja poliittista yhteisöä korostava näkökulma omaksumalla voitaisiin ainakin osittain pystyä ohittamaan keskustelu tasa-arvon ja eron suhteesta? Kollektiivisuutta, osallistumista ja yhteisön asioihin sitoutumista painottava näkökulma mahdollistaisi myös uudenlaisia lähestymistapoja naisten kansalaisuuden tarkasteluun. Sen sijaan että analysoitaisiin esimerkiksi äänioikeuskamppailua, avautuu nyt tarkasteltavaksi koko naisten poliittisen toiminnan kirjo. Vai avautuuko? Muun muassa Anne Phillips (1991) näkee republikanismin ongelmallisena perustana feministiselle politiikalle, koska se tekee jyrkän jaottelun yksityisen ja julkisen välille jättäen paljon feminismille tärkeitä teemoja politiikan ja kansalaisuuden ulkopuolelle (Phillips 1991, 49).

Mikä tahansa toiminta ei Dietzin mukaan täytäkään kansalaisuuden tunnusmerkkejä. Dietzin pääteesinä on, että ”niin kauan kuin feministit keskittyvät vain sosiaalisiin ja taloudellisiin kysymyksiin, kuten perheeseen, työhön, pornografiaan, aborttiin tai hyväksikäyttöön, he eivät saa artikuloitua todellista poliittista visiota eivätkä pääse käsittelemään kansalaisuuden ongelmaa” (Dietz 1998, 391). Tässä Dietz tuntuu omaksuneen arendtilaisen ahdistuksen sosiaalisen ja materiaalisen maailman korostumisesta politiikan kustannuksella. Boling tulkitsee tämän siten, ettei Dietz ole kiinnostunut siitä, kuinka yksityisen elämän ongelmia tulisi politisoida, vaan haluaa pitää yksityisen, kodin, kehon ja perheen kokonaan politiikan ulkopuolella (Boling 1991, 613). Dietz ei kuitenkaan mielestäni koskaan sano, etteivät esimerkiksi aborttioikeuden tai äitiyslomien puolesta taistelu olisi tärkeää. Hänen teesinsä on nähdäkseni se, että niin kauan kuin feministit ovat huolissaan päämääristä, eivätkä siitä, kuinka noista päämääristä neuvotellaan, ei olla tekemisissä kansalaisuuden kanssa. Feministisellä politiikalla on hänen mukaansa todellista vapauttavaa voimaa vasta, kun näihin päämääriin pyritään toimimalla kansalaisina julkisessa maailmassa, ja nähdään tämä toiminta itsessään arvokkaana – vaikka päämäärien saavuttamisessa menisi aikaa. Kansalaisuuden tulisi olla jatkuvaa toimintaa, ei sitä, että kamppaillaan hetki tietyn oikeuden puolesta ja palataan kotiin, kun se on saavutettu.

Boling (1991) arvostelee Dietzia siitä, että tämä tyrmää täysin äidillisen näkökulman ja intressit demokraattisena ja feministisenä mahdollisuutena. Halutessaan, että naiset perustaisivat feministisen tietoisuutensa organisoitumisensa historiaan, mutta ohittaisivat roolinsa potentiaalisina äiteinä, Dietz tulee hänen mukaansa ylenkatsoneeksi tapaa, jolla naisten organisoituminen ja äitiys ovat historiassa liittyneet toisiinsa (Boling 1991, 611–612). Dietz itse näkee äitien järjestöt, kuten *Mothers Against Drunk Driving*, kapea-alaisena toimintana, joka saattaa saada naiset astumaan politiikkaan niiden intressien vuoksi, joita he potentiaalisina äiteinä jakavat, mutta joka ei voi johtaa pitkäaikaiseen poliittiseen toimintaan (Dietz 1985, 33). Mutta miksi intressit eivät voisi johtaa poliittiseen heräämiseen? Esimerkiksi suffragettien argumentoinnissa äitiys nostettiin kiinteäksi osaksi naisten olemusta.

Myös Suomessa äitiys ja naisten organisoituminen ovat liittyneet toisiinsa paljon syvemmällä tasolla kuin Dietz tuntuu pitävän mahdollisena. Mutta onko tästä ollut se haitta, että on päädytty kaksijakoisen kansalaisuuskäsitykseen, jossa naiset on nähty pääasiassa äiteinä? Tätä kysymystä pohdin tarkemmin seuraavassa kappaleessa, jossa

lähden tarkastelemaan naisten kansalaisuuden muotoutumista Suomessa naisten yhteiskunnallisen organisoitumisen kautta. Onko äitiyden ja naisten organisoitumisen erottaminen toisistaan niin helppoa kuin Dietz antaa ymmärtää? Vaikka kansalaisuutta tarkasteltaisiin ensikädessä toimintana, päädytäänkö silti takaisin sukupuolieron muodostamaan dilemmaan? Dietz näkee demokraattisen feminismensä yhdeksi päämääräksi tarkastella ja tuoda esille esimerkkejä feminististen liikkeiden historiassa olemassa olleista demokraattisista käytännöistä, ja käyttää näitä inspiraationa nykyhetkessä. Tarjoaako naisten organisoitumisen historia Suomessa tällaista inspiraatiota, vai onko kyse pikimminkin päämäärähakuisista liikkeistä, jotka hetken asian puolesta taisteltuaan katoavat?

4 Yhteiskunnallisesta äitiydestä palkkatyöäitiyteen? – esityksiä naisten kansalaisuuden muotoutumisesta Suomessa

Suomalaisen sukupuolijärjestelmän juurien nähdään perustuvan köyhän agraarisen maan historiaan ja työetiikkaan perustuvaan kumppanuuteen. Myös naiset osallistuivat tuottavaan työhön ja pelloilla töitä tehtiin rinta rinnan. Suomalaisuuden ideologiassa ja vanhassa kollektiivisessä ihmiskuvassa onkin vahvasti läsnä ajatus miesten ja naisten samankaltaisuudesta. Työtä ja asemaa ei määrännyt niinkään sukupuoli kuin syntyperä ja kollektiivin toimivuus. On myös sanottu, että sukupuolisuhteiden polarisoituminen yksityinen–julkisen-jaottelun ympärille saapui Suomeen verraten myöhään. Agraarisen elintavan nähdään määritelleen sukupuolijärjestelmää aina 1900-luvulle saakka. (mm. Markkola 2002, Pylkkänen 1999.) Anu Pylkkänen (1999) kuitenkin muistuttaa, että vaikka sekä miehet että naiset osallistuivat tuottavaan työhön, arvostettiin naisten työpanosta vähemmän kuin miesten, ja lisäksi kotityöt jäivät naisten harteille. (Pylkkänen 1999, 26–27). Väestön mobilisoituminen 1800-luvun lopulla auttoi vahvistamaan jakoa yksityiseen ja julkiseen, mutta J.V. Snellmanin ja hänen aikalaistensa Suomeen tuoma porvarillinen ideologia oli jo aiemmin jakanut yhteiskuntaa miesten ja naisten elämänpiireihin ja yleensäkin tehnyt sukupuolesta merkittävämmän yhteiskunnallisen jaotteluperusteen.

Irma Sulkusen (1987; 1991) mukaan kansalaisoikeuksien leviäminen, väestön organisoituminen ja sukupuoleen perustuvat jaottelut olivat toisiinsa kietoutuneita historiallisia prosesseja. Tämä näkyy hyvin siitä, että kun naiset alkoivat 1800-luvun lopussa tavoitella poliittista kansalaisuutta, he lähtivät samalla tietoisesti erityisen naiskansalaisuuden tielle. Näin tapahtui paitsi Suomessa, myös monissa muissa Euroopan maissa (esim. Offen 2000). Naiset halusivat aktiivisesti pitää yllä sukupuolieroa ja samalla muovata siihen pohjautuen naisten ja miesten erilliset toimialueet yhteiskunnassa. Käännekohta verrattuna agraariseen yhteisyyteen oli selvä. (Rantalaiho 1994, 22.)

Tässä luvussa keskityn toimintaan viittaavan kansalaisuuskäsityksen mukaisesti tarkastelemaan naisten kansalaisuutta naisten yhteiskunnallisen organisoitumisen ja poliittisen toiminnan kautta. Aino Saarisen (1984) mukaan naisten poliittisen kulttuurin tarkasteleminen edellyttää politiikan käsitteen laajentamista siten, ettei se koskisi enää

virallisia instituutioita, vaan jokapäiväistä elämää. Esimerkiksi naisliikkeet tulevat näkyviin vasta, kun huomio kiinnitetään ei-valtiolliselle alueelle, ruohonjuuritasolle. Silloin voitaisiin ottaa huomioon, ettei naisten yhteiskunnallis-poliittinen toiminta ole ilmennyt perinteisenä puolueaktiivisuutena, vaan pikemminkin se on ilmentänyt eräänlaista muita varten olemista, tai äitiyden laajentamista perheen ulkopuolelle. Naisten poliittisen toiminnan havaitsemista perinteisistä kehyksistä käsin haittaa myös se, että valtaosa toiminnasta on ollut melko alhaisesti organisoitunutta, eikä vaikuttamisen kohteena ole ollut julkinen alue, vaan perhe ja naapurusto. Saarinen vaatiikin, että tämä naisten huomaamatta jäänyt toiminta tulisi politisoida ja tehdä siten näkyväksi. (Saarinen 1984, 284.)

Suomalaisen sukupuolijärjestelmän historiaa sekä naisten järjestäytymistä on suomalaisen naistutkimuksen piirissä tutkittu paljon. Samalla kun tämä tutkimuskirjallisuus on tuonut esille kansalaisuuden ja kansallisvaltion historiaa naisnäkökulmasta, se on paljastanut niiden sukupuolittuneen luonteen. (katso esim. Anttonen 1998, 359.) Tässä luvussa tulen esittämään tämän kirjallisuuden perusteella katsauksen suomalaisen naiskansalaisuuden syntyyn ja sen sukupuolittuneeseen historiaan, jonka muokkaajana naisten potentiaalisella äitiydellä on ollut keskeinen rooli. Tämä historia kuvataan usein siirtymänä naisliikkeiden parissa syntyneestä yhteiskunnallisen äitiyden ideasta hyvinvointivaltion synnyn myötä kehittyneeseen palkkatyöäitiyteen. Kehitys ei suinkaan ole ollut suoraviivaista. Esimerkiksi toinen maailmansota toimi aikana, jolloin naisten kansalaisuuden äitiyskytkökset vahvistettiin valtion taholta ja naisliikkeiden äitiyteen lisäämä yhteiskunnallinen särmä hioutui pois. Ennen siirtymistä naisten järjestäytymisen kuvaukseen tarkastelen lyhyesti J.V. Snellmanin ajattelussa hyvin ilmenevää, 1800-luvun alun kuluessa vakiintunutta sukupuolijärjestyksen ideaalia, jonka vaikutusten näen ulottuvan pitkälle 1900-luvulle. Jälkiä hänen edustamastaan ajatussuunnasta on nähtävillä niin naisjärjestöjen toiminnassa kuin nykypoliitikkojen puheissakin.

4.1 Suomalaisen sukupuolijärjestelmän snellmanilaiset juuret

Suomalaiseen kulttuuriin paljon vaikuttanut J. V. Snellman näki kodin, kansalaisyhteiskunnan ja valtion kiinteänä järjestelmänä, jotka kaikki olivat osa ihmisen siveellistä toimintaa. Perhe oli hänelle ensisijaisen tärkeä valtiota ylläpitävä instituutio, sillä juuri perheessä lapset omaksuivat moraalisen elämänasenteen, kulttuurin ja isänmaallisuuden. Snellmanin mukaan siveellisyys ilmeni perheessä kasvatustehtävässä tarvittavana rakkautena, kansalaisyhteiskunnassa lakien noudattamisena, valtiossa puolestaan lakien uudistamisena. Vaikka uutta luova valtiollinen toiminta oli Snellmanille siveellisyyden ylin muoto ja edusti vapautta, oli perheissä vallitseva rakkauskin merkittävässä asemassa: jos siveellisyys katoaisi perheistä, myös valtio rappeutuisi. (Ollila 1990, 26–27; Pulkkinen 1989, 13; 17.)

Snellman näki miehen ja naisen olemuksellisesti erilaisina, minkä seurauksena heidän tehtävänsä ja päämääränsä yhteiskunnassa oli oltava erilaisia. Viisas ja rohkea mies hankkii omaisuutta ja toimii yhteiskunnallisessa ja poliittisessa elämässä saavuttaakseen kunniaa, käytännöllisesti viisas ja tunteellinen nainen taas huolehti lasten kasvatuksesta ja kodista tukien miehensä korkeampia tehtäviä ja tavoitellen onnea. (Karkama 1985, 43–44; Ollila 1990, 29–30.)

Kasvattamalla uusia kansalaisia naiset hoitivat todella tärkeää tehtävää yhteiskunnassa, mutta se oli pikemminkin heidän luontainen velvollisuutensa kuin heidän velvollisuutensa kansalaisina. Snellman ajatteli naisten olevan täysin poliittisen toiminnan ja valtion ulkopuolella ja naisemansipaation kannattajat hän näki luonnollisessa kutsumuksessaan epäonnistuneina. Miesten valtiollinen toiminta oli sen sijaan Snellmanille merkittävä poliittinen teko, ja sen ylin muoto oli kulttuurin uudistaminen. Naisten vastaavat pyrkimykset hän näki naurettavina, mutta myös yhteiskunnan järjestykselle vaarallisina. Snellman näki naiset kulttuurin konservatiivisena voimana, ja heidän tehtävänsä oli siirtää olemassa olevaa kulttuuria eteenpäin perheissään. Tämä perheen vanhoillisuus oli Snellmanin mukaan kansakunnan siveellisen voiman alkulähde, sillä se suojeli perhettä ja valtiota liioilta uudistuksilta. Mikäli naiset osallistuisivat miesten pyrkimyksiin ja joutuisivat itsekkäiden pyrintöjen ja puoluetistelun keskelle, katoaisi yhteiskuntaa ylläpitävä siveellinen henki. (Ollila 1990, 31–32, Pulkkinen 1989, 14.)

1840-luvulla Snellmanin ajattelu oli ajankohtainen kuvaus sivistyneistön ja säätyläisten perhe-elämästä. Tuolloin tämä sukupuoli- ja perhemalli esitettiin sekä sivistyneenä ja rationaalisenä että luonnollisena järjestyksenä. Kuitenkin jo parikymmentä vuotta myöhemmin alkoi esiintyä erilaisia käsityksiä yhteiskunnasta ja etenkin miehen ja naisen välisestä työnjaosta (Ollila 1990, 34). Tästä huolimatta Snellmanin edustaman vaativan porvarillisen perheideologian jäljet olivat näkyvissä pitkälle 1900-luvulle muun muassa sukupuolten elinpiirien jakautumisen muodossa – ja ovat yhä nykyäänkin. Snellmanin teksteistä nousevaa naishahmoa voisi pitää jonkinlaisena suomalaisen naisen ideaalityyppinä, joka näyttäytyy vielä muun muassa toisen maailmansodan aikaisissa elokuvissa, mutta myös monissa luvussa viisi tarkastelemisiani vaalijulisteissa (Koivunen 1995, 64–65).

4.2 Suomalaisen naiskansalaisen synty ja yhteiskunnallinen äitiys

Sukupuolieroa korostava tendenssi näkyy selvästi tarkasteltaessa suomalaisten naisten yhteiskunnallista organisoitumista, joka alkoi 1800-luvun lopulla. Syntyneet naisjärjestöt voidaan karkeasti jakaa kahteen osaa, naisasialiikkeisiin ja muuhun naisliikkeeseen. Varsinaiset naisasiajärjestöt, kuten Naisasialiitto Unioni ja Suomen Naisyhdistys, joiden tavoitteena oli naisten yhteiskunnallisten ja poliittisten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen sekä heidän oikeuksiensa ja koulutusmahdollisuuksiensa edistäminen, olivat rajoittuneet lähinnä yläluokkaisten naisten toiminnaksi. Kaikki kansanluokat kattava naisten organisoituminen keskittyi raittiusliikkeen kaltaisiin kansanliikkeisiin ja Martta-Yhdistyksen kaltaisiin naisjärjestöihin, jotka eivät suoranaisesti pyrkineet parantamaan naisten yhteiskunnallista asemaa. Naisten yhteiskunnallinen aktivoituminen ei näin palvellut välttämättä naisasiaa tai naisten yhteiskunnallisen tasa-arvon toteuttamista.

Irma Sulkusen (1987) mukaan naisten toiminta tähtäsi pikemminkin kansalliseen etuun. Tavoitteena oli luoda korkeat eettiset ihanteet täyttävä ahkera ja raitis kansakunta, jonka saavuttamisessa naisilla äiteinä ja kasvattajina katsottiin olevan ratkaisevan aseman. Näillä epäpoliittisilla järjestöillä oli etenkin keskiluokkaisille naisille selkeä aktivoiva ja poliittista tietoisuutta edistävä tehtävä, mutta varsinaiseen poliittiseen aktivoitumiseen ne eivät kuitenkaan johtaneet. Sen sijaan etenkin raittiusliikkeellä ja Martta-

Yhdistyksellä oli merkittävä rooli siinä, millaiseksi naisten kansalaisuus Suomessa muotoutui. (Jallinoja 1983, 14–16; Sulkunen 1987, 164–165; Sulkunen 1991, 33–43.)

Sulkunen (1987) on hahmotellut raittiusliikkeen kirjoitusten ja kuvamateriaalin perusteella raittiusliikkeen edistämän uudenlaisen naiskuvan, jonka perusluonto tiivistyi äidillisyyteen, mutta joka oli myös aktiivinen, ratkaisuja tekevä toimija. Naisen tehtävänä oli toisaalta olla siveellinen vaimo, joka pitää kodin puhtaana ja houkuttelee miehen pois kapakan kiroista, toisaalta hän vastasi perheenäitinä uusien raittiiden ja siveellisten kansalaisten kasvattamisesta. Tässä naiskuvassa ei ollut kyse pelkästään raittiusliikkeen enemmistön muodostavien keskiluokkaisten naisten identiteetistä, sillä raittiusliikkeen parissa rakennettua uutta naiskuvaa siirrettiin valistuksen muodossa myös maalais- ja työväenluokkaisille naisille. Sulkusen mukaan tämä naiskuva oli niin vahva, että suomalaisen naisen koko olemassaolo ja hänen kykynsä kansalaisena asetettiin riippuvaiseksi tämän identiteetin omaksumisesta. (Sulkunen 1987, 158–161.)

Myös varsinaisissa nais erityisissä järjestöissä naiseus nähtiin ennen kaikkea äidillisyytenä, jota pidettiin naiselle luontaisena sosiaalisena ja eettisenä ominaisuutena. Mirja Satkan (1994) mukaan esimerkiksi Martta-Yhdistys, jäsenmäärältään Suomen suurin nais erityinen järjestö, korosti naisten erityistaitoja ja mahdollisuuksia, joiden avulla naiset äiteinä saattoivat vaikuttaa seuraavan kansalaissukupolven kehitykseen. (Satka 1994, 58–59). Myös Marttojen tuottamissa teksteissä kansalaisuus kytkeytyy tiiviisti äitiyteen. Vaikka kansalaisuusteema oli esillä aina äänioikeuden käyttämistä myöten, määriteltiin naisen tehtävä kansalaisena perheen kautta: nainen nähtiin ensisijaisesti äitinä ja kasvattajana, jonka tehtävänä oli kasvattaa lainkuuliaisia, isänmaataan rakastavia kansalaisia. Koska koti nähtiin snellmanilaisittain yhteiskunnan tärkeimpänä yksikkönä, uskottiin, että kotona työskentelemällä naiset vaikuttivat ratkaisevasti yhteiskunnan kehitykseen. (Ollila 1993, 1–2; 136–137.)

Äitiys ja naisten erityisominaisuuksien korostaminen oli tärkeää myös emansipaatioon tähtääville naisjärjestöille. Vaikka historiassa sukupuoli ja äitiys olivat toimineet perusteena naisten sulkemiselle poliittisen kansalaisuuden ulkopuolelle, ryhtyivät Suomen Naisyhdistys ja Naisasialiitto Unioni vaatimaan emansipaatiota juuri sukupuoleen liittyvien erityisominaisuuksien kautta. Naisasiajärjestöjen alkuvaiheelle oli ominaista myös se, että äitiyteen ja kotiin liittyvien velvollisuuksien nähtiin menevän yhteiskunnallisen toiminnan edelle. Suomen Naisyhdistyksen puheenjohtaja

Hilma Räsänen (1906) korostaa pamfletissaan *Mihin naisten äänioikeus velvoittaa*, että naisten ei suinkaan tullut jättää kodin velvollisuuksia, vaan naisen ensimmäinen ja pyhin paikka oli oleva kotona. Yhteiskunnallisen toiminnan hän näki parhaiten sopivan perheettömille naisille, tai sitten sen oli ajoitettava aikaan ”ennen tai jälkeen arimman äitiyden ajan”. Naisten tehtävänä oli hänen mukaansa kotikäsitteen laajentaminen yhteiskuntaan: yhteiskunta kaipasi ”äidillistä puhdistusta” ja naisten tuli tuoda valtioelämään ”lämpimän sydämensä suloa”. (Räsänen 1906, 9–10.) Jallinojan mukaan varhainen naisasialiike omaksuikin ajan vallitsevan sukupuolikäsityksen sitä juurikaan kyseenalaistamatta (Jallinoja 1983, 63–64).

Naisliikkeiden retoriikka muistuttaa aika lailla J.V. Snellmanin ajatuksia sukupuolten erillisistä elämämpiireistä ja kodin tärkeydestä. Vaikka Snellman ei pitänyt naisia kansalaisina ja vastusti naisten osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan, vedottiin esimerkiksi joissakin Marttojen teksteissä suoraan Snellmaniin. Tämä ei ole ihme ottaen huomioon kuinka Snellman korosti perheen ja kodin merkitystä valtiolle. (Ollila 1990, 31; Ollila 1993, 30–31.) Naisjärjestöjen idealisoima äidillisyyys ei kuitenkaan ollut sisällöltään verrattavissa Snellmaninkin edistämään perinteiseen naisrooliin. Luontoon mukautuvan passiivisen äidin sijaan naisjärjestöt ryhtyivät pystyttämään sosiaalista ja aktiivista äitiysinstituutiota, jonka haluttiin merkitsevän enemmän kuin kykyä synnyttää ja kasvattaa omia lapsia. (Sulkunen 1987, 162–164.) Ellen Marakowitzin (1996) analyysin mukaan kyse ei ollut naisten työn essentialisoimisesta ”luonnollisiin” tehtäviin. Äitiys ja hoiva nähtiin opittavina taitoina, joita naisten tuli aktiivisesti kehittää. (Marakowitz 1996, 59–60.)

Toinen merkittävä muutos Snellmanin ajatuksiin verrattuna oli se, että useimpien naisjärjestöjen piirissä naisten toimintaa ei rajattu kodin piiriin, vaan äitiys nostettiin laajempaan yhteiskunnalliseen mittakaavaan. Naisliikkeiden retoriikka kannusti naisia toteuttamaan äitiyttä paitsi perheenemännän ammatissa kotona, myös kodin ulkopuolella erilaisissa yhteiskunnallisissa tehtävissä ja järjestöissä, jotka luettiin feminiiniseen elämämpiiriin kuuluviksi. Tällaisia olivat esimerkiksi juuri raittiusliikkeeseen liittyvä kasvatustyö, mutta myös uskonnolliset liikkeet, hyväntekeväisyys, kasvatus ja koulutus. Naisasialiikkeiden mukaan naisten oli oltava mukana paitsi kotien, myös yhteiskunnan järjestämisessä, sillä lasten jättäessä kotinsa ja siirtyessä ”yhteiskuntakotiin”, törmäsivät he aivan erilaisiin siveyskäsitteisiin. Naisten tehtävänä pidettiin siten turmeltuneen yhteiskunnan arvojen muokkaamista kodin arvoja

vastaavaksi. (Hagman 1906, 18; Räsänen 1906, 9–10.) Lucina Hagmanin mukaan koko yhteiskunta muodostikin suuren kodin, jossa naisilla oli tehtäviä ja velvollisuuksia (Hagman 1906, 18). Tästä järjestyksestä käytettiin nimitystä yhteiskunnallinen äitiys²¹.

Yhteiskunnallisen äitiyden ideaan liittyi ajatus naisten sivilisoivasta tehtävästä. Ajatuksen taustalla näkyy mielestäni selvästi snellmanilainen ajatus naisesta perheen ja sitä kautta koko yhteiskunnan moraalisena selkärankana, jonka tehtävä on pitää perhe ja yhteiskunta sivilisoituneessa tilassa. Tuula Gordon (1992, Rantalaiho 1994, 23 mukaan) puhuukin kieltovallasta, joka naisilla on nähty kasvatuksen ja sosiaalistamisen säätelijöinä olevan. Sivilisoidessaan naiset olivat aktiivisia toimijoita, jotka puuttuivat asioihin sekä saivat aikaan uudistuksia ja parannuksia.

Naisten yhteiskunnallisessa järjestäytymisessä ja yhteiskunnallisen äitiyden ideologian luomisessa oli siis poliittisen kansalaisuuden tavoittelun ohella kyse erityisen naiskansalaisuuden rakentamisesta, joka erotettiin jyrkästi mieskansalaisuudesta. Molemmilla oli omat ehtonsa ja velvollisuutensa, mutta ne nähtiin toisiaan täydentäviksi. Sulkunen (1987; 1991) pitää tätä kaksijakoista tai sukupuolisidonnaista kansalaisuutta modernin suomalaisen kansalaisyhteiskunnan ja sukupuolijärjestelmän keskeisimpänä piirteenä. Käytännössä jako johti siihen, että koko yhteiskunta jakaantui kahdeksi erilliseksi elämänpiiriksi, miesten julkiseen ja naisten yksityiseen.

Jako julkiseen miesten alueeseen ja yksityiseen naisten piiriin ei myötäillyt kodin ja muun maailman välisiä rajoja niin selvästi kuin Snellmanin edustamassa porvarillisessa ideologiassa, vaan rajat hämärtyivät ja lomittuivat. Pirjo Markkolan mukaan naiset oikeuttivat paikkansa suomalaisen yhteiskunnan ja kansallisvaltion rakentamisprosessissa juuri yhteiskunnallisen äitiyden diskurssin avulla (Markkola 2002, 87). Naiset siis perustelivat läsnäoloaan julkisessa tilassa perinteisesti yksityiseen liitetyn äitiyden avulla. Ellen Marakovitz esittääkin, että Suomessa sekä naisten vahva asema, että heidän arvonsa julkisessa poliittisessä elämässä on pitkälti tämän äidillisen huolenpitäjän roolin ansiota (Marakovitz 1996, 57). Liisa Rantalaiho (1994) taas näkee,

²¹ Termi yhteiskunnallinen äitiys on peräisin ruotsalaiselta Ellen Keyltä, joka korosti äitiyttä naisten sisimpänä olemuksena. Key kritisoi naisliikettä sukupuolisuuden laiminlyömisestä ja oli huolissaan siitä, että äidillisuus tuhoutuisi naisten tavoittellessa emansipaatiota milliläisessä hengessä. Äitiys oli Keylle naisen tärkein tehtävä. Oikeus työhön ei ollut itseisarvo, ja työelämässään naisten tuli pyrkiä hyödyntämään äidillistä luontoaan. Palkkatyön tulikin hänen mukaansa olla eräänlaista ”yhteiskunnallista äitiyttä”. (Kinnunen 1993, 34–36.) Vaikka Keyn termiä käytettiin Suomessa yleisesti, eivät hänen näkemyksensä saaneet juuri vastakaikua suomalaisten naisasianaisten keskuudessa (Jallinoja 1983, 64).

että äitiyden yhdistäminen naisten kansalaisuuspyrkimyksiin oli tavallaan välttämätöntä. Äitiys oli sukupuolierossa vastaansanomaton argumentti, jota naiset saattoivat käyttää yhteiskunnallisessa julkisuudessa ja nimenomaan mieseliittiin suuntaan kohdistuvissa vaateissa perustellakseen kansalaisuuspyrkimyksiään ja omaa toiminta aluettaan. (Rantalaiho 1994, 22.)

Kannattaa kuitenkin ottaa huomioon, että naisten äiti- ja perherooliin perustuva käsitys naisten kansalaisuudesta sai erilaisen vastaanoton ylä- ja työväenluokkaisten naisten piirissä. Uutta ydinperhemallia puolustivat etenkin yläluokkaiset naiset, mutta työläisnaisille ajatus perheen keskeisyydestä ja lasten kasvatukselle omistautumisesta oli outo. (Ollila 1993, 55.) Yhteiskunnallisen äitiyden ideassa olikin korostetusti kyse ylä- ja keskiluokkaisten naisten projektista, jonka he pyrkivät laajentamaan koskemaan myös maaseudun ja työväenluokan naisia.

Naisten yhteiskunnallinen aktiivisuus on kulkenut samaa tietä myös muualla. Rhoda Lois Blumberg (1982) katsoo kokoamansa laajan empiirisen aineiston perusteella, että naisten järjestötoiminnan perustana on ollut nk. naistietoisuus, jonka ytimenä on naisten perhevastuusta nouseva taipumus ”emoamiseen” (*mothering*) ja sen ulottaminen oman perheen tuolle puolen. Blumbergin luomaan naistietoisuuden käsitteeseen liittyy tiiviisti käsitys naisten ja miesten olemuksellisesta erilaisuudesta, samoin se, että naiseuteen liitetään myönteisempiä ominaisuuksia kuin miehiin. Naisten ymmärretään ikään kuin luonnostaan olevan miehiä moraalisempia, puhtaampia tai epäitsekkäämpiä. Blumbergin mukaan juuri käsitys naisten myönteisistä ominaisuuksista motivoi naisia osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan, sekä toimi sen oikeutuksena. (Blumberg 1982, Saarisen 1984, 280 mukaan.) Tämä näkyy mielestäni erityisen hyvin Sulkusen tutkiman raittiusliikkeen kohdalla, jossa nimenomaan naisen tehtävänä oli toimia moraalisenä selkärankana ja varjella perhettä juoppouden kiroilta.

On kuitenkin mielenkiintoista, että äitiys ja perheenemännäisyys määriteltiin Suomessa naisen yhteiskuntakelpoisuuden ehdoiksi ja feminiininen ja maskuliininen elämänpiiri erotettiin toisistaan nimenomaan naisten omassa kansalaistoiminnassa (esim. Sulkunen 1991, 69). Vaikka yhteiskunnalliseen äitiyteen nojaava naisten liikehdintä mitä ilmeisimmin onnistui tuomaan naisia miesten rinnalle yhteiskunnallisiksi toimijoiksi, se on ollut vallitsevia yhteiskuntaoloja vakiinnuttavaa ja sukupuolten olemuksellista erilaisuutta vahvistavaa. Naisten erityisluontoa korostettaessa ikään kuin rakennettiin

yhteiskunnan sisään erillinen naisten toiminta-alue, jonka sisältö perustui perheen sisäiseen työnjakoon ja jätettiin siten kansalaisuuden ja yhteiskunnallisten toimialojen kaksijakoisuus ja sukupuolihierarkiat koskematta.

Tämä näkyi esimerkiksi siten, että miesten toiminta-areenat olivat hierarkkisesti naisten toimialueita ylempänä ja mieskansalainen näyttäytyi normina, naiskansalainen sen erityisenä poikkeuksena. Esimerkiksi politiikassa miehet edustivat – ja edustavat tietystä määrin yhä – yleisiä päämääriä, naiset olivat mukana nimenomaan yhteiskunnallisen äitiyden edustajina sosiaalisella sektorilla. Ollilan (1993) mukaan jo ensimmäiset eduskuntaan päässeet naiset alkoivat luoda linjaa naisille sopivista yhteiskunnallisista kysymyksistä ottaessaan perheen, lapset sekä yhteiskunnan huono-osaiset omaksi erikoisalukseksi. Vuoteen 1917 mennessä naiset eivät olleet lainkaan edustettuja tärkeinä pidetyissä yleisiä julkisia asioita hoitavissa laki- ja talousvaliokunnissa. (Ollila 1993, 53.) Oliko aikoinaan menestyksekkäästä äitiyteen perustuvasta naiskansalaisuudesta tullut sittenkin taakka, joka esti todella tasa-arvoisen kansalaisuuden toteutumisen?

4.3 Äitiys kansalaisvelvollisuutena sota-aikana

Sota-aikana on tavallista, että vakiintuneet sukupuolten väliset työ- ja vastuualueet kyseenalaistuvat. Naisten paikka yhteiskunnassa ja sukupuolten välisissä suhteissa muuttuu, kun rintamalle katoava miestyövoima on korvattava naisilla. Tällöin naisille avautuu aiemmin suljettuja mahdollisuuksia kodin ulkopuolisessa maailmassa. (Satka 1991, 57.) Suomessakin naiset astuivat toisen maailmansodan aikana runsain joukoin työelämään niin maatalouden, hallinnon kuin teollisuuden palvelukseen. Sota ei kuitenkaan merkinnyt naisille pelkkää emansipaatiota ja sukupuolijärjestelmän murtumista. Esimerkiksi Cynthia Enloen (1986) mukaan Yhdysvaltojen hallituksen propaganda naistyöntekijöiden värväämiseksi paljastaa, ettei tarkoituksena ollut alun perinkään horjuttaa sukupuolten työnjakoa. Tehdastyö esitettiin kotityön sovelluksena, esimerkiksi hävittäjälentokoneen rungon hitsaamista verrattiin ompelamiseen. Enloen mukaan naisen työn määritelmää vain muutettiin siten, että siirtyminen keittiöistä tehdashalleihin jättäisi yhteiskunnan järjestelmän ennalleen. (Enloe 1986, 184.)

Sota vahvisti monessa mielessä naisten perinteistä roolia äiteinä. Sota-aikana sukupuolen ajattelua ohjaavilla rakenteilla on nimittäin tapana korostua, sillä maanpuolustuspolitiikan toimivuus perustuu sukupuolten välisten erojen, oikeuksien ja velvollisuuksien tarkalle määrittelylle. (Satka 1994, 73.) Ensinnäkin naiset äiteinä ruumiillistivat isänmaata ja arvoja, joiden puolesta miesten oli rintamalla määrä taistella. Kuten Mirja Satka toteaa, yksilötasolla tuskin mikään muu kuin puhe lämpimästä kodista ja rakastavasta äidistä tai vaimosta lapsineen on yhtä tehokas ylläke synnyttämään positiivisia tulevaisuudenkuvia ja rohkaisemaan (mies)sotilaiden taistelutahtoa (Satka 1991, 58). Äitiysaiheisten elokuvien, juhlakirjojen ja muun propagandan määrä lisääntyikin sota-aikana huomattavasti. Naisten arvoa juuri äiteinä korostivat Suomessa myös äitienpäivän perustaminen vuonna 1941 sekä Mannerheimin aloittama perinne palkita ansioituneita äitejä kunniamerkillä. Sodan aiheuttamista sukupuolijärjestelmän murtumista huolimatta sota-ajan kuva naiskansalaisesta otti siis takapakkia. Siinä missä 20- ja 30-lukujen naiskansalaisuuteen liittyivät etenkin naisjärjestöjen edistämät ajatukset ammattimaisesta perheenemännyydestä ja yhteiskunnallisesta äitiydestä, sotavuodet olivat naisten lisääntyneestä työssäkäynnistä huolimatta korostuneen äitiys- ja perhepropagandan aikaa.

Naisten kansalaisuuden äitiyskytkösten vahvistuminen oli kuitenkin alkanut jo aikaisemmin, väestöpolitiikan kohotessa uudella tavalla esiin Euroopan maissa 1930-luvulla. Tällöin valtiot alkoivat toimia aktiivisesti väestönkasvun ja perheen roolin korostamisen puolesta. (esim. Offen 1991, 138–140.) Satkan (1991) mukaan talvisodan väestömenetykset johtivat Suomessa väestöpolitiikan korostumiseen entisestään. Tervettä ja lukuisaa väestöä pidettiin onnellisen tulevaisuuden takaajana ja väestökysymyksestä tuli suoranaan kansallinen kohtalonkysymys. Käytännössä tämä merkitsi naisen yhteiskunnallisen paikan nostamista kampanjan kohteeksi. Ihmisten lisääntymiskäyttäytymiseen pyrittiin vaikuttamana korostamalla äitiyttä naisten tärkeimpänä kutsumuksena. (Satka 1991, 58–59.)

Naisen uudenlaista yhteiskunnallista paikkaa hahmotteli muun muassa välirauhan aikana perustetun Väestöliiton perustajiin kuuluva Rakel Jalas. Jalas (1941) näki laajalle levinneissä kirjoituksissaan naisen tärkeimmäksi tehtäväksi ”luonnon hänelle määräämän suvunjatkamistyön”. Äitiyden tuli hänen mukaansa olla jokaisen naimisissa olevan naisen kansalaisvelvollisuus, jonka velvoittavuus oli suoraan verrattavissa miesten maanpuolustusvelvollisuuteen. Naisen velvollisuudet eivät kuitenkaan

rajoittuneet äitiyteen: Jalaksen mukaan lahjakkaan naisen tulisi äitiyden velvoitteen täytettyään kouluttautua ja osallistua yhteiskunnalliseen työhön. Äitiyden tuomalla kokemuksella hän voisi täydentää miehistä näkemystä yhteiskunnallisten asioiden hoitamisesta. (Jalas 1941, Satkan 1991, 60–61 ja Satkan 1994, 77–78 mukaan.) Riitta Nätkinin mukaan väestöliiton propagandassa näkyvä äitiyden ihannoiti olikin juuri Jalaksen käsialaa (Nätkin 1997, 84–88).

Satka (1991; 1994) näkee Jalaksen tekstit vanhan kaksijakoisen kansalaisuuskäsityksen ajankohtaistamisena sota-ajan poikkeusoloihin ja väestöpoliittisiin tavoitteisiin soveltuvaksi. Ottaen huomioon että kirjoittaja kuului porvarilliseen naisrintamaan, on niissä paljon uutta, olihan kyseinen taho edustanut koko 1900-luvun alun näkemystä, jonka mukaan naisten palkkatyö oli yhteiskunnallinen ongelma. Satkan mukaan Jalaksen esittelemä naiskansalaisihanne oli monitaitoinen nainen, joka oli ensisijaisesti äiti, mutta myös osa työvoimaa. Muutoin Jalaksen näkemykset olivat lähinnä vanhan kaksoiskansalaisuusajattelun kertaamista. Naisten toiminnan julkisessa tuli yhä liittyä naisen feminiiniseen erityislaatuun ja naiset asetettiin yhteiskunnan moraalinvartijan asemaan kuten jo raittiusliikkeen teksteissä. (Satka 1991, 61–62; Satka 1994, 78.) Nätkin kuitenkin näkee, että konservatiivisista aineksista huolimatta Jalaksen tapaa rinnastaa äitiys ja sotiminen merkitsi itse asiassa suurta tunnustusta äitiydelle (Nätkin 1997, 87).

Itse näkisin, että sota-ajan ja väestöliiton diskurssit toivat muutoksen naisten kansalaisuuteen sikäli, että siinä missä kaksijakoisen kansalaisuuden ideaali oli aiemmin syntynyt pitkälti naisjärjestöjen oman toiminnan kautta, oli sen uusi suvunjatkamisen tärkeyttä korostava muoto pikemminkin ulkoisten määrittelyjen tulosta. Puhuttiin valtion ja väestön edusta, ei enää naisten emansipaatiosta. Äitiyden aikaisempi yhteiskunnallinen särmä hioutui pois, tilalle astui biologian ja synnyttämisen korostaminen.

Mary Ann Doanen (1987) mukaan sota herättikin äitiyden kulttuurisen konstruktion konservatiiviset aspektit. Äitiyden korostaminen oli paitsi väestöpoliittinen toimenpide, myös tapa reagoida naisten lisääntyneeseen toimintaan kodin ulkopuolella. Doanen tulkinnan mukaan äitiyden kasvava symbolinen rooli oli strategia, joka neutraloi naisten sodan aikana kasvanutta roolia kodin ulkopuolisessa työssä ja tuotannossa. (Doane 1987, 78–79.) Sotatilassa olevan yhteiskunnan näkökulmasta naisten mukaantulo työvoimaan olikin ennen kaikkea pakon sanelema poikkeus, joka tuli korjata tilanteen

niin salliessa. Enloe (1983) kertoo, että Englannissa ja Yhdysvalloissa aloitettiin äitiyden aatteellinen uudelleenelvyttäminen jo ennen sodan loppua. Hallinnon laitoksissa ajateltiin, että sen avulla sotateollisuuden naistyöntekijät saataisiin vaivattomasti korvattua kotiin palaavilla miespuolisilla sotilaille. Sota-ajan kulttuurituotteet, kuten elokuvat ja mainosfilmit, voi nähdä pyrkimyksinä palauttaa perinteinen sukupuolijärjestys. Samat lapset, jotka vuonna 1943 oli esitetty iloisina päivähoitokeskuksen henkilökunnan hoivissa äitien työskennellessä tehtaassa, kuvattiin kaksi vuotta myöhemmin leikkimässä tulitikuilla, kun oma äiti ei ollut heitä vartioimassa. (Enloe 1983, 188–189.)

Suomessakin tavoitteena oli naisen perinteisen perheroolin vahvistaminen ja sukupuolten välisen normaalitilan palauttaminen, sillä sodan aikana myös suomalaiset naiset olivat hylänneet perinteisen paikkansa uhaten siten hajottaa kaksijakoisen sukupuoli- ja kansalaisuusjärjestelmän. Tätä pidettiin vakavana asiana, nähtiinhän Suomessa sukupuolten roolit toisiaan täydentävinä. Yhtäällä perhettä ja äitiyttä yhteiskunnan kulmakivinä korostava väestöpropaganda synnytti voimakkaan koti-elämää ihannoivan kultin 1940-luvun lopulla. (Satka 1991, 70.) Myös monet suomalaiset sota-ajan elokuvat korostivat perheen keskeisyyttä ja synnyttämistä naisten keskeisenä yhteiskunnallisena tehtävänä. Samalla ne antoivat ymmärtää, että naisten sodanaikainen osallistuminen työelämään oli vain väliaikaista. Sota-ajan äitiysdiskurssit eivät kuitenkaan olleet yhtenäisiä. Sota-ajan elokuvia analysoinut Anu Koivunen (1995) muistuttaa, ettei yhteiskunnallisen äitiyden idea näyttäytynyt elokuvissa niin itsestään selvänä kuin millaisena suomalainen naishistoria sen yleensä esittää. Muutamat elokuvat merkitsivät äitiyden selvästi uhatuksi, ja merkkejä äitiyden muuttumisesta luonnollisesta itsestänselvyydestä valinnaksi oli jo nähtävissä. Uhan muodosti naisten halu nostaa ura tai parisuhde perheen edelle. (Koivunen 1995, 77–78; 105–106.)

Satka (1994) näkee sota-ajan naiskansalaisuuden murrosvaiheena. Toisaalta tapahtui paljon todellista emansipaatiota naisten päästessä suurin joukoin työmarkkinoille ja onnistuessa murtautumaan ulos feminiinisestä elämänpiiristä. He saivat lisää itseluottamusta ja valloittivat uusia toiminta-alueita. Samaan aikaan naisiin kohdistui yhä enemmän ideologisia ja konkreettisia kontrollitoimia, kun uhrautuva äitiys nostettiin kansalliselle jalustalle. Sota-ajan naiskansalaisuuden perintö olikin Satkan mukaan ristiriitainen. Arkielämässä naisten ulottuville tuli paljon uusia vaihtoehtoja elämän järjestämiseen, mutta teoriassa jäljelle jäi yksi vahva ideologia siitä, mitä oikean

naiseuden tulisi olla. Vaikka naisten työnteko oli kansakunnan edun mukaista ja välttämätöntä, ei sen haluttu jäävän pysyväksi asiantilaksi; haastoihan se koko kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän, jolle suomalainen yhteiskunta perustui. (Satka 1994, 93.) Sota ei siten murtautunut kaksijakoista kansalaisuutta, vaikka sitä koettelikin, vaan pikemminkin vahvisti naisten roolia äitkansalaisina.

4.4 Yhteiskunnallisen äitiyden taakka?

Mary Dietz (1985, 34) kehottaa naisia katsomaan organisoitumisensa historiaan ja etsimään sieltä heitä yhdistäviä tekijöitä äitiyden sijaan. Suomessa, mutta myös monissa muissa maissa, äitiys toimi naisten yhteiskunnallisessa järjestäytymisessä tärkeänä taustatekijänä ja naisten järjestäytymisen historiaa on lähes mahdoton erottaa heidän potentiaalisesta äitiydestään. Vaikka kansalaisuutta tarkasteltaisiin ensisijaisesti toimintana ja tuotaisiin esille esimerkkejä naisten kansalaistoiminnan historiasta, päädytään silti takaisin sukupuolieron muodostamaan dilemmaan. Naisten järjestäytymisen historiassa juuri äitiys vaikuttaa yhdeltä naisia yhdistäneeltä tekijältä.

Ensinnäkin naisten äidillisen luonnon korostaminen naisliikkeiden parissa toimi motiivina naisten ryhtyessä vaatimaan yhteiskunnallista päätäntävaltaa ja oikeuksiaan kansalaisina. Äitiys ja siihen liittyvä moraalinen ylemmyys miehiin verrattuna olivat ne erityiset tekijät, jotka naiset kokivat voivansa tuoda politiikkaan ja yhteiskuntaan. He halusivat puhdistaa julkista piiriä ja tehdä siitä ylläpitämänsä siveellisen kodin jatkeen. Toiseksi naisasia-aktiivien kirjoituksista ilmenee huoli omista lapsista yhtenä politiikkaan innostavana tekijänä. Hilma Räsänen kirjoitti vuonna 1906 seuraavaa: ”Usea äiti saa kirvelevin sydämin nähdä miten hänen puhdas ja hyvä lapsensa maailmalta tahraisena tulee. Se on siksi, että suuri koti ei suojaa, laittaa vaan pauloja ja pyydyksiä heikkojen poluille. Yhteiskunnan koko henki on pohjaltaan likainen [...] äidillistä puhdistusta se kaipaa.” (Räsänen 1906, 10.)

Äitiys ei ollut pelkkä motiivi, vaan naiset käyttivät sitä perusteena lisääntyneelle läsnäololleen julkisessa tilassa. Voisin myös kuvitella, että äitiyden ja kodin kieltä puhumalla naiset saivat omat vaatimuksensa vaikuttamaan hyväksyttävämmitä. Kun heti aluksi korostettiin kodin ensisijaisuutta ja sitä, etteivät naiset aikoneet hylätä kotia

poliittisen toiminnan vuoksi, eivät naisten vaatimukset vaikuttaneet niin mullistavilta ja uhkaavilta.

Voisi ajatella, että suomalaiset naisasialiikkeet toimivat pitkälti tavalla, jota Jean Bethke Elshtainin (1981) toivoo naisten politisoitumisen perustaksi. Lähtökohtana olivat usein naisten omat huolenaiheet, ja naiset pyrkivät levittämään äidillistä ajattelua ja yksityisen piiriin liittyviä arvoja koko yhteiskuntaan tavoitteenaan yhteiskunnan muuttaminen. Mielestäni he kuitenkin törmäsivät käytännön toiminnassaan samaan ongelmaan kuin Elshtain teoretisoinnissaan. Suomalaiset naisliikkeet eivät saaneet muutettua äidillistä ajattelua demokraattiseksi toiminnaksi ja kansalaisuudeksi, joka olisi vallannut koko yhteiskunnan sillä tavalla, kuin naiset olisivat toivoneet. Sen sijaan tiettyjen naisten perinteiseen toiminta-alueeseen liittyvien kysymysten, kuten kasvatuksen ja sosiaalipalvelujen edustaminen jäi naisten erityiseksi tehtäväksi.

Mitä tapahtui naisliikkeiden retoriikan seurauksena syntyneelle kaksijakoisen kansalaisuuden idealle, joka esitti naiset ensisijaisesti yhteiskunnallisina äiteinä? Hyvinvointivaltion rakentamisen myötä alkoi Suomessa ja muissa Pohjoismaissa kehittyä uusi naiskansalaisuuden muoto, jota Liisa Rantalaiho (1994) kutsuu palkkatyöäitiydeksi. Sen perusteet olivat alkaneet rakentua sota-aikana monien naisten täyttäessä miesten työelämään jättänyttä aukkoa, vaikka tuolloin naisten toiminta muutoin perustuikin yhteiskunnallisen äitiyden ideaan. Sodan jälkeen ideologinen ymmärrys naiskansalaisuudesta pyrki palauttamaan tilanteen entiselleen ja tähtäsi kotiäitiyden kehittämiseen ja sukupuolten erillisten elinpiirien vahvistamiseen. Tämä jäi kuitenkin melko lyhytaikaiseksi retoriikaksi, vaikka eliitin piirissä naisen paikka kiinnitettiin kotiin ja äitiyteen vielä 1960-luvulle asti. (Rantalaiho 1994, 24; Julkunen 1994, 185.) Myös naisliikkeiden piirissä emansipaation kriteerinä alettiin pitää palkkatyötä, eikä äitkansalaisen ideaali enää kelvannut niiden kampanjoiden perustaksi (Anttonen 1998, 364).

Sodan jälkeen naiset saivat yhä useammin pitää työpaikkansa myös avioiduttuaan ja kaupungeissa naimisissa olevista naisista toimi työelämässä vuonna 1960 jo liki puolet. Kaupungistuminen, koulutuksen laajentuminen, keskiluokkaistuminen ja muut rakennemuutoksen vaikutukset tarjosivat naisille uusia mahdollisuuksia irrottautua roolistaan perheenemäntinä ja astua työelämään. Entisestään naisia kannusti tähän 1960-luvulla rakennettu työsuhteeseen nojaava sosiaaliturva, joka tehtiin

sukupuolineutraaliksi ja yksilölliseksi poikkeuksena vanhasta perheenelättäjämallista. (Julkunen 1994, 186–194.) Samalla monet kansalaisen sosiaaliset oikeudet, kuten sairausturva ja eläkkeet, asetettiin riippuvaisiksi ansiotyöstä. Myös naisten velvollisuudeksi kansalaisina muodostui siten ensisijaisesti työnteko ja verojen maksu, mikäli he halusivat päästä nauttimaan valtion kansalaisille takaamista oikeuksista. Kotiäitinä oleminen ei kartuta eläkettä. Palkkatyöäitiys ei kuitenkaan murtaanut yhteiskunnallisen äitiyden idean pohjustamaa kahta erillistä sukupuolidiskurssia, sillä ammatit ja työtehtävät ovat yhä jakautuneet sukupuolen mukaan siten, että naisilla on vastuu reproduktiosta ja inhimillisestä huolenpidosta paitsi yksityiselämässä, myös työmarkkinoilla ja politiikassa.

Yhteiskunnallisen äitiyden ja kaksijakoisen kansalaisuuden piirteet leimaavat siten yhä naisten toimintaa ja toimintapiiriä kansalaisina. Vaikka naisten osuus esimerkiksi kansanedustajista on kasvanut jatkuvasti, naisten kasvaneen osuuden merkitystä politiikassa on rajoittanut se, että naiset pääsevät helpommin mukaan alueille, joilla on matala status. Hirdmanin mukaan tämä rajoittaa naisten mahdollisuuksia vaikuttaa samoin ehdoin kuin miehet. (SOU 1990:44, Berqvistin 2001, 20, mukaan.)²² Olisiko tältä voitu välttyä, jos naisasialiikkeet olisivat alun perin valinneet erilaisen strategian ja korostaneet sukupuolieron sijaan yhdenvertaisina kansalaisina toimimista? Voisi sanoa, että naisen äitiroolista inspiraatiota ammentaneet naisliikkeet eivät naisten kansalaisuutta edistäessään onnistuneet luomaan demokraattista tasavertaista kansalaisuutta. Sen sijaan ne tekivät sukupuolesta merkittävän erottelun politiikassa ja kansalaisuudessa, juuri siellä, mistä esimerkiksi Chantal Mouffe (1993, 82) toivoisi sukupuolen pysyvän poissa.

Tästä huolimatta näitä tietynlaista äitiyden ihannetta vaalineita naisjärjestöjä ei voi pitää kapea-alaisena intressiryhmätoimintana, jollaiseksi Dietz (1985, 33) mieltää nykyajan äitiyttä lähtökohtanaan pitävät järjestöt. Äidillisestä ajattelusta syntynyt naisliike on Suomessa elänyt ja kasvanut jo yli sata vuotta ja kehittynyt samalla yhä kauemmaksi alkuperäisistä lähtökohdistaan. Äidilliset intressit voivat siis johtaa pitkäaikaiseen poliittiseen toimintaan. Eri kysymys toki on, mikä vaikutus näillä lähtökohdilla on ollut naisten asemaan seuraavina vuosikymmeninä ja tulee yhä olemaan.

²² Naisten erikoistuminen hyvinvointivaltion tietyille saroille ei kaikkien mielestä ole suinkaan negatiivinen asia. Monet tutkijat näkevät hyvinvointivaltion kaikesta huolimatta mahdollisuutena (esim. Hernes 1987). Berqvistin mukaan ajatus siitä, että sosiaalipalvelut ja sosiaalinen sektori, jotka naisia työllistävät, olisivat jotenkin vähempiarvoisia tai ”pehmeitä” aloja on lisäksi pohjoismaalaisessa kontekstissa vahvasti kyseenalaistettu (Berqvist 2001, 20).

Irma Sulkunen (1987) kehitti tässäkin työssä paljon esillä olleen ajatuksen kaksijakoisesta kansalaisuudesta tarkastelemalla tekstilähteiden ohella raittiusliikkeen kuvamateriaalia. Tuon 1900-luvun alussa syntyneen jaottelun läsnäolo tavassamme jäsentää naisten ja miesten kansalaisuutta yhä nykyäänkin osoittaa, että kansalaisuutta tuotetaan paitsi kansalaisina toimimalla, myös erilaisten kuvallisten esitysten kautta, ja että kansalaisuuden toistuvilla kuvallisilla representaatioilla on vaikutusta siihen, millaiseksi käsitys kansalaisuudesta ihmisten mielissä kerrostuu. Seuraavassa luvussa lähestyn kansalaisuutta representaatioiden näkökulmasta tarkastelemalla suomalaisia eduskuntavaalijulisteita toisesta maailmansodasta nykypäivään. Kiinnitän huomioni yhteiskunnallisen äitiyden ja kaksijakoisen kansalaisuuden ideoiden muutoksiin. Ollaanko viimeinkin pääsemässä eroon tavasta kytkeä naisten kansalaisuus äitiyteen ja siirtymässä kohti ajatusta osallistuvista ja tasa-vertaisista kansalaisista? Vai onko sittenkin niin, että koko ajatus kansalaisuudesta julkisena toimintana on antamassa tilaa tulkinnoille, joissa yksityinen moraalius ja perhekeskeisyys ovat korvanneet perinteiset kansalaishyveet.

5 Kansalaisuuden sukupuolittuneet representaatiot suomalaisissa eduskuntavaalijulisteissa

Minkälaista käsitystä kansalaisuudesta tuotetaan vaalijulisteissa, jossa nainen istuu lapsi sylissään kodin portailla? Entä sellaisessa, jossa mieskäden pitelevät ohjaksia tai rakentavat taloa? Tässä luvussa tulen tekemään huomioita kansalaisuuden ja sukupuolen representaatioista toisen maailmansodan jälkeisissä suomalaisissa eduskuntavaalijulisteissa²³. Analyysieni taustalla vaikuttaa Judith Butlerin ajattelu sukupuolen performatiivisesta luonteesta, jonka mukaan sukupuoli vaatii jatkuvaa esittämistä. Tällöin huomio kiinnittyy sukupuolen olemuksellisuudesta sukupuolen tekemiseen ja toistamiseen erilaisten sukupuoliperformatiivien välityksellä. (esim. Butler 1999; Pulkkinen 2000.) Idea on sovellettavissa myös kansalaisuuteen²⁴. Kansalaisuus ei ole olemassa oleva asia, vaan kansalaisuutta tuotetaan käytännöissä esimerkiksi äänestämällä tai muulla tavoin kansalaisena toimimalla, mutta myös tekstuaalisina ja kuvallisina performansseina, joiden toistuvan esittämisen myötä käsityksemme kansalaisuudesta yleensä tai spesifimmin Suomen kansalaisesta ovat muotoutuneet. Sana kansalainen ei saa meitä ajattelemaan ainoastaan poliittista teoriaa, vaan herättää historiallisesti kerrostuneita mielikuvia esimerkiksi isänmaan puolustamisesta tai sankarillisesta äitiydestä. Kun näemme tällaisia mielikuvia tuottavia kulttuurisia esityksiä esimerkiksi juuri vaalijulisteissa, vahvistuvat ne entisestään tai korvaantuvat uusilla.

Miksi ajattelen vaalijulisteiden tuottavan kansalaisuutta? Ensinnäkin kansalaisuus toimintana ja poliittisen yhteisön asioista päättämisenä symboloituu moderneissa edustuksellisissa demokratioissa juuri vaaleihin. Äänestämisessä on kyse kansalaisuuden performatiivisuudesta ja se toimii kansalaisuuden eetoksen symbolina.

²³ Tutkin kaikki kolmen suurimman puolueen, SDP:n, Kokoomuksen ja Maalaisliiton/Keskustan puoluearkistoista löytyvät eduskuntavaalijulisteet vuosilta 1945–2003 ja valitsin tätä työtä varten julisteita tarkempaan tarkasteluun ne, joissa esiintyy ihmishahmoja tai tekstin tasolla olevia viittauksia sukupuoleen. Julisteita päätyi mukaani yhteensä 47. Maalaisliiton/Keskustan julisteita on joukossa 19, SDP:n on julisteita 17 ja Kokoomuksen julisteita on 11. Kokoomus on huonoiten edustettu, sillä julisteita ei ole arkistoitu huolellisesti. En kuitenkaan pidä tätä epäsuhtaa haitallisena työlleni, sillä tarkoitukseni ei ole tuoda esiin puolueiden eroja, vaan puhua sukupuolen representaatioista vaalijulisteissa yleisellä tasolla. Suurin osa tarkastelluista julisteista on tämän työn liitteenä (katso liite 1).

²⁴ Muun muassa Kirsti Lempiäinen ja Johanna Valenius ovat soveltaneet Butlerin ajattelua kansallisuuden representaatioiden käsitteellistämiseen (Lempiäinen 2002, 19–20; Valenius 2004, 14).

Vaalijulisteilla pyritäänkin vetoamaan äänestäjiin juuri kansalaisina. Konkreettisesti ne ovat kutsu äänestämään, symbolisemmalla talossa ne ovat kutsu kansalaisuuteen. Toisaalta ajattelen myös julisteissa esiintyviä ihmishahmoja kansalaisina, tai pikemminkin kansalaisten representaatioina. Julisteiden ihmishahmot on rakennettu siten, että ne tarjoaisivat samaistumiskohteen mahdollisimman laajalle ihmisjoukkoille. Representaatiot eivät kuitenkaan vain heijasta tuota ihmisjoukkoa kuin peili, vaan tuottavat jatkuvasti uusia tapoja ja tyylejä olla kansalainen.

Feministisen visuaalisuuden teoretisoinnin mukaan kuvat ja representaatiot ovat poliittisia. Sillä, kuinka naisia ja naiseutta representoidaan on merkitystä kulttuuriselle naiskuvalle sekä naisten omakuvalle. (mm. de Lauretis 1987, Rossi 2003.) Kuvien katsomisessa on myös aina kyse vallasta: kenellä on valta määrittää kuinka miehet tai naiset julkisuudessa esitetään? Mainonta on merkittävä visuaalisen kulttuurin osa-alue, ja sen on todettu kärjistävän sukupuolen ja seksuaalisuuden esittämisen tapoja (Rossi 2003, 18). Etenkin feministisestä näkökulmasta mainontaa on jo pitkään tarkasteltu ideologisina representaatioina, jotka tuottavat sukupuolijärjestelmää ja seksuaalisia käytäntöjä. Mainonta ja muu visuaalinen kulttuuri ei vain heijasta, esitä (representoi tässä merkityksessä), vaan myös tuottaa (re-presentoida) sukupuolta (Pulkkinen 2003). Leena-Maija Rossi (2003) kutsuukin kaikkea mainontaa, joka hyödyntää sukupuolta, sukupuolimainonnaksi. Mainonta mainostaa tuotteiden tai palvelujen ohella myös tietynlaisia sukupuolen representaatioita. (Rossi 2003, 11.)

Myös vaalimainonnassa tuotetaan sukupuolta ja sen voi Rossin termein ymmärtää sukupuolimainonnaksi. Vaalimainonnassa sukupuoleen yhdistyy kuitenkin tässä työssä tärkeä ulottuvuus: kansalaisuus. Mainonta tuottaa jatkuvasti uudelleen tapoja olla mies tai nainen, mutta myös suomalainen tai kansalainen.

Vaalijulisteiden kuvakieli poikkeaa muusta mainonnasta, vaikka erot ovat alkaneet tasoittua viimeisten vuosien aikana. Vaalimainosten kuvakielen erityispiirteenä on viestien selkeys, jopa yksinkertaisuus, sillä puolueet haluavat olla vakuuttuneita, että äänestäjät pystyvät tulkitsemaan viestin toivotulla tavalla. Jotta julisteet vetoaisivat mahdollisimman suureen ihmisjoukkoon, tukeudutaan niissä laajalle levinneisiin vakiintuneisiin kulttuurisiin hahmotelmiin. Tästä johtuen vaalimainokset ovat harvoin yllättäviä, eikä niissä, toisin kuin muussa mainonnassa, käytetä uusia visuaalisia viestejä, jotka voisivat sulkea joitakin äänestäjiä kohderyhmän ulkopuolelle. (Hovi-

Wasastjärna 1999, 19; Kuusamo 1990, 169.) Tästä johtuen vaalimainosten tavat representoida miehiä ja naisia ovat hyvin konventionaalisia, mutta myös konservatiivisia. Naiset ovat niissä feminiinisiä ja miehet maskuliinisia, mutta niistä puuttuu lähes täysin muussa mainonnassa tavanomainen naisen seksuaalisointi. Sukupuolituotannon näkökulmasta vaalijulisteiden erikoispiirteenä on se, että naisen feminiinisyyttä ei tuoda esille vartalon tai pukeutumisen kautta, vaan pikemminkin äitiyteen ja perheeseen liittyvän kuvaston sekä sukupuolittuneiden ammatinvalintojen avulla.

Kuten olen työssäni tuonut esiin, kansalaisena toimiminen on kautta aikojen ollut vahvasti sukupuolittunutta. Vaalijulisteita katsoessani kiinnitän huomiota siihen, minkälaisiin kansalaisuuden representaatioihin naisia ja miehiä kutsutaan samaistumaan, ja minkälaista poliittisen toimijuuden paikkoja julisteet heille tarjoavat. Jos ajatellaan poliittista kansalaisuutta nimenomaan toimintana, tärkeää on päätöksenteko poliittisen yhteisön asioista, puhuminen julkisessa tilassa, miksei myös mielenosoittamisen kaltainen toiminta. Jos vaalijulisteet mielletään kutsuksi yhdenvertaisina kansalaisina toimimiseen, sukupuolen ei tulisi olla niissä merkittävä ero.

Tästä syystä minua kiinnostaa erityisesti nähdä, muodostuuko julisteissa jakolinja mies- ja naiskansalaisen välille ja esitetäänkö miehen ja naisen tekemässä kansalaisuuttaan eri tavoin. Olen päätenyt tulkitsemaan julisteita kahden tulkintalinjan kautta, jotka aikaisemmissa luvuissa käymieni keskustelujen valossa vaikuttavat relevanteilta. Ensinnäkin tarkastelen sitä, kenet julisteissa esitetään toimijana, kenet toiminnan kohteena. Toinen tulkintalinjani käsittelee yksityisen ja julkisen suhdetta. Tuotetaanko julisteissa ajatusta julkisuudessa poliittisesti toimivasta miehestä ja kodin piirissä uusia kansalaisia kasvattavasta naisesta? Onko äitkansalaisen idea raivannut tiensä myös julisteisiin huolimatta siitä, että julisteissa on kyse nimenomaan julkiseen kansalaisuuteen kutsuvasta viestistä? Minkälainen on vaalijulisteiden tarjoama kuva kansalaisuudesta?

5.1 Toimijat ja toiminnan kohteet

Suoraa kansalaisuuteen viittaavaa toimintaa representoidaan julisteissa lähinnä 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa, myöhemmin enää satunnaisesti. Kokoomuksen juliste vuodelta

1945 kehottaa äänestämään kuvaamalla mies- ja naishahmon hulmuavan Suomen lipun edessä. Teksti kertoo: ”Nämä ovat värimme. Yksi ääni voi ratkaista. Siksi äänestämme kansallisen Kokoomuspuolueen ehdokkaita”. Äänestäminen on kansalaisuuteen liittyvän toiminnan perustavin ja itsestään selvin muoto. Kansalaisena toimiminen näkyy julisteissa myös julkisiin mielenilmauksiin osallistumisena. SDP käyttää vasemmistolle perinteiseen tapaan paljon mielenosoituskuvastoa, esimerkiksi vuoden 1945 julisteessa joukko miehiä seisoo ryhmässä tekstin vaatiessa ”Työtä kaikille”. SDP:n julisteet myötäilevät vasemmistoperinteen ideaa kansalaisesta joukon osana. Toisin kuin republikaanisessa perinteessä, jossa kyse on yksilön toiminnasta, ovat mielenosoituskuvissa pääosassa joukot, joiden voima syntyy määrästä. Maalaisliiton julisteessa mies ja nainen kantavat mielenosoituskylttiä vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1966.

Mielenosoitus- tai marssikuvissa esiintyy yhtä poikkeusta lukuun ottamatta sekä naisia että miehiä. Miehet kuitenkin voittavat naiset määrässä ja esimerkiksi SDP:n julisteessa ”Teollistuva maa, hyvinvoiva kansa” vuodelta 1958 marssivan ihmisjoukon ainoa nainen tuntuu olevan mukana vain edustaakseen naisia erillisenä ryhmänä. Julisteessa marssivat miehet on helppo tunnistaa tehdastyöläiseksi, maanviljelijäksi ja virkamieheksi. Nainen ei miesten lailla yhdisty ulkoisen olemuksensa perusteella tiettyyn yhteiskuntaluokkaan tai ammattikuntaan, vaan hänen käsipuolellaan kulkeva lapsi merkitsee hänet nimenomaan äidiksi. Miesten edustaessa eri yhteiskuntaluokkia ja elinkeinoja, edustaa nainen perhettä. Työelämässä toimimisen sijaan hänen velvollisuutensa on lapsesta huolehtiminen.

Kolmas julisteissa näkyvä tapa, joka kuvaa ihmisen mahdollisuuksia vaikuttaa ja toimia poliittisesti, on julkisuudessa puhuminen. Esimerkiksi Keskustan julisteessa vuodelta 1970 nuori nainen seisoo kaupan kassakoneen takana. Puhekuplassa on teksti ”Kun rahat ei riitä”. Kyse ei ole suorasta vaatimuksesta saada lisää rahaa, mutta joka tapauksessa julkisessa keskustelussa esitetystä puheenvuorosta, ongelmista puhumisesta julkisesti. Kansalaisten esittämät vaatimukset ovat julisteissa kuitenkin melko harvassa. Useammin julisteissa esitetään lupauksia, jolloin puheenvuoro ja oikeus mielipiteen ilmaisuun julkisessa tilassa siirtyvät kansalaiselta puolueelle. Esimerkiksi SDP:n vuoden 1945 julisteessa valtava mieskäsi pitelee kämmenellään maatilkkua, jolla on pieni talo ja tarjoaa sitä julisteen etualalla seisovalle pariskunnalle. ”Tämä kuuluu sinulle”, teksti lupaa. SDP:n julisteessa vuodelta 1948 samankaltainen mieskäsi nousee

esiin tummasta taustasta pidelleen otteessaan Suomen muotoista kappaletta, jonka päällä on teksti ”Leipää kaikille”.

Kun julisteessa performoidaan kansalaisuutta jollakin edellä mainituista tavoista, on toimijana useimmiten mies²⁵. Toisin kuin mies, joka usein toimii yksinkin, nainen esitetään julisteissa toimijana ainoastaan miehen rinnalla. Ainoa poikkeus on Keskustan kassaneiti, mutta tämä selittyy sillä, että juliste ei ole puolueen pääjuliste, vaan se on suunnattu nimenomaan kaupunkilaisnaisille. Yksinäinen naistoimija vaalijulisteessa edustaa siis nimenomaan naisia. Mikäli julisteessa halutaan esittää kansalaisuutta yleisellä tasolla, kuten vaikka kuvaamalla äänestyslippua uurnaun pudottavaa ihmistä, valitaan tehtävään aina mies. Pelkkiä miehiä esittäviä julisteita mahtuu lukemieni julisteiden joukkoon kokonaista neljätoista, mutta yksinäinen nainen kelpasi vaalijulisteeseen kuva-aiheeksi ainoastaan kolme kertaa. Nainen ei siis kelpaa kansalaisuuden yleiseksi merkitsijäksi, johon kaikki voisivat samaistua, hän on aina nimenomaan naiskansalainen. Sellaisena hän voi kyllä edustaa naisia, mutta ei miehiä.

Legitiimimpää naiselle on esiintyä julisteessa lapsen kanssa²⁶. Tällöin hän ei kuitenkaan enää ole näyttäytyä toimijana, vaan pikemminkin kansakunnalle tärkeiden asioiden symbolina. Naisen ja lapsen yhdistelmä toimii samalla tavalla kuin sotien yhteydessä tuttu vaatimus suojella naisia ja lapsia. Toimija ei ole julisteessa lasta suojeleva nainen, vaan äänestäjä. Naisen ja lapsen yhdistelmää käytetään myös hyväksi houkuteltaessa urnille nimenomaan naisäänestäjiä. Maalaisliiton naistenliiton vuoden 1948 julisteessa nainen istuu kuistilla vauva sylisään, pienen pojan ojentaessa hänelle neliapilaa, maalaisliiton tunnusta. Teksti kertoo ”Suomen onneksi. Äänestä Maalaisliittoa, turvaat lastesi tulevaisuuden.” Yhdistettynä kuvaan teksti tuntuu viittaavan nimenomaan naisen haluun suojella lastaan. Samalla se muistuttaa Elshtainin esittämää ajatusta naisten poliittisesta toiminnasta, joka voisi muuttaa maailmaa lähtemällä naisten omista, perheeseen ja yksityisen piiriin liittyvistä huolenaiheista käsin (Elshtain 1981, 348). Oletetaanko halu suojella omaa lasta tärkeimmäksi perusteeksi äänestämiseksi?

²⁵ Tarkasteltavissa julisteissa esiintyy kaikkiaan 44 miestä ja 28 naista. Kolmen suurin joukkoja sisältäneiden julisteiden ihmishahmoja ei ole laskettu näihin lukuihin mukaan. Jos kansalaisena toimimiseksi lasketaan edellä mainitut äänestäminen, mielenosoittaminen ja julkisuudessa puhuminen, performoi kansalaisuutta selkeästi 7 mieshahmoa ja 4 naishahmoa.

²⁶ Julisteiden naishahmoista 14 identifioituu ensisijaisesti äideiksi, lisäksi kaksi työelämässä esitettyä naista häilyy äiti-identiteetin ja ammattihoivaajan välimaastossa.

Annetaanko julisteessa olettaa että naisen poliittisen osallistumisen motivaationa tulisi olla nimenomaan hänen halunsa suojella lastaan?

Julisteissa esiintyvä miestoimija edustaa paitsi kansalaisuutta, myös puoluetta²⁷. Maalaisliiton vuoden 1951 julisteeseen on kuvattu ohjaksia pitelevät mies kädet. ”Maan ohjat varmoihin käsiin”, vaatii teksti. Samana vuonna SDP kampanjoi julisteella, jossa veneen perässä seisova mies ohjaa sauvalla venettä läpi tyrskyjen, karien ja mustien kallioiden kohti kaukana siintävää aurinkoista rantaa. Veneen kokassa istuu nainen lapsi sylissään ja osoittaa kohti rantaa. ”Suora suunta. Sosiaalidemokratian suunta”, kertoo teksti. Molempien julisteiden voi nähdä kuvaavan Suomen ohjaamista johonkin suuntaan. Tällöin kyse on puolueen toimimisesta valtakunnanpolitiikassa erotuksena yksityisen ihmisen poliittisesta toiminnasta. Maalaisliiton julisteessa vuodelta 1954 rakennetaan taloa. Kuvan etualalla näkyy hirsi, jota mieskädet nostavat molemmista päistä. Hirteen piirretty teksti kertoo, että kyseessä on ”Rakentava rauhan työ”. Toisaalta juliste voi viitata konkreettiseen yksityiseen sodanjälkeiseen jälleenrakentamiseen, mutta kyse voi olla myös poliittisemmasta jälleenrakentamisesta, jossa Suomi valtiona luo uudelleen suhteita naapurimaihin.

Näille julisteille on tyypillistä, ettei toimivaa hahmoa kuvata kokonaan, vaan hänestä näkyvät ainoastaan miehiset, vahvat kädet, jotka rakentavat taloa, pitelevät ohjaksia tai laskeutuvat taivaalta²⁸. Käsien voi nähdä edustavan jonkinlaista jumalallista voimaa, kuvataanhan Jumalaa usein pelkän ruumiittoman käden avulla. Selvimmin puolueen ja Jumalan välille muodostuva yhteys näkyy SDP:n jo aiemmin mainitussa julisteessa, jossa tyhjyydestä tuleva käsi tarjoaa pariskunnalle maatilkkua taloineen. Puolueet rakentuvat julisteissa kaikkivoiviksi toimijoiksi. Puoluetta voidaan kuvata myös suojelevan isähahmon kautta (katso kappale 5.2). Tarkasteltavien julisteiden perusteella tämä isällinen kuvaamistapa syrjäytti jumalkuvaston 1960-luvulla.

Puolueen esittäminen miehen ruumiin kautta on mielestäni huomion arvoinen seikka. Kun puoluetta representoidaan miehen välityksellä, tarjoaa juliste mieskatsojalle aivan

²⁷ Tällaisina puoluetta edustavina miestoimijoina pidän kymmentä julisteissa esiintyvää mieshahmoa.

²⁸ Mainonnan konventioihin kuuluu päinvastoin naisen ruumiin pilkkominen. Esimerkiksi ruumiitonta naisen kättä käytetään usein antamaan taianomainen kosketus mainostettavalle tuotteelle. (Goffman 1979, 29–30.) Tarkasteltavien vaalimainoksien joukossa ei kuitenkaan esiinny kuin yksi ainoa pilkottu nainen, mutta peräti kymmenen miestä, joista esitetään pelkkä käsi tai kädet.

erilaisia samaistumismahdollisuuksia kuin naiselle. Siinä missä mies kutsutaan rinnastamaan itsensä voimakkaaseen puolueeseen, jolla on lähes jumalaisia voimia, nainen näyttäytyy julisteissa ennen kaikkea suojeltavana hahmona, johon äänestävän kansalaisen tai puolueen toiminta kohdistuu.

Vaalijulisteissa käytetään mieshahmoa siis nimenomaan silloin, kun halutaan kuvata kansalaisena toimimista, tai puolueen toimintaa. Naisilla taas on miehiä suurempi symboliarvo kansallisuuden representoinnissa, joka usein isänmaallisissa vaalijulisteissa on tärkeä ulottuvuus²⁹. Nira Yuval-Davis (1997) huomauttaa, että naiset konstruoidaan usein yhteisön kunnian ja identiteetin symboleiksi. He joutuvat ikään kuin kantamaan ”representaation taakkaa”. (Yuval-Davis 1997, 45.) Tämä on käytännössä merkinnyt muun muassa naisiin kohdistettuja puhtauden ja kunniallisuuden vaatimuksia, jotka sota-aikana korostuivat myös Suomessa. Vahvana esimerkkinä yhteisöä symboloivasta naishahmosta toimii joissain vanhoissa vaalijulisteissakin seikkaillut Suomi-neito, joka kansallispuvussa vaaleat hiukset hulmuten ja usein vielä puhdas järvimaisema taustallaan on yhdistelmä viattomuutta ja puhtautta. Samaan sarjaan voi lukea kuuluvaksi myös Kokoomuksen vuoden 2003 vaalijulisteiden siististi pukeutuneen ja huolitellun opettajan ja hammashoitajan. Idyllinen maalaismaisema järvineen on saanut väistyä hyvinvointivaltioon liittyvän lavastuksen tieltä: luokkahuone ja terveyskeskus, joissa palvelu toimii, ovat nykyään lähes yhtä olennainen osa suomalaisuuden kuvastoa kuin järvimaisema ennen.

Kansakunnan kunnian ja sisäisen olemuksen symboliksi asettaminen kieltää naiselta toimijuuden. Nainen yhdistetään tällöin kansalaisuuteen pikemminkin yhteisen menneisyyden symboloijana tai maantieteellisenä tilana, kuin tulevaisuuteen suuntautuvana toimijana aikaulottuvuudessa. Hyvä esimerkki naisesta symboloimassa toisaalta yhteistä menneisyyttä ja toisaalta isänmaata on Kokoomuksen 50-luvun vaalijuliste, jossa nainen pitää käsissään suurta kirjaa, jonka kannessa on teksti LEX, laki. Toinen kirjaa kiinni pitävistä lenkeistä on auennut ja sivut näyttävät riistäytyvän kirjasta irti. Nainen vaikuttaa pelästyneeltä ja hänen vaaleat hiuksensa ovat levällään.

²⁹ Tuula Gordon (2002) on tutkinut nuorten tulkintoja erilaisista feminiinisistä kansallisuuden representaatioista. Nuorilta kysyttiin, voisivatko he kuvitella korvaavansa tietyt feminiiniset kansallisuuden representaatiot, kuten Vapaudenpatsaan, Suomi-neidon ja Svea-mamman miesten kuvilla. Monet nuoret totesivat, että symbolisesti toimivia ja helposti yleistettäviä miesten kuvia oli vaikea löytää. Useimmat nimesivät feminiinisten representaatioiden tilalle yksittäisiä, nimettyjä miehiä, kuten Kekkonen ja Clintonin kaltaisia poliitikkoja. Joissain haastattelussa ajatus miehestä representoimassa kansallisuutta Suomi-neidon tapaan herätti lähinnä hilpeyttä. (Gordon 2002, 45–48.)

Hiukset, valkoisen mekon helmat ja huivi hulmuavat, ilmeisesti siis tuulee. Julisteen pohjaväri on sininen, joka oikeaan laitaan mentäessä muuttuu uhkaavan mustaksi. Oikeassa ylä laidassa on teksti ”Vaara vaanii vasemmalta”. Alalaidassa lukee: ”Äänet Kokoomukselle”.

Julisteen interteksti on helposti tunnistettavissa helmikuun manifestin jälkimainingeissa syntyneeksi Eetu Iston Hyökkäys-maalaukseksi vuodelta 1899, jossa kuvattu nainen on yksi tunnetuimmista Suomi-neito hahmoista. Alkuperäisessä maalauksessa Romanovien kaksipäinen kotka repii lakikirjaa aseettoman, valkoiseen pukeutuneen naisen käsistä. (Reitala 1983, 98–100.) Maalaus on kaikille tuttu ja sen voi ajatella symboloivan suomalaisten vastustusta Venäjän sortoa kohtaan. Juliste herättää siis intertekstuaalisten viittaustensa kautta vahvoja kansallisia tunteita. Julisteen naishahmon voi tulkita edustavan kollektiivisesti koettua menneisyyttä, johon maalaukseen alkuperäinen konteksti julisteen liittyy. Juuri tätä yhteistä menneisyyttä meidän tulisi puolustaa vastustamalla vasemmalta vaanivaa vaaraa, joka julisteen kontekstissa merkitsee mitä ilmeisimmin kommunismia.

Vaalijulisteen aseeton nainen ei kuitenkaan itse aktiivisesti taistele ”vaaraa” vastaan, vaikka koettaa pitää lakikirjaa itsellään. Pelästyneen ilmeen tulkitsen pikemminkin suojeltavan asemaan asettumisena kuin toimijuutena. Nainen ei siten mielly vaaraa vastaan taistelevaksi rohkeaksi kansalaiseksi. Sinivalkoisiin pukeutunut vaaleahiuksinen nainen on helppo nähdä paitsi Suomen ja suomalaisuuden, myös Suomen konkreettisten rajojen symboliksi. Esimerkiksi Toisen maailmansodan jälkeiset aluemenetykset ilmaistaan usein tässä diskurssissa: Suomi-neidon nähdään menettäneen sodassa toisen käsivartensa ja helmansa. Julisteen teksti esittää, että suojeleminen onnistuu äänestämällä Kokoomusta. Vaikka Suomessa olikin jo varhaisesta vaiheesta lähtien yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, suojeleminen asemoituu silti nimenomaan miesten tehtäväksi: julisteen nainen symboloi myös suojeltavaa isänmaata, ja maanpuolustaminen on kautta historian ollut miesten kansalaisena toimimisen ultimaattinen muoto.

Uudemmissa vaalijulisteissa toimiminen on jäänyt pienempään rooliin. Niissä on usein tapana esittää tiettyä toivottavaa asiantilaa, ei niinkään politikoimista ja toimimista, joiden avulla tuota tilaa kohti pyritään. Varsinainen toimija ei siis monissa uusissa julisteissa näy, ainoastaan tuon toiminnan tavoite, joka yleensä on onnellinen perhe tai

lapsi. Julisteet saattavat kuvata "parempaa arkea", mutta kuka tuon arjen määrittelee ja kenen oletetaan toimivan sen tavoittelemiseksi, se ei tule ilmi. Kansalainen ei uusissa vaalijulisteissa näyttäyty enää poliittisena toimijana, vaan perhekeskeisenä hahmona, joka nauttii valtion tarjoamista sosiaalietuuksista tai korkeintaan pyytää niitä lisää (SPD 1970: Nyt. Lisää asuntoja.). Marshallilainen sosiaalinen kansalainen on korvannut vaalijulisteissa poliittisen kansalaisen. Julisteet houkuttelevat ihmisiä äänestämään vetoamalla sosiaalietuuksiin ja valtion takaamiin palveluihin, eivät suinkaan poliittisen toiminnan itseisarvon vuoksi.

5.2 Perheenäitiydestä hoiva-ammattiin – naisen asema yhteiskunnassa

Vanhoissa vaalijulisteissa naisen paikka on ollut korostetusti kotona. Myös muussa mainonnassa nainen esitettiin 50-luvulla kotona työskenteleväksi äitivaimoksi (Heiskala 1991, 48). 1940-luvun lopulla vallinneeseen ydinperhettä ihannoivaan kotikulttiin sopisi, että julisteet olisivat erityisen perhekeskeisiä ja että niissä pyrittäisiin normalisoimaan sodassa murtunutta sukupuolijärjestelmää ja palauttamaan naiskansalainen takaisin kodin piiriin (vrt. Satka 1991, 70–71). Yllättäen sekä Keskustan että Kokoomuksen vuoden 1945 julisteissa korostetaan miehen ja naisen rinnakkaisuutta. Keskustan julisteessa ”Vapaa Suomi turvattava” mies ja nainen seisovat pellolla kasvot kohti valoa. Mies kantaa sirppiä, nainen lyhdettä. Kokoomuksen julisteessa ”Yksi ääni voi ratkaista” mies ja nainen seisovat rinnakkain Suomen lipun edessä. Teksti ”Me äänestämme kansallisen Kokoomuspuolueen ehdokkaita” asemoi molemmat samanvertaisiksi poliittisiksi kansalaisiksi, joilla on yhtä tärkeä rooli maan tulevaisuuden rakentamisessa. Pikemminkin kuin sukupuolten erillisiä elämänpiirejä, julisteet tuovat esiin rinta rinnan seisomisen tärkeyttä kriisitilanteessa.

Sukupuolten rinnakkaisuutta korostavia julisteita on kuitenkin mahdollista katsoa myös toisesta näkökulmasta. Näissä julisteissa sukupuoli asemoituu merkittävimmäksi esittämistä vaativaksi eroksi, ei esimerkiksi yhteiskuntaluokka tai ikä. Vaikka nainen on julisteissa perheenäidin sijaan mieheen rinnastuva toimija, on hän silti läsnä nimenomaan naisena ja rinnastaminen tapahtuu juuri sukupuoliero huomioimalla. Jos sukupuolta ei pidettäisi politiikan kannalta olennaisimpana erona, ei kansalaisuuden representoimiseen tarvittaisi sekä miestä että naista ja myös nainen yksin voisi representoida kansalaisuutta. Sukupuolieron merkittävyyteen viittaa myös se, että

mikäli julisteiden naishahmot eivät tuo sukupuolieroja esille joko äitiytensä tai naisvaltaisille aloille sijoittuvan ammatinvalintansa kautta, esitetään hänet aina miehen rinnalla. Julisteiden voi ajatella ilmentävän myös Irma Sulkusen (1987) esille tuomaa suomalaista kaksijakoista kansalaisuuskäsitystä: vasta olemuksellisesti erilaisten naiskansalaisen ja mieskansalaisen yhdessä katsottiin muodostavan uuden, demokraattisen kansalaisuuden, jota esimerkiksi juuri ”Yksi ääni voi ratkaista” -juliste kuvaisi.

Muutoinkaan sodanjälkeisten julisteiden perhekorostus ei ole sen voimakkaampi kuin myöhemmin, pikemminkin päinvastoin. Selkeimmin naisen roolia kodin ja perheen piirissä vahvistavat Maalaisliiton/Keskustan Naistenliiton kuusi julistetta vuosilta 1948–1970, joista jokaisessa esiintyy äiti lapsineen kotiympäristössä. Huomio vastaa Sulkusen esitystä siitä, että Suomessa juuri nais erityisissä järjestöissä luotiin kuvaa perusluonnoltaan äidillisestä naisesta, jonka velvollisuudet kansalaisuutena tiivistyivät äiti-identiteettiin (Sulkunen 1987, 158–162). Vaikka Sulkusen analysoimissa raittiusliikkeen teksteissä ja kuvissa naisen äiti-identiteetti merkitsi biologialla kattavampaa yhteiskunnallista äitiyttä, jossa nainen oli aktiivinen ja toimiva, pelkistyy vaalijulisteiden äitiys kuitenkin tavalliseen perheenäitiyteen, eikä ylitä kodin rajoja.

70-luvun vaalijulisteissa tasa-arvo ideologia on jo selvästi nähtävillä, ja nainen esitetään paitsi yksityisen piirissä vaikuttavana äitinä, myös julkisen piirissä toimivana työntekijänä. Työskenteleviä naisia esiintyy sekä Keskustan että SDP:n julisteissa, mikä sopii siihen, että samaan aikaan naiskansalaisuus kehittyi palkkatyöäitiyden suuntaan ja naisten – myös pienten lasten äitien – osuus työvoimasta lisääntyi. Kuitenkin niin julisteissa kuin todellisessa elämässäkin naiset pysyivät tietyn feminiinisen elämänpiirin sisällä: julisteiden työssäkävien naisten joukosta löytyy Keskustalla kaupan kassa, SDP:llä sihteeri.³⁰

Kokoomuksen vuoden 2003 vaalikampanja ”Sydän mukana” toimii hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka julkisen piirissä toimivaa naista nykyaikaisessa vaalijulisteessa representoidaan. Julisteissa esiintyvät hammashoitaja ja opettaja edustavat perinteisiä matalapalkkaisia hoiva-ammattajeja, jotka ovat lähellä naisen luonnollisena pidettyä tehtävää äitinä. Toisessa julisteessa valkoiseen takkiin pukeutunut nainen pesee

³⁰ Kaikkiaan työelämään osallistuvien naisten osuus jää julisteissa pieneksi. 28 naisesta vain viisi on kuvattu tekemässä muuta työtä kuin lasten ja kodin hoitamista.

pikkutytön hampaita hieman kamerasta poispäin kääntyneenä, vaaleanpunaiseen pukeutuneen tytön kasvojen korostuessa lämpimässä valossa. Toisessa samantyyllisessä kuvassa nainen kumartuu kirjan ääressä istuvan pojan ylle, kuin häntä neuvoen. Naisen katse on suunnattu alaspäin, siististi pukeutunut poika katsoo eteenpäin innostuneena. Taustalla näkyvä liitutaulu liittyy tilanteen kouluun. Molemmat naiset ovat nuorehkoja, vaaleatukkaisia, huomaamattomasti meikattuja, siistejä ja hymyileviä. Teksti kuvien ylälaidassa kertoo: ”Tavoitteena parempi arki. Sydän mukana. Kokoomus.”

Julisteiden naiset toimivat työelämässä julkisen alueella, mutta hoivaajan roolissa naisvaltaisilla aloilla. Naisjärjestöjen kielenkäytössä usein toistunut vertaus yhteiskunnasta naisten kotina on vahvasti läsnä, sillä lasten terveydestä ja kasvattamisesta huolehtiminen kuuluvat naisten velvollisuuksiin myös perheen piirissä. Julisteista voitaisiin lukea myös äidin ja lapsen välinen suhde ja tapahtumat voitaisiin yhtä hyvin lavastaa kodin alueelle: jos hammashoitajan päältä poistetaan valkoinen takki ja liitutaulu koulujulisteiden taustalta, voisi kyseessä olla äidin ja lapsen hampaidenpesu- tai opiskeluhetki.

Kriittömästi ajateltuna Kokoomuksen julisteiden voi ajatella viittaavan suomalaiseen ns. naisystävälliseen hyvinvointivaltioon, jonka on nähty mahdollistavan suomalaiseen naisidentiteettiin kiinteästi liittyvän palkkatyön ja perheen yhdistämisen (esim. Julkunen 1994). Naisten työ- ja äitiroolien sekoittuminen viittaisi näin ollen työn ja perheen yhdistämisen helppouteen. Palkkatyön ja äitiyden yhdistäminen on kuitenkin johtanut kaksinkertaiseen työtaakkaan. Paitsi että kuvien naiset joutuvat pesemään hampaita ja opettamaan työpaikoillaan, saattaa heitä odottaa illalla sama työ kotioloissa. Tasa-arvoisen kuvan alla piilee kuin piileekin patriarkaalinen valtarakenne.

Vaikka julisteiden hammashoitaja ja opettaja toimivat kodin sijasta julkisessa tilassa, liittyy vaalilause ”tavoitteena parempi arki” naisten toiminnan arjen pyörittämiseen ja siten takaisin yksityisen piiriin. Tila, jossa naiset toimivat, näyttäytyykin puoliksi kotina, puoliksi kouluna tai terveyskeskuksena. Heidän tekemänsä työ, kuten feminiinisiksi leimautunut hoivatyö yleensä, on arjen lailla syklistä ja aina uudelleen alusta alkavaa. Voisikin ajatella, että mikäli kodin ulkopuolinen julkinen piiri jaettaisiin kahtia, toimivat naiset eräänlaisessa ”yksityisessä julkisessa”, joka pitää sisällään julkisen piirissä tapahtuvan hoivan ja arkeen kuuluvan uusintamistyön, kuten koulut ja terveydenhuollon, jotka Kokoomuksen julisteissa ovat esillä. Tämä on juuri se osa

julkista, johon naisilla on ollut esteettömin pääsy ja johon liittyvissä tehtävissä he enimmäkseen toimivat, oli kyse sitten työpaikoista tai ministerinsalkuista. Tämän ulkopuolelle jää ”julkinen julkinen”, talous ja niin sanottu kova politiikka, joka edelleen on Suomessa hyvin miesvaltainen.³¹

Kokoomuksen julisteiden kuvaamassa arjessa miehet ovat toisaalla, vain naiset ja lapset ovat läsnä. Onko naisten siis arkea pyörittämällä mahdollistettava miesten toiminta ”julkisessa julkisessa” ja politiikan tekemisen areenoilla, hoidettava välttämätön uusintamistyö yksityisen ja ”yksityisen julkisen” piirissä, jotta todellinen toiminta ja päätöksenteko voisi tapahtua jossakin muualla? Näin ymmärrettynä juliste viittaisi republikaanisen perinteen ateenalaisiin juuriin, jolloin naisten tehtävänä oli kotia hoitamalla vapauttaa miehet politiikan piiriin. Julisteiden todellisuudessa naisten työ kotona sekä välttämättömässä julkisessa hoivatyössä sallii sen, että miehet voivat toimia areenoilla, joilla todelliset päätökset, kuten se, mitä tuo ”parempi arki” itse asiassa on, tehdään.

Kuvia on mahdollista lukea vaihtoehtoisesti siten, että nainen edustaa puoluetta. Tähän suuntaan tulkintaa ohjaa teksti ”Sydän mukana. Kokoomus”, joka yhdistyy naisten lempeisiin ilmeisiin. Lapsi symboloisi tällöin kansakunnan tulevaisuutta, josta lempeä äidillinen puolue pitää huolta hyvinvointivaltion hengessä terveystalvelujen ja koulun kautta. Muutos vanhempiin vaalijulisteisiin, joissa puoluetta symboloivat ruumiittomat mieskädet on suuri. Onko niin, että hyvinvointivaltiokehitys on feminiinistänyt poliittisia toimijoita ja valtiota niin paljon, että niiden symboliksi sopiikin jo nainen? Näitä kahta Kokoomuksen julistetta voikin pitää ainoina, joissa äitiys saa myös yhteiskunnallisia sävyjä.

Naisten kansalaisuuden ja äitiyden representaatioiden yhteenkietoutumiseen keskityttäessä unohtuu helposti, että myös miehet esitetään vaalijulisteissa usein yksityisen piirin toimijoina ja perheenisinä. Julisteiden isät eivät kuitenkaan ole passiivisia vetäytyjiä, vaan paljon äitejä määräävämmässä asemassa. Kuvissa, joissa

³¹ Termit ”yksityinen julkinen” ja ”julkinen julkinen” ovat peräisin Jane Lewisilta ja Ilona Ostnerilta (1992). He puhuvat ”yksityisestä yksityisestä”, eli kodista, henkilökohtaisesta ja ruumiillisuudesta, ”yksityisestä julkisesta”, jolla he tarkoittavat markkinatalouden yksityistä. ”Julkinen julkinen” koostuu heidän jaottelunsa mukaan julkisuudesta ja politiikasta. ”Julkinen yksityinen” taas merkitsee ruumiillisiin tarpeisiin vastaavaa hyvinvointivaltiota. Lewisin ja Ostnerin jaottelu on tapa puhua hyvinvointivaltiosta julkisen ja yksityisen risteyskohdassa. (Lewis & Ostner 1992, Julkusen 1995, 23 mukaan.) Tässä yhteydessä käytän termejä kuitenkin vapaasti lainaten, omaa merkitystä niille antaen.

esiintyy kokonainen perhe, ovat lapset pikemminkin miehen kuin naisen hallinnassa. SDP:n vuoden 1962 julisteessa ”Nyt enemmän asuntoja” perhe seisoo asunnon avonaisen oven edessä. Mies pitelee lasta sylissään äidin seistessä vieressä kädet puuskassa, hieman pidättäytyneen näköisenä. SDP:n vuoden 1972 julisteessa ”Kehityksen turvaksi” nuori perhe istuu nurmikolla. Isä pitelee vaaleanpunaiseen mekkoon pukeutunutta lasta edessään vyötäisiltä kiinni pitäen, äiti istuu sivummassa isää ja lasta katsoen. Näissä mainoksissa perheen isä näyttäytyy aktiivisuutensa ansiosta julisteen esittämän lupauksen toteuttajana. Juuri hän hankkii asunnon ja turvaa lapsen kehityksen.

Pelkkää äitiä ja lasta esittäviä julisteita on analysoimieni julisteiden joukossa vain kolme, isän ja lapsen suhdetta kuvaavia sen sijaan neljä. Tavalliseen mainontaan isä–lapsi teema tuli vasta 80-luvulla (Heiskala 1991, 48). Vaalimainonta tekee kuitenkin tässä mielenkiintoisen poikkeuksen, sillä isä–lapsi-teemaa on käytetty vaalijulisteissa jo 50-luvulla. Esimerkiksi Kokoomuksen vuoden 1951 vaalimainoksessa ”Tulevaisuuden turvaksi” valkoiseen kauluspaitaan ja kravattiin pukeutunut siisti mies pitelee harteillaan onnellisesti nauravaa pikkupoikaa.

Mies–lapsi julisteiden ero nainen–lapsi julisteisiin on melko selkeä. Äiti ja lapsi kuvataan esimerkiksi staattisena patsaana (Kokoomus 1945), tai ikonimaista Maria–Jeesus asetelmaa hyödyntävänä maalauksena (Keskusta 1970). Näissä julisteissa äiti ja lapsi eivät ole todella olemassa olevia toimivia hahmoja, vaan katseen kohteena oleva patsas ja maalaus. Miehen ja lapsen suhde kuvataan julisteissa paljon aktiivisemmaksi, esimerkiksi edellä mainittu Kokoomuksen juliste on täynnä liikettä ja riemua. Mies ei ole passiivinen sylissäpitäjä, vaan ohjaa ja suojelee lasta enemmän kuin julisteiden naiset. Esimerkki vahvasta suojelevasta isästä on Keskustan juliste ”Ihmisen turvaksi” vuodelta 1972. Siinä alaston parivuotias lapsi istuu miehen sylissä ja katsoo kameraan. Miehen pää on rajattu kuvan ulkopuolelle, mutta hänen kätensä, joka on lapsen ympärillä, on julisteessa merkittävässä asemassa. Miehen käden koko suhteessa lapseen ja lapsen pieniin käsiin luo vaikutelman kuvatekstin lupaamasta turvallisuudesta. Tulkitsen kasvojen näkymättä jättämisen siten, että kuvan konnotaatiot ohjautuvat pois isä–lapsi-tulkinnasta kohti suuremman mittakaavan huolenpitoa.

Perustelen tätä tulkintaa sillä, että puolet mies-lapsi julisteista esittää isän abstraktina ruumiittomana hahmona, josta näkyvät usein pelkät kädet. Tulkitsen nämä isän ja lapsen

suhdetta korostavat julisteet siten, että ruumiiton isä symboloi puoluetta ja isän syli sen tuomaa turvallisuutta. Isän ja lapsen suhde ei siten ole samanarvoinen, vaan isä on aina tekijänä suhteessa lapseen, suojelua ja turvaa kaipaavaan kansaan. Naisen vartaloa ei koskaan pilkota vastaavalla tavalla hänen esiintyessään äitinä, vaan se esitetään kokonaisuutena ja naisen kasvoniilmeillä on tällöin merkittävä rooli: katsekontakti ja hymyt korostavat lapsen ja naisen välistä yhteyttä. Kyse on tällöin äidin ja lapsen henkilökohtaisesta suhteesta, joka ei ole muutettavaksi laajemmaksi yhteiskunnalliseksi huolenpidoksi.

Niissä julisteissa, joissa nainen ja lapsi esitetään yhdessä, nainen ei symboloi kansaa suojelevaa puoluetta, vaan lapsen rinnastuvaa kohdetta, jonka hyväksi äänestäjiä kehoitetaan toimimaan. Nainen ja lapsi esitetään yhtenä kokonaisuutena, jotka yhdessä merkitsevät kotia tai isänmaata. Näin esimerkiksi Kokoomuksen julisteessa ”Turvaa kotisi vapaus” vuodelta 1945, jossa patsasmaiseksi piirretty nainen seisoo lapsi sylissään. Kaukaisuuteen huolestuneesti katsova nainen ei symboloi turvaavaa voimaa, vaan sitä, mikä (mies)äänestäjän tulisi turvata. Maalaisliiton naistenliiton julisteessa vuodelta 1948 ”Turvaa lastesi tulevaisuus” nainen istuu terassilla pieni lapsi sylissään ja pikkupoika ojentaa hänelle neliapilaa. Neliapila tuo onnea, mutta se on myös Maalaisliiton tunnus. Merkittävää kuvassa on mielestäni se, että aloite Maalaisliiton äänestämiseen ja onnen tavoittelemiseen ei tule naiselta itseltään, vaan tämän (poika)lapselta. Poliittiset ratkaisut eivät synny äidin omasta päätöksestä, vaan tuleva (mies)kansalainen vetoaa äitiin, jotta tämä tekisivät hänen kannaltaan oikeat ratkaisut.

Yhteiskunnallisen äitiyden idea ei siten ole koskaan päätynyt vaalijulisteisiin asti. Niissä isä, eikä äiti toimii symbolina yhteiskunnalliselle huolenpidolle. Julisteiden perusteella voisi puhua pikemminkin yhteiskunnallisesta isyydestä kuin yhteiskunnallisesta äitiydestä. Nainen rakennetaan julisteissa ensisijaisesti äidiksi, mutta äidinrakkaus ei julisteiden maailmassa onnistu ylittämään kodin ja perheen rajoja, eikä äitiys näyttäyty yhteiskunnallisesti merkittävänä asiana. Edes poliittisten naisjärjestöjen omissa julisteissa nainen ei näyttäyty koko kansakunnasta huolta pitävänä yhteiskunnallisena äitinä. Käytännössä äitiydeltä riistetään julisteissa se yhteiskunnallinen särmä, jota naisjärjestöt sille olivat 1800-luvun lopulta asti pyrkineet rakentamaan. Jos julisteissa kuvattua äitiyttä pohditaan kansalaisuuden näkökulmasta, näyttäytyy naisten kansalaisuus lähinnä velvollisuudelta synnyttää ja hoivata lapsia.

1940–2000-lukujen välisten vaalijulisteiden analyysi tuo esiin selkeän kehityslinjan, joka ei ole odottamani naisten siirtyminen kodeista julkisen piirin toimijoiksi, vaan kaiken kuvatun toiminnan siirtyminen yksityisen piiriin. Siinä missä 1940–1950-luvun vaalijulisteissa kuvattiin jotakin mikä voidaan mieltää poliittiseksi toiminnaksi, kuten äänestämistä, mielenosoittamista, vaatimusten tekemistä, maan ohjaamista symbolisesti joko ohjaksilla tai venettä sauvomalla tai rakentamista, alettiin 60-luvulla siirtyä perheen kuvauksiin. Vaikka 1970-luvun julisteissa niin miesten kuin naistenkin työ on keskeinen teema, alkoivat julisteiden tapahtumat sijoittua yhä useammin yksityisen piiriin.

5.3 Kunnan kansalainen ei ole poliittinen kansalainen – kansalaisuuden idea vaalijulisteissa

Vaalijulisteissa mielenosoituskuvat ja muut selkeät viittaukset poliittiseen toimintaan ovat historiaa ja kansalaisuus toimintana pelkistyy niissä pelkkään äänestämiskehotukseen. Poliittisessa yhteisössä toimimiseen niissä ei enää viitata, vaan yhteisöllisyys muodostuu niissä pikemminkin urheilukatsomossa koetun kansallistunteen kautta. Monissa hyvinvointivaltion rakentamisen kauden (tarkoitin tällä 1960–1970 lukuja) julisteissa kansalaisuuden voi ymmärtää marshallilaisen sosiaalisliberaalisen paradigman mukaisesti tiettyjen sosiaalisten oikeuksien kantamiseksi. Julisteissa vaaditaan työtä tai asuntoja tai terveydenhuoltoa. Tai oikeastaan vaatia on väärä sana. Pikemminkin ne näyttävät jokaiselle kansalaiselle kuuluvina itsestänselvyyksinä.

Vaalijulisteiden tuottamaa kansalaiskäsitystä ajateltaessa painopisteen vaihtuminen toiminnasta sosiaalisiin oikeuksiin on selkeästi havaittavissa. Pidän merkittävämpänä näkökulmana kuitenkin sitä, että vaalijulisteiden kansalaisen – niin miehen kuin naisenkin – ensisijaiseksi tehtäväksi ja toimintapiiriksi esitetään 1960-luvun lopulta lähtien perhe ja koti, ei enää poliittinen toiminta julkisessa piirissä. Tätä perhekeskeisyyttä ei esitetä neutraalisti, vaan se yhdistetään isänmaallisiin symboleihin, joiden kautta se esitetään haluttavana ja toivottavana toimintana.

Vanhemmissa julisteissa isänmaallisuuden symbolit kytkeytyivät julisteisiin, joissa tekstin tai kuvan tasolla oli selkeä äänestämiskehotus. Poliittinen toiminta äänestämällä

oli isänmaallista toimintaa. Esimerkiksi Kokoomuksen vuoden 1945 julisteessa ”Vaaleihin itsenäisen kansan puolesta” eduskuntatalon taustalla heiluu valtava Suomen lippu. Toisessakin saman vuoden äänestyskehotuksen sisältävässä julisteessa mies ja naishahmon taustana toimii lippu. Kuitenkin jo 50-luvulta alkaen juuri perhekeskeinen elintapa määrittäyty kaikkein isänmaallisimmaksi. Perheeseen yhdistetään muun muassa sininen taivas ja viljapelto, Suomen lippu, ja peräti kahdessa tapauksessa Suomen rajojen muoto. Kuvissa, joissa isä, äiti ja lapsi seisovat Suomen rajojen muotoisen alueen sisällä, yhdistyy heteroseksuaalinen ydinperhe kansallisvaltion ydinsisällöksi. Ydinperhe näyttäytyy arvokkaana kansallisvaltion rajojen sisäisenä asian, jota tulee puolustaa ulkoisilta uhilta – tai jopa noiden ulkoisten uhkien torjulta.

Tämä kehitys muistuttaa Lauren Berlantin (1997) huomioimaa normatiivisen kansalaisuuden siirtymistä julkisista muodoista intiimin yksityisyyden tilaan ja aikaan. Berlantin mukaan kansalaisen määritelmä on Yhdysvalloissa tullut yhä yksityisemmäksi. Julkisuudessa tuotetaan kansalaisuutta, joka on heteroseksuaalista ja perhekeskeistä, ja jossa yksityinen moraalisuus on korvannut perinteiset poliittiset kansalaishyveet. Kansalaisuudesta puhutaan moraalin, ei politiikan ja toiminnan kielellä. Berlant puhuukin kansalaisuuden epäpolitisoitumisesta. Siinä missä vanhan feministisen periaatteen mukaan henkilökohtainen on poliittista, on poliittinen nyt henkilökohtaista. Ideaalinen ”poliittinen” kansalainen on heteroseksuaalinen nainen tai mies, jolla lisääntymistä koskevat arvot ovat tärkeitä. Se, mikä aiemmin miellettiin poliittiseksi toimimiseksi, kuten mielenosoittaminen, esitetään yhdysvaltalaisessa mediassa lähinnä uhkana tälle uudelle yksityiselle demokratialle. (Berlant 1997, 175–180.)

Julisteissa hyvä kansalainen on korvannut poliittisen kansalaisen. Kuten R. M. Smith (2001, 1859) esittää, sana kansalainen herättää nykyään usein ei-valtiollisia mielleyhtymiä. Kansalaisuudesta puhutaan ”kunnon kansalaisuuden” termein, ei poliittisena osallistumisena. Poliittisen osallistumiseen rohkaisemisen sijaan julisteet tuottavatkin näkemystä kunnon kansalaisesta, joka täyttää velvollisuutensa isänmaataan kohtaan nimenomaan perheen kautta. Hän ei osoita mieltä eikä protestoi, vaan kasvattaa uutta kansalaissukupolvea. Uusien kansalaisten kasvattaminen ei näyttäydy julisteissa pelkästään naisten tehtävänä, kuten se on näyttäytynyt poliittisen teorian historiassa, vaan perhekuvauksissa miehet ovat usein jopa naisia aktiivisemmin läsnä. Kunnon

kansalaisuuteen kuuluu kuitenkin tiettyjen sukupuolittuneiden käytäntöjen noudattaminen, etenkin työelämässä.

Kuten olen työssäni tuonut esiin, kansalaisuus on käytännöissään vahvasti sukupuolittunutta. Samoin ovat vaalijulisteiden perusteella kansalaisuuden representaatiot. Julisteissa mies- ja naiskansalaiset kuvataan hyvin erilaisissa ympäristöissä, tekemässä hyvin erilaisia asioita. Julisteet tuottavat sukupuolittuneita representaatioita kansalaisuudesta ja eriyttävät toisestaan mies- ja naiskansalaisen.

6 Lopuksi

Olen tässä työssä pyrkinyt osoittamaan, että naisten kansalaisuuden yhdistäminen äitiyteen ei ole pelkkä hento jäännös menneiden miesteoreetikkojen ajattelusta ja menneistä sukupuolijärjestyksistä, vaan mitä olennaisin osa naisten kansalaisuutta yhä nykyäänkin. Viimeisen vuoden sisällä äitiys naisten kansalaisvelvollisuutena on noussut lukuisia kertoja sanomalehtien otsikoihin ja television keskusteluohjelmiin myös Suomessa. Kesällä 2003 pääministeri Matti Vanhanen herätti naisten keskuudessaan paljon ärtyystä, sillä hänen tulkittiin kehottaneen naisia synnytystalkoisiin³². Huoli väestönkasvusta sekä lasten turvattomuudesta ja kasvatuksen puutteesta on johtanut myös laajempiin keskusteluihin tasa-arvon ja naisten työnteon vaikutuksesta ydinperheisiin ja lapsiin (HS 6.9.2004; HS 2.11.2004). Pyrkimykseen naisten äitiroolin vahvistamisesta liittyvät myös keskustelut subjektiivisen päivähoito-oikeuden supistamisesta ja naisten rohkaisemisesta lasten kotihoitoon (HS 15.8.2004). Tutkijat ovatkin tulkinneet viimeisen puolentoista vuoden aikana käydyn keskustelun eräänlaisena paluuna mieselättäjämalliin ja kotona tehtävän hoivaamistyön romantisoimisena. Kysely on myös, miksi tässä hoivatalkoisiin vaaditaan juuri äitejä ja naisia, eikä vanhempia ja kansalaisia. (HS 17.10.2004.)

Kansalaisuuteen nämä keskustelut liittyvät mielestäni monestakin syystä. Ensinnäkin keskusteluja käydään korkealla poliittisella tasolla ja niihin osallistuvat niin kansanedustajat kuin ministeritkin: kyse on selvästi poliittisesti tärkeästä asiasta, jossa määritellään naisen roolia yhteiskunnassa, vaikka nainen näyttäytyisikin keskusteluissa sukupuolettomana perheen osana. Toiseksi näissä keskusteluissa luodaan kunnon (nais)kansalaisen malleja. Minkälainen on hyvä nainen, kuinka hyvä äiti toimii? Tuleeko hänen synnyttää lapsia nuorella iällä, eikä olla itsekäs ja ajatella vain omaa uraansa? Tuleeko lapset hoitaa kotona, milloin on oikeus päivähoitopaikkaan?

³² Pääministeri Matti Vanhanen kertoi 10.8.2003 radion pääministerin kyselytunnilla että syntyvyyttä on nostettava, jotta ikääntyvän Suomen ongelmiin voitaisiin vastata. Seuraavan päivän Helsingin Sanomat kertoi muutakin asiaa sisältäneestä haastattelusta otsikolla "Pääministeri vaatii Suomeen lisää lapsia". Mielipide-palstalla alkoi asiasta kiihas väittely jo kahden päivän kuluttua. Hallitukselta vaadittiin lapsiperheiden hyväksi muutakin kuin puhetta, mutta joukossa oli myös selkeästi juuri naisten hankalaa asemaa vauvantekovaateiden ja työelämän ristitulessa esille tuovia kirjoituksia. (esim. HS 11.8.2003; HS 13.–14.8.2003; HS 16.–19.8.2003; HS 26.1.2004.)

Tämän työn kantavana ideana on ollut osoittaa kolmesta näkökulmasta, kuinka naisten kansalaisuus ja äitiys ovat joko edellyttäneet toisiaan tai kietoutuneet muutoin vain yhteen. Lähtökohtanani on ollut ajatus äitiyden kahtalaisesta roolista naisten kansalaisuudessa. Toisaalta äitiys on ollut se sukupuolieron vastaansanomaton argumentti, jonka perusteella naiset on voitu sulkea kansalaisuuden ulkopuolelle. Samalla kyky synnyttää on taannut naisille erityistehtävän lähes kaikissa kansallisissa projekteissa: uusien kansalaisten synnyttäminen ja kasvattaminen on ollut heidän vastuullaan. Vaikka kyse on merkittävästä tehtävästä, se ei ole riittänyt tekemään naisista tasa-arvoisia kansalaisia.

Samalla kun äitiys on ollut peruste naisten ulossulkemiselle, se on naisten omassa argumentaatiossa ollut yksi vahva peruste sille, että naiset tulisi ottaa mukaan kansalaisuuden piiriin. Esimerkiksi Mary Wollstonecraftin ajattelussa näkyy selvästi, ettei hän ajattele miesten ja naisten kansalaisuutta sisällöllisesti samanlaisena, vaan näkee äitiyden tärkeänä naisten kansalaisuuden muokkaajana. Suffragettien vaatimuksissa korostui entisestään ajatus siitä, että naisen erityisominaisuudet ja moraalinen ylemmyys tekivät naisista päteviä muuttamaan maailmaa. Nykyajattelijoidenkin joukossa on niin kutsuttuja maternalisteja, jotka pyrkivät kääntämään nykyisen ymmärryksemme poliittisesta teoriasta pääläelleen korostamalla juuri niitä asioita, jotka perinteinen poliittinen teoria on sulkenut ulos.

Minua on kiinnostanut selvittää, mitä tämä argumentointityyli merkitsee poliittiselle kansalaisuudelle. Kuinka on ollut mahdollista, että naiset feminismen historiassa, mutta myös teoreetikot nykyaikana näkevät äitiyden keinona tuoda jotakin uutta politiikkaan, vaikka äitiys on ollut syy sulkea naiset politiikan ulkopuolelle? Strategia on varmasti ollut paikallaan silloin, kun naiset ensi kertaa alkoivat vaatia oikeuksiaan kansalaisia. Äitiyden ja kodin merkityksen korostaminen teki naisista vähemmän uhkaavia miesten silmissä ja nopeutti siten heidän prosessiaan. On jopa esitetty, että naisten vahva asema Suomessa olisi nimenomaan äitkansalais-position ansiota (Marakowitz 1996, 57). Tällaisella argumentoinnilla, olivatpa sitä käyttäneet naisasianaiset 1800–1900-luvuilla tai teoreetikot 1990-luvulla, on mielestäni seurauksia. Tasavertainen osallistuva kansalaisuus ei voi toteutua naisten äitirooliin vetoamalla ja naisliikkeiden omaksuma taktiikka määrittää naisten roolia kansalaisina yhä nykyäänkin.

Naisasialiikkeen alkuaikoina äitiyden ja perheen korostaminen osana naisten kansalaisuutta ei ollut selvyys. Esimerkiksi Olympe de Gouges (1791) korostaa pamfletissaan *Declaration des droits de la femme et de la citoyenne*, ettei sukupuolen tulisi olla politiikassa merkittävä erottelu. Naiset ovat yhtä lailla oikeutettuja julkiseen poliittiseen toimintaan, miehet taas ovat yhtä lailla seksuaalisia olentoja ja vastuussa lapsista. Naisen rooli äitinä ei siten voi määrätä hänen kansalaisena olemisen tapaansa saati jättää häntä kansalaisuuden ulkopuolelle. Tästä huolimatta de Gouges käyttää kieltä, jossa hän nostaa miehen ja naisen rinnakkaisiksi toimijoiksi. Joko de Gouges halusi jollakin tasolla tehdä erottelun mies- ja naiskansalaisten välille, tai sitten hän joutui Joan Scottin (1998) esittämän problematiikan uhriksi. Scottin mukaan samalla, kun feministit koettivat karkottaa sukupuolieron politiikasta, he joutuivat tekemään vaatimuksensa naisten nimissä, mikä vahvisti sukupuolieroa entisestään.

Mary Wollstonecraftin teos *Vindication of the Rights of Women* (1792) antaa jo kuvan naisesta, jonka velvollisuudet kansalaisena kytkeytyvät selvästi hänen rooliinsa äitinä ja uusien kansalaisten kasvattajana. Sukupuoliero ei suinkaan ole kansalaisuuden suhteen merkityksetön, päinvastoin, yhteiskunta ei voi olla kunnolla järjestäytynyt jolleivät miehet ja naiset suorita omia velvollisuuksiaan. Wollstonecraftin näkemys oli kuitenkin ajan puitteissa uutta luova: vaatiessaan naisia suorittamaan velvollisuutensa perheessä, hän kutsui heitä suorittamaan merkittävää yhteiskunnallista tehtävää.

Wollstonecraftin äitiyttä ja naisten erityisosaamista korostava argumentointi vakiintui vähitellen varhaisten feministien kielenkäyttöön. Kyse ei enää ollut siitä, että naiset olisivat vahingossa tulleet vahvistaneeksi sukupuolieroa esittäessään vaatimuksia naisten puolesta, kuten Joan Scott (1998) esittää. Pikemminkin oli kyse siitä, että naisten oikeuksia alettiin puolustaa tietoisesti juuri sukupuolieroon vedoten.

Jean Bethke Elshtain (1981, 1998) on yksi äitiyden poliittista merkitystä korostaneista nykyajatteliijoista. Hänen mukaansa naisten tulisi julkisuuteen pyrkimisen sijaan suojella yksityistä elämänpiiriä ja politisoida sen piiriin kuuluvia äitiyteen ja hoivaan liittyviä arvoja. Elshtain kaipaa asioita, joita myös monet muut peräänkuuluttavat: naisten mittavampaa poliittista osallistumista sekä laajempaa käsitystä julkisesta piiristä. Hänen mukaansa tapamme käsittää kansalaisuus ja julkinen piiri jättää ulkopuolelleen suuren määrän naisille tärkeitä huolenaiheita. Elshtain esittääkin, että naiset voisivat tulla poliittisesti aktiivisesti nimenomaan tuomalla keskusteluun perheeseen ja sosiaaliseen

elämään liittyviä pakkoja. Sitä kautta hänen arvostamansa äidillinen ajattelu voisi levitä koko yhteiskuntaan.

Mutta mikä sitten on se julkisuus, jossa nämä äidillisen ajattelun värittämät kansalaiset keskustelisivat tuoden esiin äidilliseen ajatteluun liittyviä arvoja? Elshtain arvostelee rajusti nykyistä julkista piiriä byrokraattiseksi rautahäkiksi ja näkee, että naisten pyrkiminen julkisiksi toimijoiksi sen ehdoilla vahingoittaa hänen kannattamiaan yksityisestä ammentavia arvoja. Vastineeksi hän hahmottelee uudenlaista julkista piiriä, joka mielestäni viittaa julkisen konkretisoimiseen ja ”kotoistamiseen”, ja jossa esimerkiksi järjestöillä ja naapurustolla olisi merkittävä rooli. En kuitenkaan näe, että leikkikentän laidalla puhuvien äitien keskustelu perhepolitiikasta voisi olla verrattavissa parlamentissa käytyyn keskusteluun, etenkin jos parlamentin jäsenistä valtaosa on yhä miehiä. Elshtainin äitikansalainen tuntuu jäävän yksityisen ja julkisen välisiin rajaviivoihin tarttuneeksi haaveeksi, joka ei pysty muuttamaan kannattamiaan arvojaan yhteiskunnalliseen mittakaavaan.

Mary Dietz (1985) tuo esille keskeisen esittämäni ongelmaan liittyvän kysymyksen. Hänen mukaansa kansalaisuuden ja äitiyden yhteyttä korostavat ajattelijat eivät lähesty tarpeeksi sitä, kuinka äidilliset näkökulmat voitaisiin muuttaa demokraattiseksi ajatteluksi ja toiminnaksi, ja kuinka äidillisuus auttaisi naisia tulemaan aktiivisiksi ja osallistuviksi kansalaisiksi. Vaikka näen ansiokkaana sen, että Elshtain ja muut ovat lähteneet rohkeasti kehrittelemään jotain uutta ja omaa ja hylänneet perinteiset paradigmat, heidän on myös pystyttävä vastaamaan näihin kysymyksiin.

Dietz (1985) kehottaa feministejä katsomaan pikemminkin naisten organisoitumisen historiaan kuin naisten potentiaaliseen rooliin äiteinä, mikäli halutaan saada tietoa naisten spesifeistä toiminnan muodoista ja kokemuksista. Olen vastannut tähän haasteeseen tarkastelemalla suomalaisten naisjärjestöjen historiaa. Ainakin suomalaisessa kontekstissa äitiyttä ja naisten organisoitumista on ollut mahdoton erottaa toisistaan Dietzin esittämällä tavalla. Suomessa naiset käyttivät perusteena julkiseen piiriin siirtymiselleen yhteiskunnallisen äitiyden ideaa, jossa nainen näyttäytyi paitsi biologisena äitinä ja oman kotinsa huoltajana, myös koko yhteiskunnan äitinä ja moraalisen selkärankana. Tämä yhteiskunnallisen äitiyden idea toimi myös naisten järjestäytymisen taustalla. Varsinaiset naisasiajärjestöt, jotka taistelivat naisten oikeuksien puolesta, keräsivät sangen harvan kannattajajoukon, sen sijaan

raittiusliikkeen ja Martta-Yhdistyksen kaltaiset yleiset järjestöt olivat paljon suositumpia. Juuri raittiusliike ja Martta-Yhdistys toimivat naisten kansalaisuuden muokkaamisen paikkoina ja niiden toimintaohjelmat sanelivat pitkälti sen, mitä Irma Sulkunen (1987) kutsuu kaksijakoiseksi kansalaisuudeksi.

Monet piirteet suomalaisten naisjärjestöjen toiminnassa muistuttavat Elshtainin (1981) ajatuksia naisten politisoitumisen perusteista. Mielestäni ne kuitenkin törmäsivät käytännön toiminnassaan samaan ongelmaan kuin Elshtain teoretisoinnissaan. Suomalaiset naisliikkeet eivät saaneet muutettua äidillistä ajattelua demokraattiseksi toiminnaksi ja kansalaisuudeksi, joka olisi levinnyt koko yhteiskuntaan naisten toivomalla tavalla. Sen sijaan tiettyjen naisten perinteiseen toiminta-alueeseen liittyvien kysymysten, kuten kasvatuksen ja sosiaalipalvelujen edistäminen jäi politiikassa naisten erityiseksi tehtäväksi. Paitsi politiikassa naiset olivat – ja ovat yhä – vastuussa inhimillisestä huolenpidosta yksityiselämässä sekä työmarkkinoilla. Vaikka esimerkiksi Raija Julkunen (1994) ja Liisa Rantalaiho (1994) esittävät äitikansalaismallin kadonneen 1960-luvulla palkkatyökansalaisen tieltä, ei kaksijakoinen kansalaisuus ja naisten osaksi tullut äitikansalaisen rooli ole pelkkä jäännös menneiltä ajoilta, vaan olennainen osa suomalaista yhteiskuntaa yhä nykyäänkin.

Irma Sulkusen (1987) tutkimuksesta käy ilmi, kuinka raittiusliikkeen levittämä kuvamateriaali oli osaltaan luomassa hänen kaksijakoiseksi kansalaisuudeksi nimeämänsä mallia. Kansalaisuuden sukupuolittumista pitävät yllä erilaiset kansalaisuuden representaatiot, joiden toistuvan esittämisen myötä mielikuvamme kansalaisuudesta ovat kerrostuneet. Olen tutkielmani lopuksi tarkastellut suomalaisia eduskuntavaalijulisteita tällaisina merkityksiä luovina kulttuurisina esityksinä ja kiinnittänyt huomiota siihen, minkälaisiin representaatioihin naisia ja miehiä kutsutaan julisteissa samaistumaan ja minkälaisia toimijuuden paikkoja heille tarjotaan. Jos vaalijulisteet mielletään kutsuksi yhdenvertaisina kansalaisina toimimiseen, sukupuolen ei tulisi olla niissä merkittävä ero. Tarkastelemissani julisteissa mies ja naiskansalainen esitetään kuitenkin hyvin eri tavoin ja sukupuoli nousee niissä luokkaa, ikää ja alueellisia eroja merkittävämmäksi erotteluksi.

Julisteissa mies edustaa niin toimivaa yksilökansalaista kuin puoluettaakin. Toisin kuin mies, nainen ei kelpaa kansalaisuuden yleiseksi merkitsijäksi, johon kaikki voisivat samaistua, vaan hän on nimenomaan naiskansalainen. Naisilla taas näyttää olevan

miehiä suurempi symboliarvo kansallisuuden ja kansakunnan kunnian representoimisessa. Sellaisina heiltä kuitenkin ikään kuin kielletään toimijuus ja he näyttävät joko patsasmaisina katseen kohteina tai suojeltavina hahmoina. Suurin osa naisahmoista identifioituu ensisijaisesti äidiksi, joka toimii yksityisessä piirissä. Heidän äitiytensä ei kuitenkaan saa sellaista yhteiskunnallisesti arvokasta roolia, jollaisessa se suomalaisten naisliikkeiden ihanteissa näyttää. Kansalaisuuden näkökulmasta julisteiden äitiys näyttää lähinnä velvollisuudelta synnyttää ja hoivata lapsia. Sen sijaan vahva isähahmo toimii julisteissa symbolina yhteiskunnalliselle huolenpidolle.

Vaalijulisteiden harvat työelämässä kuvatut naiset toimivat perinteisillä naisvaltaisilla aloilla. Republikaanisen perinteen juuriin viitaten voisi sanoa, että julisteiden naiset esitetään niin yksityisessä kuin julkisessa toimiessaan eräänlaisiksi huolenpitäjiksi ja välttämättömän uusintamistyön tekijöiksi, joiden tehtävä on vapauttaa mies toimimaan poliittisena kansalaisena.

Mielenkiintoista on kuitenkin se, että kun tarkastellaan laajempia kehityslinjoja, vaalijulisteissa ei tapahdu naisten siirtymistä yhteiskunnallisista äideistä palkkatyöäideiksi, vaan kaiken kuvatun toiminnan siirtyminen yksityisen piiriin. Vaalijulisteiden tarjoamissa kansalaisuuden representaatioissa kansalaisen ensisijaiseksi tehtäväksi ja toimintapiiriksi esitetään perhe ja koti, ei enää poliittinen toiminta julkisessa piirissä, kuten vielä 1940–1950-luvun julisteissa. Lauren Berlant (1997) sanoin, julkisuudessa tuotetaan kansalaisuutta, joka on heteroseksuaalista, perhekeskeistä ja jossa yksityinen moraalit on korvannut perinteiset kansalaishyveet.

Vaikka olen sitä mieltä, että äitiys on usein perusteettomasti liitetty naisten kansalaisuuteen niin teoriassa, toiminnassa kuin kansalaisuuden representaatioissakin, voi äitiyttä ja kansalaisuutta olla vaikeampi erottaa toisistaan kuin vaatimukseni antaa olettaa. Vaikka ajatuksen tasolla on melko selvää, ettei sukupuoli voi olla merkittävä ero kun puhutaan osallistuvasta, poliittisesta kansalaisesta, on äitiys ollut ja on yhä keino, jonka avulla naiset on otettu mukaan kansalaisuuteen, ja joka määrittelee suuresti heidän velvollisuuksiaan kansalaisina (esim. Pateman 1992). Olisiko mahdollista, että sukupuolineutraaliin kansalaisuuteen pyrkiminen itse asiassa estäisi meitä näkemästä niitä kontrollin muotoja, joita valtiot naispuolisia kansalaisiaan kohtaan harjoittavat juuri heidän potentiaalisen äitiroolinsa kautta? 1930–1940-lukujen Suomessa

väestöpolitiikka pyrki korostamaan äitiyttä naisten tärkeimpänä kutsumuksena ja naisten kansalaisuuden kytkökset äitiyteen vahvistuivat edelleen (Satka 1991, 58–59). Äitiyden korostaminen naisten kansalaisvelvollisuutena ei ole vain jäänne menneiltä ajoilta. Pääministeri Vanhasen taannoiset kommentit lasten synnyttämisen tärkeydestä olivat osa laajempaa väestökeskustelua, johon liittyen valtioneuvosto on marraskuussa 2004 julkaissut väestöpolitiikkaa keskeisenä teemanaan pitävän tulevaisuusselonteon (Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille 2004).

Äitiysdiskurssit olivat vahvasti läsnä, kun naiset pyrkivät Suomessa yhteiskunnallisiksi toimijoiksi ja niiden avulla oikeutettiin naisten läsnäoloa julkisessa tilassa. Nykyisten julkisten keskustelujen valossa näyttää siltä, että tietynlaiset äitiysdiskurssit ovat tekemässä paluuta. En kuitenkaan näe niiden toimivan perusteluna julkisessa tilassa kansalaisena toimimiselle, kuten 1900-luvun alussa. Pikemminkin nykyinen äitiyspuhe on yksityistävää siinä mielessä, että se asettaa äitiyden naisten julkisen toiminnan edelle. Voisiko ajatella, että väestöpolitiikan myötä äitiydestä ja lasten kasvatuksesta on taas tulossa naisten velvollisuus kansalaisina? Tällä tarkoitan nimenomaan velvollisuutta olla Berlantin (1997) kuvailema ”kunnan kansalainen”, jolle moraalinen noudattaminen on julkista toimintaa tärkeämpää. Parhaiten autat isänmaatasi olemalla uskollinen heteroseksuaalinen kumppani ja hankkimalla lapsia varhaisella iällä, et suinkaan toimimalla julkisessa tilassa ja esimerkiksi haastamalla näitä hyvän kansalaisuuden normeja.

Velvollisuus performoida ”kunnan kansalaisuutta” perheellisenä ja moraalisena toimijana ei kuulu pelkästään naisille. Valtioneuvoston tuottamassa tekstissä ei puhuta naisista, vaan ”nuorista aikuisista” ja ”perheistä”. Lähtökohtana ovat tutkimustulokset, joiden mukaan perheet halusivat enemmän lapsia varhaisemmalla iällä ja hallituksen tehtävänä on poistaa esteet heidän haaveidensa tieltä. Vaikka on ilmeistä, että väestöpolitiikka koskettaa nimenomaan naisia, juuri heidän lapset synnyttävät ja useimmin myös jäävät kotiin heitä hoitamaan, ei valtioneuvoston tekstissä viitata naisiin kertaakaan, ei toimijoina, eikä politiikan kohteina. Jopa synnyttämisestä onnistutaan puhumaan ilman viittausta naisiin. Sen sijaan puhutaan sukupuolineutraalisti vanhemmuudesta. (Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille 2004, 35–42.)³³

³³ Sukupuolineutraalin kielen tarkoituksena on selvästikin olla luomatta vaikutelmaa siitä, että juuri naisten olisi kannettava vastuu paitsi synnyttämisestä, myös kasvatuksesta. Silti asia on näin, eivätkä sukupuolineutraalit parannusehdotukset välttämättä onnistu vastaamaan sukupuolispesifeihin ongelmiin, kuten lastensaannista koituvien kulujen päätyminen äidin työpaikan maksettavaksi, mikä luonnollisesti

Vaikka vaalijulisteita lukiessani esitin huoleni siitä, että puolueet vetoavat äänestäjiin sukupuolittain eriytyneiden kansalaisuuden representaatioiden kautta, on kaiken toiminnan yksityistyminen mielestäni vieläkin huolestuttavampi piirre. Sen sijaan että naiset olisivat muuttuneet ajan myötä yksityisen piirin ”emoista” julkisessa toimiviksi kansalaisiksi, he ovat jääneet niin tarkastelemissani vaalijulisteissa kuin myös tosielämässä yksityisen piiriin ja saaneet sinne seurakseen myös miehet. Valtioneuvoston tulevaisuusselontekoa voi pitää esimerkkinä siitä, että niin naisia kuin miehiä vaaditaan täyttämään velvollisuutensa kansalaisina ensisijaisesti yksityisinä olentoina, vanhempina. Kansalaisen osaksi jää siten olla osa heteroseksuaalista pariskuntaa ja tuottaa ja kasvattaa uusia kansalaisia.

Kirjallisuus

- Anttonen, Anneli 1998. "Vocabularies of Citizenship and Gender: Finland". *Critical Social Policy* 18(3), 355–373.
- Beiner, Roland 1995. "Why Citizenship Constitutes a Theoretical Problem in the Last Decade of the Twentieth Century". Teoksessa Ronald Beiner (toim.) *Theorizing Citizenship*. Albany: State University of New York Press, 1–28.
- Berlant, Lauren 1997. *The Queen of America Goes to Washington City. Essays on Sex and Citizenship*. Durham: Duke University Press.
- Berqvist, Christina 2001. "Pohjoismaat – yksi vai useampia malleja?" Teoksessa Christina Berqvist ym. (toim.) *Tasa-arvoiset demokratiat? Sukupuoli ja politiikka pohjoismaissa*. Helsinki: Edita, 15–24.
- Boling, Patricia 1991: "The Democratic Potential of Mothering". *Political Theory* 19(4), 606–625.
- Bottomore, Tom 1993. Citizenship. Teoksessa William Outhudite (toim.) *Blackwell Dictionary of 20th Century Social Thought*. Oxford: Blackwell, 75.
- Bussemaker, Jet & Voet, Rian 1998. "Citizenship and gender: Theoretical Approaches and Historical Legacies". *Critical Social Policy* 18(3), 277–307.
- Butler, Judith 1999. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York & London: Routledge. Ilmestynyt alun perin 1990.
- "Citizenship". Teoksessa Frank Bealey (toim.) *Blackwell Dictionary of Political Science*. 1999. Oxford: Blackwell, 53.
- Clarke, Paul Barry 1994. "Citizen Human". Teoksessa Paul Barry Clarke (toim.) *Citizenship. A Reader*. London & Boulder, Colorado: Pluto Press.
- Coole, Diana H. 1988. *Women in Political Theory: from Ancient Misogyny to Contemporary Feminism*. Brighton: Wheatsheaf Books.
- De Lauretis, Teresa 1987. *Technologies of Gender. Essays on Film, Theory and Fiction*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

Diamond, Irene (toim.) 1983. *Families, Politics and Public Policy: A Feminist Dialogue on Women and the State*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Dietz, Mary 1985. "Citizenship with a Feminist Face: The Problem with Maternal Thinking". *Political Theory* 13(1), 19–37.

Dietz, Mary 1998. "Context Is All. Feminism and Theories of Citizenship". Teoksessa Anne Phillips (toim.) *Feminism and Politics*. New York: Oxford University Press, 378–400. Ilmestynyt alun perin 1987.

Dietz, Mary 2002. *Turning Operations. Feminism, Arendt and Politics*. London & New York: Routledge.

Doane, Mary Ann 1987. *The Desire to Desire. Women's Film of the 40's*. London: Macmillan.

Elshtein, Jean Bethke 1981. *Public Man, Private Woman. Women in Social and Political Thought*. Princeton: Princeton University Press.

Elshtain, Jean Bethke 1982. "Aristotle, the Public-Private Split, and the Case of the Suffragists". Teoksessa Jean Bethke Elshtain (toim.) *The Family in Political Thought*. Amherst: The University of Massachusetts Press, 51–65.

Elshtein, Jean Bethke 1986. *Meditations on Modern Political Thought*. New York: Praeger Special Studies.

Elshtein, Jean Bethke 1998. "Antigone's Daughters". Teoksessa Anne Phillips (toim.) *Feminism and Politics*. New York: Oxford University Press, 363–377. Ilmestynyt alun perin 1982.

Fraser, Nancy & Gordon, Linda 1994. "Civil Citizenship against Social Citizenship?" B.van Steenberg (toim.) *The Condition of Citizenship*. London: Sage.

Gatens, Moira 1991. "'The Oppressed State of My Sex': Wollstonecraft on Reason, Feeling and Equality". Teoksessa Shanley & Pateman (toim.) *Feminist Interpretations of Political Theory*. University Park: Pennsylvania State University Press, 112–128.

Gilligan, Carole 1982. *In a Different Voice. Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge & London: Harvard University Press.

Goffman, Erving 1979. *Gender Advertisements*. New York: Harper Colophon Books. Ilmestynyt alun perin 1976.

Gordon, Tuula 2002. "Kansallisuuden sukupuolittuneet tilat". Teoksessa Gordon, Komulainen & Lempiäinen (toim.) *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 37–54.

De Gouges, Olympe 2003. *Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne*. Paris: Mille et une nuits. Ilmestynyt alun perin 1791.

Enloe, Cynthia 1983. *Nainen – taakse poistu. Naisten elämän militarisointi*. Jyväskylä: Rauhan kirjallisuuden edistämisseura.

Hagman, Lucina 1906. *Naisten ohjelma lähestyviä vaaleja varten*. Porvoo: WSOY.

Hernes, Helge-Maria 1987. *Welfare State and Woman Power. Essays in State Feminism*. Oslo: Norwegian University Press.

Hovi-Wasastjärna, Päivi 1999. *Politiikan kasvot. Poliittisen mainonnan kehityksestä Suomessa sadan vuoden ajalta ja vaalimainonnan tarkastelua vuosina 1907–1999*. Kauniainen: Kirjoittaja.

Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta, 2005. Tulostettu 4.12.2005 <http://www.vnk.fi/tiedostot/pdf/fi/90119.pdf>

Häggman, Kai 1994. *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: SHS.

Jallinoja, Riitta 1983. *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisliike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana*. Porvoo, Helsinki & Juva: WSOY.

Johnson Lewis, Jane 1999. "Olympe de Gouges and the Rights of Women". Tulostettu 14.7. 2004 <http://womenshistory.about.com/library/weekly/aa071099.html>

Julkunen, Raija 1994. "Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä". Teoksessa Anttonen, Henriksson & Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 179–202.

Kaplan, E Ann 1992. *Motherhood and Representation. The Mother in Popular Culture and Melodrama*. London: Routledge.

Karkama, Pertti 1985. *Järkevä rakkaus. J.V. Snellman kertojana*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

Kerber, Linda 1976. "The Republican Mother. Women and Enlightenment - an American Perspective". *American Quarterly* 2(2), 187–205.

Kerber, Linda 1995. "A Constitutional Right to be Treated Like American Ladies: Women and the Obligations of Citizenship". Teoksessa Kerber, Kessler-Harris & Sklar (toim.) *U.S. History as Women's History*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 17–35.

Kinnunen, Tiina 1993. "Johdatus Ellen Keyn feministiseen teoriaan. Ylistyslaulu naiseudelle". *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 6(3), 30–40.

Koivunen, Anu 1995. *Isänmaan moninaiset äidinkasvot*. Turku: Suomen elokuvatutkimuksen seura.

Kuusamo, Altti 1990. *Kuvien edessä*. Helsinki: Gaudeamus.

Kymlicka, Will 1998. "Citizenship". Teoksessa Edward Craig (toim.) *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London & New York: Routledge, 362–365.

Landes, Joan (toim.) 1998. *Feminism, the Public and the Private*. New York: Oxford University Press.

Lempiäinen, Kirsti 2002. "Kansallisuuden tekeminen ja toisto". Teoksessa Gordon, Komulainen & Lempiäinen (toim.) *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 19–36.

Lister, Ruth 1997. *Citizenship: Feminist Perspectives*. London: Macmillan.

Marakowitz, Ellen 1996. "Gender and National Identity in Finland. An Exploration into Women's Political Agency". *Women's Studies International Forum* 19(1/2), 55–63.

Markkola, Pirjo 2002. "Vahva nainen ja kansallinen historia". Teoksessa Gordon, T. & Komulainen, K. & Lempiäinen, K. (toim.) *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Jyväskylä, 75–91.

- Marshall, T.H. 1996. *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press. Ilmestynyt alun perin 1950.
- Mouffe, Chantal 1993. *The Return of the Political*. London & New York: Verso.
- Mouffe, Chantal. 1992. "Democratic Citizenship and Political Community. Teoksessa Chantal Mouffe (toim.) *Dimensions of Radical Democracy*. London: Verso, 225–239.
- Mouffe, Chantal (toim.) 1992. *Dimensions of Radical Democracy*. London: Verso.
- Mouffe, Chantal 1995. "Citizenship". Teoksessa Seymour Martin Lipset (toim.) *The Encyclopedia of Democracy vol. 1*. Washington D.C.: Congressional Quarterly, 217–221.
- Nätkin, Ritva 1997. *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Tampere: Gaudeamus.
- Offen, Karen 2000. *European Feminisms 1700-1950. A Political History*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Offen, Karen 1991. "Body Politics: Women, Work and the Politics of Motherhood in France, 1920-1950". Teoksessa Gisela Bock & Pat Thane (toim.) *Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s–1950s*. London: Routledge, 138–159.
- Okin, Susan Moller 1979. *Women in Western Political Thought*. 7. painos. Princeton: Princeton University Press.
- Okin, Susan Moller 1982. "Women and the Making of the Sentimental Family". *Philosophy and Public Affairs* 11(1), 65–88.
- Ollila, Anne 1990. "Politikoiva nainen on miehelle kauhistus. J.V. Snellmanin perhekäsitys". *Naistutkimus* 3(4), 25–34.
- Ollila, Anne 1993. *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Ollila, Anne 1994. "Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus: Miksi Martta-liike halusi riveihinsä 'kaikkien kansanluokkien naiset'?" Teoksessa Anttonen, Henriksson & Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 53–72.
- Pateman, Carole 1988. *Sexual Contract*. Cambridge: Polity Press.

Pateman, Carole 1992. "Equality, Difference, Subordination. The Politics of Motherhood and Women's Citizenship". Teoksessa Gisela Bock & Susan James (toim.) *Beyond Equality and Difference*, 17–31.

Pateman, Carole 2003. *Mary Wollstonecraft*. Tulostettu 14.5. 2004 <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/pateman/>

Phillips, Anne (toim.) 1998. *Feminism and Politics*. New York: Oxford University Press.

Pocock, J.G.A. 1995. "The Ideal of Citizenship in Classical Times". Teoksessa Beiner, Ronald (toim.) *Theorizing Citizenship*. Albany: State University of New York Press, 29–52.

Pulkkinen, Tuija 1989. ”J. V. Snellmanin valtio-oppi”. Teoksessa Tuija Pulkkinen. *Valtio ja vapaus*. Jyväskylä: Tutkijaliitto, 5–23. Ilmestynyt alun perin 1983.

Pulkkinen, Tuija 1998. *Postmoderni politiikan filosofia*. 2. painos. Tampere: Gaudeamus.

Pulkkinen, Tuija 1999. "Kielen ja mielen ykseys. 1800-luvun suomalaisen nationalismin erityispiirteistä ja perinnöstä poliittisessa ajattelussa". Teoksessa Tuomas Lehtonen (toim.) *Suomi. Outo pohjoinen maa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 118–137.

Pulkkinen, Tuija 2000. "Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko". Teoksessa Anttonen, Lempiäinen & Liljeström (toim.) *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 43–60.

Pulkkinen, Tuija 2003. "Vocabularies of Representation and Gender". (esitelmä) *New Directions in Democratic Theory –symposium 7.–8.11.2003*, Jyväskylä.

Pylkkänen, Anu 1999. "Finnish Understandings of Equality. The Agrarian Heritage and the Public" Teoksessa Apo, Eskola et al. *Women in Finland*. Helsinki: Otava.

Raum Nina C. 2001. ”Naiset parlamentaarisessa politiikassa: historiallisia kehityslinjoja”. Teoksessa Christina Berqvist ym. (toim.) *Tasa-arvoiset demokratiat. Sukupuoli ja politiikka Pohjoismaissa*. Helsinki: Edita, 40–61.

Rantalaiho, Liisa 1994. "Sukupuolisopimus ja Suomen malli". Teoksessa Anttonen, Henriksson & Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 9–30.

- Reitala, Aimo 1983. *Suomi-neito*. Keuruu: Otava.
- Rossi, Leena-Maija 2003. *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ruddick, Sara 1990. "Maternal Thinking". Teoksessa Sara Ruddick. *Maternal Thinking. Towards Politics of Peace*. London: The Women's Press, 8–30. Ilmestynyt alun perin 1980.
- Ryan, Alan 1987. "Citizenship". Teoksessa David Miller (toim.). *The Blackwell Encyclopedia of Political Thought*. Oxford: Blackwell, 74–75.
- Räsänen, Hilma 1906. *Mihin naisten äänioikeus velvoittaa?* Helsinki: Raittiuden ystävät.
- Saarinen, Aino 1984. "Uusista ja vanhoista naisliikkeistä ja naisten poliittisen toiminnan ominaislaadusta". *Tiede & Edistys* 84(4), 277–287.
- Saarinen, Aino 1987. "Naisten poliittinen kulttuuri ja kamppailu äänioikeudesta. taustaa ja kysymyksenasetteluja". *Politiikka* 29(1), 3–13.
- Sarvasy, Wendy 1992. "Beyond the Difference versus Equality Policy Debate: Postsuffrage Feminism, Citizenship, and the Quest for a Feminist Welfare State". *Signs* 17(2), 329–362.
- Satka, Mirja 1993. "Sota-aika perhekäsitysten ja sukupuolten suhteiden murroksena". Teoksessa Pertti Haapala (toim.) *Hyvinvointivaltio ja historian oikut*. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 57–73.
- Satka, Mirja 1994. "Sota-ajan naiskansalaisen ihanteet naisjärjestöjen arjessa". Teoksessa Anttonen, Henriksson & Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 73–96.
- Scott, Joan 1998. *Only Paradoxes to Offer. French Feminists and the Rights of Man*. Cambridge: Harvard University Press.
- Squires, Judith 1999. *Gender in Political Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, R. M. 2001. "Citizenship: Political". Teoksessa Neil Smelser & Paul Baltes (toim.) *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier, 1857-1860.

Sulkunen, Irma 1987. "Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus". Teoksessa Risto Alapuro ym. (toim.) *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 157–173.

Sulkunen, Irma 1991. *Retki naishistoriaan*. Helsinki: Hanki ja jää.

Turner, Bryan S. 1992. "Outline of a Theory of Citizenship". Teoksessa Chantal Mouffe (toim.) *Dimensions of Radical Democracy*. London: Verso, 33–62.

Valenius, Johanna 2004. *Undressing the Maid. Gender, Sexuality and the Body in the Construction of the Finnish Nation*. Helsinki: SKS.

Voet, Rian 1998. *Feminism and Citizenship*. London: Sage.

Wollstonecraft, Mary 1996. *Vindication of the Rights of Women*. Mineola: Dover Publications. Ilmestynyt alun perin 1792.

Young, Iris Marion 1990a. "The Ideal of Impartiality and the Civic Public". In *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.

Young, Iris Marion 1990b. "Humanism, Gynocentrism and Feminist Politics". In *Throwing Like a Girl and Other essays in Feminist Philosophy and Social Theory*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

Yuval-Davis, Nira 1997. *Gender and Nation*. London: Routledge.

Sanomalehtiartikkelit:

HS 11.8.2003. "Pääministeri Vanhanen vaatii lisää lapsia Suomeen" Kotimaa A7.

HS 13.8.2003. "Epävarmuus este monilapsisuudelle" Mielipide A5.

HS 14.8.2003. "Lastenteon sijaan enemmän maahanmuuttajia". Mielipide A5.

HS 16.8.2003. " Isän työpaikka mukaan lastensaannin kuluihin". Mielipide A5.

HS 18.8.2003. "Lapsilukuun vaikuttavat monet asiat". Mielipide A5.

HS 19.8.2003. ”Päättäjiltä tuki synnytystalkoille”. Mieli­pide A5.

HS 26.11.2003. ”Synnytyslakkoon ilman turvatakuita”. Mieli­pide A5.

HS 15.8.2004. ”Sailas haluaa rajata päivähoito-oikeutta”. Kotimaa A6.

HS 6.9.2004. ”Lapsen etu ohittaa vanhempien tarpeet”. Mieli­pide A5.

HS 17.10.2004. ”Tutkijat ja AY-liike: naisten asema työmarkkinoilla horjuu”. Kotimaa A6.

HS 2.11.2004. ”Eikö ydinperhettä enää arvosteta?”. Mieli­pide A5.

Arkistot:

Keskustan ja Maaseudun Arkisto: Maalaisliiton ja Keskustan eduskuntavaalijulisteet vuosilta 1945–2003.

Porvarillisen Työn Arkisto: Kokoomuksen eduskuntavaalijulisteet vuosilta 1945–2003.

Työväen Arkisto: SDP:n eduskuntavaalijulisteet vuosilta 1945–2003.

Liite 1: Vaalijulisteet aikajärjestyksessä¹

Kokoomus 1945

Maalaisliitto 1945

Kokoomus 1945

SDP 1945

Maalaisliitto 1948

ML Naiset 1948

¹ Kaikkia tässä tutkielmassa kuvailtuja vaalijulisteita ei valitettavasti ole ollut mahdollista sisällyttää tähän liitteeseen. Osa on hallussani ainoastaan julistekokoisina. Osa Kokoomuksen puoluearkistosta löytyneistä julisteista otetuista dioista on hyvin huonokuntoisia, eikä itse juliste näy niissä kokonaan. Osa Kokoomuksen vaalijulisteista minulla oli ainoastaan mahdollisuus nähdä ja kopioida paikanpäällä piirtämällä.

SDP 1948

Kokoomus 1951

Maalaisliitto 1951

ML Naiset 1951

Maalaisliitto 1954

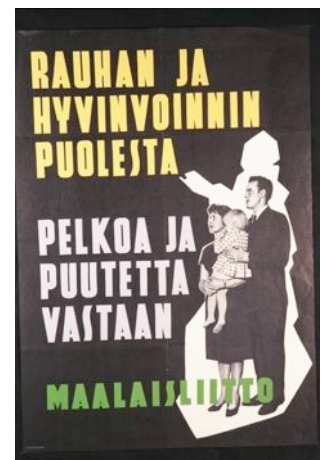
ML Naiset 1954

SDP 1958

SDP 1962

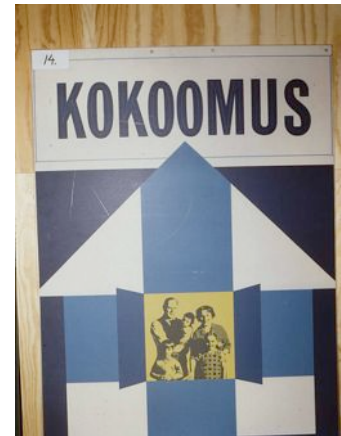
Maalaisliitto 1962

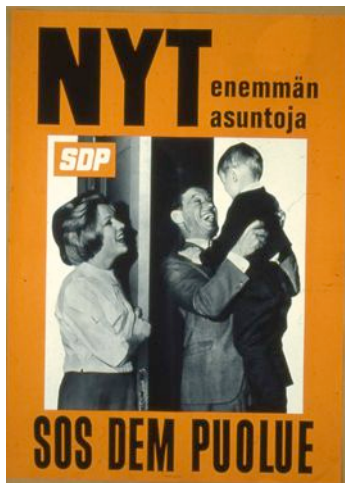
Keskusta 1966

Keskustanaiset 1966

Kokoomus 1966

SDP 1966

SDP 1966

Keskusta 1970

Keskustanaiset 1970

Kokoomus 1970

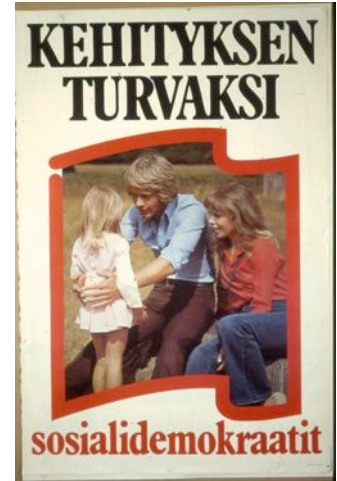
SDP 1970

Keskusta 1972

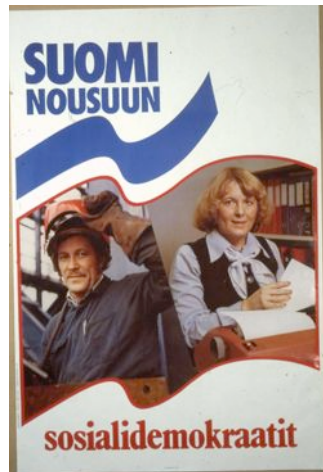
Keskusta 1975

SDP 1975

Keskusta 1979

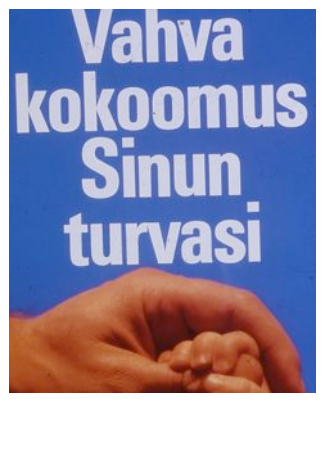
SDP 1979

SDP 1983

Keskusta 1995

Kokoomus 1991

Kokoomus 2003